RB136,396

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
by

Dr. Antonio Gomes
Da Rocha Madahil

L. ANDR. RESENDII
EBORENSIS
OPERA HISTORICA

L. ANDR. RESENDII

EBORENSIS

DE ANTIQUITATIBUS LUSITANIÆ,

CÆTERAQUE HISTORICA,

QUÆ EXTANT,

OPERA.

CONIMBRICENSIS ACADEMIÆ

JUSSU EDITA

TOMUS II.

CONIMBRICÆ:

Ex Typographia Academico-Regia.

ANNO M.DCC.XC.

Cum facultate Regiæ Curiæ Commiſſionis Generalis pro Examine, & Cenſura Librorum.

Taxatum hujus voluminis pretium eſt . . . 500 *R.*

L. ANDR. RESENDII
LUSITANI
EPISTOLA
HISTORICA
DE ÆRA HISPANORUM.

L. ANDR. RESENDIUS
JOANNI VASÆO
VIRO DOCTISSIMO
S.

CIRCITER Cal. Maias, Vaſæe, literas tuas adcepi, datas Nonis Februarii Salmanticæ. Adcepi autem Conimbricæ, quo me Regia auctoritas, ita enim blandiri mihi malo, quam vim adpel-

lare, tranſtulerat, hoc eſt, ab honeſto, & quieto otio, in negotium turbulentiſſimum, a muſeo in piſtrinum, ubi ſine ulla intermiſſione defatigationum eſt molendum. Nec ſatis ſcio quid conquerar, neque quid non conquerar, niſi quod hoc, quicquid eſt, irato meo genio mihi contigiſſe certo ego ſcio. Non igitur vacavit, immo ne nunc quidem vacat poſtulationi tuæ adcuratius paulo reſpondere, ut amico amicum par erat, tamen nonnulla ex parte ſatisfaciam tibi, cui equidem ſemper ex omni, pro tua in me benevolentia, ſtudui ſatisfacere; ſcito me de Æra nihilo plus cogniti, nihilo plus comperti habere nunc, quam habuerim tunc, cum de ea re præſens mecum egiſti. Neque ego de initio ejus loquor. Nam ſatis manifeſte adparet, incepiſſe eo tempore, quo ex partitione Triumvirali utraque Heſperia Octavio ceſſit poſt an. IV., quam eſt interfectus C. Cæſar. Loquor autem de origine tantum vocabuli, unde videlicet Æra nominetur, quæve nominis ejus cauſa fuerit. Nam quod alii ab *Ære* dando, id eſt, a *cenſu*, qui Auguſti indictione ſolvebatur, Æram nominatam arbitrantur, non admodum probo. Multo etiam

tiam minus, quod alii ab *hero*, id eſt, *domino*, *heram* dici volunt, quaſi *dominationem*. Commentum autem Geneſii Sepulvedæ, quo ex compendio ſcriptionis A.ER.A. Cæſ., id eſt, *annus erat Augusti Cæſaris*, feciſſe imperitos Æram Cæſaris, nobis nititur perſuadere, fateor, non ſine admiratione, propter hominis eruditionem, legi: libenter enim ab illo quærerem, cum literarum illarum compendium exiſtimet ſcribis tantum fuiſſe cognitum, quaſi eſſet ſimile illi Hebræorum elementorum arcano, quod apud ipſos *Caballa* nominatur, aut Hieroglyphicis notis, quibus vetus Ægiptiorum obducta, implicataque erat ſapientia, quarum miniſteria, quum ſolis eſſent cognita ſacerdotibus, a patribus adcepta, quaſi per manus poſteris proderentur, an magis compendiariam iſtam formulam etiam in vulgus emanaſſe arbitretur. Huic parti ſi, ut doctum facere æquum eſt, adſentiatur: reſpondeat, quonam tempore Hiſpanos autumet in tantam animi, ut ita loquar, ſupinitatem deveniſſe, ſtantibus nec adhuc in Hiſpania Romanis rebus, ac vigente Imperio, an poſtea quam conlabi ad Gothorum irruptionem cœpere? florentibus re-

bus id fieri nunquam potuit, cum Latina lingua multum non Romani modo, qui in Hiſpania erant, ſed etiam ipſi Hiſpani uterentur. Ad hæc, cum Hiſpania primum in Provincias duas, hoc eſt, Citeriorem, & Ulteriorem, deinde in tres, Tarraconenſem, Bæticam, & Luſitaniam eſſet diviſa, tum deinceps propter magnitudinem diviſa trifariam Tarraconenſi, Gallecia facta ſit quarta, Cartaginenſis vero quinta, ut ſcribit ad Valentinianum Sextus Rufus, nec ibi finis, ſed diviſa quoque Luſitania, ſexta numero cœperit eſſe Vettonia, atque hæ omnes Provinciæ, ſive Conſulibus, ſive Procoſſ., ſive Prætoribus, ſive Proprætoribus, ſive Præſidibus, ſive Legatis regerentur: præterea ſcribis, legiſtis, tabulariis, tabellionibus, hominibus vel Romanis, vel certe Romanæ linguæ peritis plenæ eſſent etiam uſque ad tempora Maiorani Cæſaris, qui regnare cœpit circiter annum Servatoris noſtri CCCCLXXII., conſentaneum profecto non eſt, ignoraſſe eos vim harum literarum A.ER.A; ſi autem poſtquam in Hiſpanias Gothi invaſerunt id accidiſſe dicat, rurſus quærerem, ſubito ne id, an paulatim potius? ſubito, ac

repen-

repente extinctam fuiſſe notitiam illorum verborum, quibus tam frequenter in tabulis uterentur, perſuaderi ego non poſſum, niſi me doceat Geneſius lethargo fuiſſe tum ſimul correptos Hiſpanos omneis. Paulatim evenit, inquiet: en rurſus eodem luto, in eadem hæremus ſalebra, ut nimis ſane videatur eſſe mirum, vix centum annorum intervallo, in tantum rem obſoleviſſe, ut etiam ad Leandrum illum, ac adeo Iſidorum, multæ tum eruditionis, tum diligentiæ hominem, vulgatiſſimus quatuor illarum intellectus minime perveniret: ut Concilia vetuſtiſſima, nempe Bracarenſe primum Æra DCX., & Hiſpalenſe prius Æra DCXXVIII. celebrata prætermittamus; ut prætermittamus etiam & veteres in ſaxis inſcriptiones æra DX., & DXX., & DL. factas, hoc eſt, ſub Anaſtaſio, & maiore Juſtiniano. Sed quid? quod ſub Arcadio, & Honorio circa annum nati Servatoris CCCC. integris etiam dum, aut certe minima ex parte adcitis in Hiſpania rebus, Divus Fauſtus Regienſis in Gallia Epiſcopus, ſcriptor ſatis luculentus *Æra* utitur vocabulo? Quujus verba priore de Spiritu Sancto libro ita

ha-

habent. *Sacer autem numinis diximus, quia trecenti in æra, ſive ſupputatione, ſignum Crucis: decem & octo vero, Jeſu adorandum nomen oſtendunt.* Quibus ego verbis partim, partim etiam ipſa ratione adducor, ut credam, neque ab *Ære* dando vocatum *Æram*, ut putavit Iſidorus, neque ab *hero heram*, ut ſomniant nonnulli, ſed ſimpliciter a nota numeri, quod Æra ſit nota, vel ſupputatio, ut Fauſtus interpretatur. Ad quam rationem Alphonſus Hiſpaniarum Rex ſuam remporum ſupputationem Æram adpellarit. Siquis autem roget, ſatis ne id latine? reſpondebo Nonii Marcelli verbis, *Æra*, inquit, *numeri nota*. Lucullus lib. 29. *Hæc eſt ratio perverſa, Æra ſumma, & ſubducta improbe.* Igitur ab initio, ratio hæc numerandi tempora, ab uſque Auguſto cæpta, *Æra* nominata eſt. Neque movere quemquam debet, ejus vocabuli uſum apud probatos auctores minime inveniri.

Multa renaſcentur, quæ jam cecidere, cadentque
Quæ nunc ſunt in honore vocabula ſi volet uſus,
Quem penes arbitrium eſt, & vis, & norma loquendi.

Ait Horat. Meus

Meus, Vaſæe, huc inclinat animus, ſi cui aliud id placuerit, ſuo fruatur judicio.

L. ANDR. RESENDII
PRO COLONIA PACENSI.

AD JOANNEM VASÆUM VIRUM DOCTISSIMUM.

CASU, ac fortuito adcidit, Vaſæe, ut quum eſſem in mea bibliotheca, audirem in vicinia quemdam de Salmantica loquentem. Quare aperta feneſtra, ubi compellavi hominem, reſpondit publicum ſe ſcholaſticorum iſthic eſſe tabellarium. Intromiſſum percunctatus ſum ecquid litterarum a Vaſæo ad me? Ad me quidem ille nihil, multum ad multos. Meretur forte hoc diuturnum ſilentium meum, ſingularis certe amor, & benevolentia erga te, non meretur. Sed eſto, quamquam multi mihi ad excuſationem ceſſationis erant regreſſus, par pari relatum ſit. Nam querulam, & expoſtulatricem amicitiam, homo minime moroſus, neque unquam

quam geſſi, neque eos judicio meo comprobavi, qui dum perſuaſione quadam falſa contemni ſe putant, moleſtas faciunt amicitias. Tria ſunt in præſentia, de quibus potiſſime ſcribendum ad te duxi. Primum facio pergravate. Non quod nolim factum, volo enim, & cupio, ſi quiſquam alius, ſed quod in literis ad te de tuis laudibus, & meo more orationi moderari cogor, & verecundiæ tuæ habere rationem. Eoque factum eſt, ut de editis chronicorum libris deligentiſſime a te ſcriptis, amicorum tuorum mea unius ſeriſſima fuerit gratulatio. Sit illa quantumlibet ſera, certe qui ſecum reputarit quem locum, quem numerum, in iis libris ego obtineam, quam ſæpe honorificentiſſime adpeller, ſive id grato, & benevolenti erga me feceris animo, ſeu candore tibi ab natura inſito, nam exacto judicio tuo, aut merito meo, dicere, ſuperbum exiſtimo, ſed quoquo id modo ſit, qui ſecum hæc reputarit, intelliget de libris his omnibus, qui in hoc præſtando officio moram, & cunctationem meam præverterunt, me tacitum, quum prius tum libentius eſſe gratulatum. Sed ego videor illorum obliviſci, quæ paulo ante dixeram.

Qua-

Quare ad reliqua duo, quæ tibi, ut ſpero, aliquanto gratiora ſunt futura. Alterum eſt de epiſtola mea tumultuaria opera ad te ſcripta, quam tu me neque conſulto, neque probante, inter tua edendam curaſti. Eam poſteaquam ad te miſi, quum per otium retractaſſem, & Martino Aſpilcuetæ Navarro, doctorum Academiæ Conimbricenſis facile, & abſque controverſia principi, oſtendiſſem, atque ille qua monendo, qua auctoritatem ſuam interponendo, urgeret ut ederem, quod in rem ſtudioſorum eſſe exiſtimaret, durum, & inexpugnabilem me præſtiti. Sero nunc non geſti tali viro moris me pœnitet. Nam ſi publicanda erat, quanto retractatiorem, multisque locis refectam in publicum exire præſtitiſſet? Tamen quando neque præteritum mutari, neque quod factum ſit fieri infectum poteſt, det illa prior celeritatis ſuæ pœnas, poſterior hæc, quam modo mitto, in ejus ſubcedat locum, ſine ulla jam ex temporali gratia, cum aliqua etiam elaboratæ diligentiæ nota. Alterum, quæ tertia mihi ſcribendi cauſa fuit, ex tuis libris adcepi. Nam ubi de Pacenſi urbe agis, quam ego eam eſſe, quæ nunc in Luſitania Bexa nuncupa-

cupatur, & pridem ſcriptis editis, & ſermone ſemper adfirmaverim, quujus tamen flaminium poſt inlatam a Pœnis ei urbi cladem, Badioſam translatum ſit, manente priore Pacenſis Pontificatus titulo, narras tu iſta quidem, ſed Joannis Geneſii Sepulvedæ, quem honoris cauſa nominatum velim, opinionem adducis etiam, qua ille meum da Pacenſi Colonia teſtimonium, apud te videtur feciſſe dubium, ac controverſum. Eam modo rem, in ſtudioſorum rerum antiquarum, & Pacenſis Coloniæ gratiam, diſceptandam ſuſcepi. Ponam ergo ipſamet tua verba, ex Geneſii, ut ais, admōnitione. (*Alii Epiſcopum Pacenſem ab ipſo ſtatim initio dictum adfirmant, a Pace Auguſta, Urbe, & Colonia Romanorum Anæ fluvio adpoſita. Nam Pax Auguſta Maurorum corruptione, in Baxaugus, deinde in Badaxos degeneravit. Quæ Urbs, quanquam ex parte Bæticæ adpoſita eſt Anæ fluvio, tamen quia Luſitaniæ juriſdictioni contributa erat a Romanis, idcirco ab eis inter Luſitanas cenſebatur. Quæ ratio eadem eſt Metallinenſis Coloniæ. Horum me admonuit Joannes Geneſius Sepulveda.*) Omnium primum, Vaſæe, illud nobis conſtituendum eſt Coloniam

niam Pacenſem urbem eſſe Luſitaniæ. Id perſpicuum nobis faciet : vel Juriſconſultus Paulus *ff. de Cenſibus. L. In Lyſitania Pacenſes , & Emeritenſes juris Italici ſunt* : vel Plinius lib. 4, cap. altero , & vigeſimo , ſicut vulgo circumfertur. *Julii* autem cognominis meminit Ptolemæus in Luſitaniæ deſcriptione. Κατέχουσι δὲ τὰ μεν περὶ τὸ ἱερὸν ἀκρωτήριον, τουρδητανόι, εν οἷς , αἱ ἐν τῇ λουσιτανίᾳ πόλεις μεσόγειοι, παξ ἰουλῖα, ἰουλῖα, μυρτιλῖς , τὰ δὲ ἐνδετέρω τούτων, Κελτικός. Turdetanos , qui circum ſacrum Promontorium habitant noſtra ætas Punica voce Algarbios adpellat. Celtici ii ſunt , qui interius ulteriorem Anæ fluminis ripam incolunt , ad urbem uſque Helvas , quæ ipſo etiam nomine Gallicam præ ſe fert originem , ex Helvis Celtarum Narbonenſis Provinciæ populis. Celticos autem a Celtis derivari , ut a Gallis Gallicos , & ſimilia , notius & vulgatius eſt , quam ut admonendum videatur. Sita ergo eſt Pax Julia in mediis Turdetanorum , Celticorumque confiniis Juliæ Myrtili , quam *Mertulam* vulgo dicimus , vicina. Eſſe autem ea , quæ modo Bexa dicatur , probari poteſt, tum a longitudine, latitudineque a Ptolemæo deſcripta,

cripta, tum quod ab ea Turdetanus ager incipit, tum etiam a Myrtilis vicinitate, quæ præterquam quod a Ptolemæo oſtenſa eſt, ex Antonini præterea itinerario deprehenditur. Sic enim ille. *Ab Eſuri per compendium Pacem Juliam M. P. plus minus LXXVI. Sic Myrtilin, M. P. XL. Pacem Juliam, M. P. XXXVI.* Qui numerus optime convenit cnm noſtra novem leucarum computatione, qua leucæ uni quatuor millia paſſuum adſignamus. *Eſuris* vero, ut id quoque non omittamus, oppidum eſt in Bætica ad Marianos pertinens montes, nequaquam ævo noſtro ignobile, quod deformato paulatim nomine dici cœpit *Excriz*, deinde *Xerix*, Badioſæ urbi attributum, a qua vix quindecim paſſuum millibus abeſt, ut hoc ipſo, Badioſa Pax eſſe Julia non poſſit. Confirmatur etiam quod adſerimus compluribus in ea urbe monumentis Romancrum ipſum Pacis Juliæ nomen oſtentantibus, ut in fragmento hoc, quod eſt in muro, beſſalibus inſcalpto literis.

RIAE. PONT.
FLAM. PACIS IVLIAE.

Et

Et in hoc, quod eſt in gradibus ſummi templi.

PAX. IVL.
Q. PETRON.

Ibi quoque cippus integer eſt, Aurelio Commodo dicatus, in quo non ſolum Pacis Juliæ nomen eſt, verum etiam Coloniæ. Is ita habet:

L. AELIO. AVRELIO
COMMODO
IMP. CAES. AELI. HADRIANI
ANTONINI AVG. PII. P. P. FILIO
COL. PAX. IVLIA.
D. D.
Q. PETRONIO MATERNO
C. IVLIO IVLIANO II. VIR.

Facit ad eam quoque rem annalium libellus ille, quem tibi aliquoties oſtendi, ſine dubio ante annos tercentum ſcriptus, in quo hæc ad verbum leguntur. *Aera M.CC. pridie Calend. Decembris in nocte Sancti Andreæ, civitas Paca, id eſt, Begia, ab hominibus Regis Portugalis Domini Alfonſi, videlicet Fernando Gonſalvi, & quibuſdam aliis plebæis mili-*

militibus, *noctu invaditur*, *& viriliter capitur*, *& a Chriſtianis poſſidetur.* Juvat non mediocriter noſtram hanc rationem Raſes Maurus, qui Marrochiorum tyrano Imperatori vocato, tunc oppreſſa Punicis armis Hiſpania, Cordubæ regnanti, de rebus, & urbibus Hiſpaniæ librum compoſuit. Cujus libri a me in ſcholiis in Vincentium noſtrum mentio eſt facta. Is Raſes quum de Bexa loquitur, *terminus*, inquit, *Bexenſis altera parte Emeritenſi termino jungitur*, *altera Scallabitano.* Terminus quem barbarus iſte Raſes dicit, non agri, territoriive intelligendus eſt, ſed juriſdictionis. Nam cum in treis juridicos conventus diviſa eſſet Luſitania, *Emeritenſem*, *Pacenſem*, & *Scallabitanum*, colligitur Bexæ conventum fuiſſe Pacenſem, & Bexam Pacenſem urbem. Et quoniam Geneſius argumentum etiam ſumit ex depravatione nominis *Pacis Auguſtæ* in *Baxaugus*, & *Badaxos*, imitabor & ego illum, reddamque rationem corrupti nominis. Neque deterrebor, ſi ea res parum inluſtrem faciat orationem, modo ei de qua agitur non parum adferat lucis. Ingenito oris vitio Mauri nonnullas noſtras literas nequaquam recte pronunci-

nunciant, ſed eas vel in mutuo inter ſe cognatas, ut Hiſpani quoque ſolent, vel in ſibi familiareis commutant. Eſt illis litera *Xim*, quam pingui admodum, & vaſto ſono ita proferunt, ut ſtridorem ferventis ſartaginis, præcipue ubi inter frigendum ſalſum quidpiam injicias, referre videantur. Ea litera noſtrum *S*. fere reddunt. Heinc fluvius *Singylis* abiit in *Xinil*, *Sucro* in *Xucar*, *Sætabis* in *Xatibam*, *Menteſa*, ſive *Mentiſſa*, ut eſt apud Livium in *Mentixam*, & *Montixam*. Illa quoque litera noſtrum *C*. ſequentibus *e*, vel *i*, ſolent efferre, ut pro *ce*, *ci*, *xe*, *xi*, pronuntient, ſicut etiam ex hac contagione vidi noſtrorum nonnullos, qui lenem illam doctiorum Italorum prolationem perperam æmulati, pro *Cicerone Xixeronem* dicerent, & pro *feci*, *fexi*. Redeamus ad Pœnos. Literam *P*. plerumque transferunt in cognatam illi *B*. Et ne diutius in his moremur de induſtria, quum hæc ſcriberem, Pœnum adoleſcentem juſſi Luſitanam hanc orationem pronuntiare. *Sennor, perdone-me voſſa mercee*. Hanc ille ita reddidit. *Xenior, berdone-me voxa merxee*. Et pro *Pater noſter*, dicebat *Bader noxter*. Tandem quo caſurum ſit

tan-

tantum ineptiarum, adverte. Pacenſem urbem ſolebant antiqui, nunc addito cognomine *Pacem Juliam* dicere, nunc remoto *Pacem* tantum, ſicut *Bracaram Auguſtam*, vel tantum *Bracaram*, *Emeritam Auguſtam*, vel tantum *Emeritam*. Mauri itaque pro *Pace*, mutatis literis, *Baxe* dixerunt, inde vocalibus tranſpoſitis *Bexa*. Jam dudum arbitror, ex inſidiis auſcultas, ut meum intercipias ſermonem, deſtruasque hoc totum, quod molitus ſum, & dicas controverſiam de *Pace Julia* non eſſe, quam Geneſius Luſitaniæ urbem eſſe non neget, ſed de Colonia Auguſta Pacenſi Anæ fluvio adpoſita, quæ licet ex Bæticæ parte ſita ſit, adſcripta tamen eſſet Luſitaniæ, quemadmodum & colonia Metallinenſis. De Pace Auguſta ſtatim. Fingamus tamen interim eſſe *Badiozam*. Sed quum, Strabone excepto, qui Luſitaniæ Auſtrale latus amne Tago determinat, reliqui omnes, qui Geographica ſcripſere, utramque provinciam Ana fluvio diſcerni tradiderint, neque Urbem ex Ciſananis aliquam in Tranſananam provinciam, aut contra in illam ex his contributam meminerit, unde id probat Geneſius? A Metallinenſi colonia

lonia, quæ in eadem Anæ ripa ſita eſt, quæ ad Bæticam ſpectat, & tamen inter quinque Luſitaniæ colonias numeratur? Non ne? Conjectura igitur adauguratur, non autem valida quapiam ratione coarguit. Sed hanc ego conjecturam non tam leviſſimam, quam vaniſſimam eſſe jam oſtendero. Adii ante aliquot annos celeberrimum illud, religioſiſſimumque tota Hiſpania Virginis De iMatris ad *Aquas Lupias* delubrum. Unde votis, quæ ſuſceperam rite perſolutis, quum [redirem, veſtigandæ antiquitatis cauſa Metallinenſe oppidum deveni. Sumptisque indidem qui commonſtrarent, quum cernerem ſitum eſſe oppidum ex parte Bæticæ, magnopere admirabar, hæſitabamque eſſet ne ea Metallinenſis olim colonia. Inde conſcenſa arce, ſubjectum agrum circunſpiciens, adverti longo limite depreſſum locum in ſpeciem ſicci alvei, ad auſtrale ipſius oppidi latus. Super qua re rogati commonſtratores, reſponderunt, ubi paulum excreviſſet amnis, redundantia illac etiam meare. E veſtigio ſubiit animum illud Horatii noſtri

Curſum mutavit iniquum frugibus amnis,
Doctus iter melius.

Idque cum apud me pro non ambiguo jam eſſet, non audebam tamen adſeverare, donec e re nata ſententiam eam corroboravi. Ex eodem enim latere a medio arcis colle ad imam planiciem, brachium duplici muro, ac opere fornicato, ductum olim, nunc ruderibus pæne obrutum inveni, per quod ii, qui in arce eſſent tecti, & inviſi aquarentur. Manifeſtum indicium illa parte fluxione perenni antiquitus iviſſe fluvium, oppidumque ipſum revera in provincia fuiſſe Luſitania, quod nunc mutatione fluenti, Bæticæ parva quædam eſt adceſſio. Videsne jam non tantum labaſſe, verum corruiſſe etiam Geneſii rationem ſubruto firmamento, quod tanquam validiſſimum ad approbationem ille adſumpſerat, *Badiozam* attributam Luſitaniæ, quemadmodum & Metallinenſem coloniam? Pacem jam Auguſtam adgrediamur, & apud quem auctorem, quave in terra ſita fuerit, conſideremus. *Pacis Auguſtæ* nomen apud unum Strabonem, & quidem corrupte legitur, quujus verba, ut vulgo in latinam linguam converſa circumferuntur, adponam. Ita enim de Tarteſſo. „ Verum regionis fe-
„ licitate, manſuetudine, ſimul & urbanita
„ te

,, te , adcedit proxime ad Turdetanos , & ,, Gallos propter vicinitatem, cognationem- ,, que , ut teſtis eſt Polybius. Cæterum illis ,, minor. Ut plurimum enim vicatim habi- ,, tant, & vivunt. Nam Turdetani, præſer- ,, tim , qui circa Bætim loca tenent in Ro- ,, manos penitus ritus transformati ſunt, nec ,, propriæ memoriam linguæ ſervant am- ,, plius , plurimique latini facti , ſecum ad- ,, colas adcepere Romanos. Itaque parum ,, abeſt, quin univerſi Romani ſint. Et nunc ,, habitatæ urbes , & in Gallia Pezauguſta , ,, & alia in Turdulis Auguſta Emerita , & ,, in Celtiberis Cæſarea Auguſta, & aliæ Co- ,, loniæ quædam , permutatos dictarum ci- ,, vitatum ritus demonſtrant. ,, Heic juve- mus potius, quam reprehendamus interpre- tes , qui tanquam aliud agentes, ita Celticos, qui Anam accolunt , Gallos , & eorum Re- gionem Galliam adpellant, quaſi non de Hiſ- pania , ſed de Gallia ipſa Strabo ea ſcribens loqueretur. Et quod maioris videtur eſſe ne- gligentiæ Strabo ita ſcripſit: κάι τὸ ἥμερὸν, κάι τό πολιτικὸν συνηκολέθησε τοῖς τερδετανοῖς , και τοις κελτικοῖς , id eſt , *& manſuetudine , ac civilitate correſpondent Turdetanis , & Cel-*

ticis. Item οἵτε νῦν συνῳκισμέναι πόλεις, ἥτε ἐν τοῖς κελτικοῖς πεζαυγοῦστα, ſive ut legendum magis arbitror, παξαυγοῦστα, id eſt: *Et nunc coactæ, ſive coadunatæ ex pluribus civitates* (id enim ſignificat græca dictio συνῳκισμέναι) *in Celticis quidem Pax Auguſta.* Nec excuſari poterit interpres, quod ſupra legatur ita ὁ δε ἄνας πρὸς νότον ἐπιστρέφει τὴν μεσοποταμίαν ἀφορίζον, ἣν κελτόι νέμονται το πλέον. Id eſt. *Atqui Anas, ſeſe in Auſtrum convertit, interamnam regionem illam diſterminans, quam Galli maiori ex parte poſſident.* Nam ſine dubio legendum eſſe κελτικοὶ, id eſt, *Celtici*, non κελτοὶ id eſt *Galli*, adparet ex iis, quæ de Artabris circa Nerium incolentibus, paulo poſt ſcribit: περιοικοῦσι δε αὐτὴν κελτικοὶ, συγγεννεις τῶν υνή τῷ ἄνα. Id eſt, *Circumhabitant eam Celtici conſanguinei*, aut ſi ad verbum vertendum eſt, *congeres eorum, qui ad Anam ſunt.* Quum audis Celticos ad Nerium eorum eſſe conſanguineos, qui ad Anam ſunt, nonne clarum eſt, & hos, & illos Celticos vocari, non Gallos, aut Celtas, tametſi & Celtici Gallica gens ſit, & a Celtis profecta? Scio Gallos omneis, id quod etiam Strabo libro quarto ſcriptum reliquit,

liquit, ſive propter Celtarum claritatem, ſive propter Maſſilienſem uſum cœpiſſe a Græcis vocari *Celtas*, vel potius *Celtos*, qua forma multum uſus eſt Polybius, & nonnunquam Strabo, quanquam Celtæ tertia tantum ſit Galliæ pars, Cæſari, & reliquis latinis ſcriptoribus, & ipſimet Straboni. Sed tamen conferendis ambobus, quæ citavi locis, potuiſſet interpres admoneri. Quod non carpendi, ſed rei oſtentandæ cauſa dictum ſit. Vera igitur, ac germana verborum Strabonis interpretatio erat: *In Celticis quidem Pax Auguſta*. Aiebat ergo Strabo Tarteſſios manſuetudine, & civili vivendi ratione adcedere proxime ad Turdetanos, hoc eſt, ad veros Bæticos, & ad Celticos Anæ adcolas, quos ſupra ex Ptolemæo Luſitaniæ eſſe populos eſt oſtenſum, ad illos propter vicinitatem, ad hos propter cognationem, quin & propter vicinitatem. Neque enim multum inter ſe diſtant, ſed inter Celticos, & Tarteſſios ſoli Turdetani Bætici interjecti, mediique ſunt. Et quidem vitæ humanioris cauſam iis populis fuiſſe Romanorum conſuetudinem, a quibus, & linguam, & mores, & civilem vivendi in urbibus rationem, ac mo-

modum adcepiſſent. Ob eam quoque cauſam ſpreta priſtina vicorum habitatione, urbeis jam frequenteis coli, in Celticis quidem Pacem Auguſtam, in Turdulis vero Emeritam Auguſtam, & in Celtiberis Auguſtam Cæſaream. Hos autem, quos diximus, Celticos etiam Straboni eſſe, liquet ex ipſius verbis, quæ antea retulimus. Nam ubi continentem ad ſacrum Promontorium inter Anam, Tagumque deſcribit: ὁ δ' ἄνας, πρὸς νότον ἐπιστρέφει, τὴν μεσοπαμίαν ἀφορίζων, ἣν κελτοὶ νέμονται τὸ πλέον, καὶ τῶν λουσιτανῶν τινες ἐκ της πέρεας τοῦ τάγου μετοικισθέντες ὑπὸ Ρωμάιων, id eſt, *Atqui Anas ſeſe in Auſtrum convertit, Interamnam Regionem illam diſterminans*, *quam Celtæ* (vel ut ego legendum puto *Celtici*) *maiori ex parte poſſident, & Luſitanorum nonnulli ex ulteriori Tagi Regione in coloniam traducti a Romanis*. Audis heic Luſitanos deductos in coloniam a Romanis ad Celtas, ſive potius ad Celticos, illeic audiſti in iiſdem Celticis eſſe Pacem Auguſtam. Obſcurum ne etiam eſt coloniam hanc Pacem Auguſtam eſſe? Quod ſi colonia Pax Auguſta in Celticis eſt, Celtici vero Luſitaniæ populi, utique & Pax Auguſta Luſitaniæ

niæ civitas. Ad hæc, Straboni *Pax Auguſta* Luſitanorum colonia, in Celticis eſt; Ptolemæo *Pax Julia* Turdetanorum Luſitanorum urbs in confinio Celticorum Luſitanorum ponitur; ex vetere inſcriptione *Pax Julia* colonia eſſe oſtenditur; Plinio autem quinque tantum coloniæ in Luſitania numerantur, Emeritenſis, Metallinenſis, Pacenſis, Norbenſis, Scalabitana. Nonne id conficitur eandem eſſe Pacem Auguſtam, & Pacem Juliam? Vel oſtendat Geneſius duas in Celticis colonias, alteram Pacem Auguſtam, Pacem Juliam alteram. Neque vero quemquam moveat, quod Ptolemæus, & Plinius etiam in ea Bæticæ parte, quæ a Bæte ad Anam eſt, & proprie Bæturia appellatur, ponunt Celticos ad Hiſpalenſem conventum pertinenteis, quemadmodum & Turdulos, qui jura Cordubam peterent. Nam aiente Plinio Celticos hos adveniſſe in Bæticam a *Celticis* ex Luſitania (ſic enim legendum, non a *Celtiberis*) perſpicuum eſt Celticos Luſitanos & vetuſtiores, & famæ fuiſſe maioris, parenteisque, non modo Celticorum Bæticorum, quorum nulla eſt apud Strabonem mentio, neque alibi, neque quum de Bæturia

turia parte Bæticæ, ab ipſo Bæte ad Anam tendente dixit: *τοιαύτη δ' καὶ ἡ βαιτουρΐα, ξηρὰ ἴχουσα πεδΐα τὰ παρήκοντα τῷ ἄνᾳ*, verum etiam eorum Celticorum, qui Nerium promontorium ad Artabros tenuere. Strabo vero quum Turdetaniam Bæti fluvio mediam dividi, Ana terminari ad ſeptentrionem, & obcaſum, deinde ab Ana ad ſacrum promontorium Celticos, & Luſitanorum plerosque habitare tradiderit; Pacem autem Auguſtam in Celticis conlocet: dubium non eſt, intellexiſſe eum Celticos Luſitanos, non Bæticos, quorum ipſe non meminit. Præterea cum Strabonis Pax Auguſta adeo illuſtris fuerit, ut una cum Emerita Auguſta, & Auguſta Cæſarea in argumentum Hiſpaniæ illo tempore manſuetudinis, & vitæ politioris propter Romanorum conſuetudinem, ab ea inducatur, ſi hæc Pax Julia noſtra non eſt, colonia, & juridicus conventus, in Celticis poſita, ut Strabo ait, inter Celticos, & Turdetanos Luſitanos, ut Ptolemæus, quam dicemus eſſe alteram? In Celticis Bæticis unam quampiam, dicet Geneſius. Ut hoc ratione aliqua niti videatur, duo illi oſtendenda neceſſario erunt. Alterum Badiozam, quam ipſe

ipſe Pacem Auguſtam eſſe vult, in Celticis Bæticis eſſe ſitam. At hoc non evincet, quum potius in Turdulis Bæticis eſſe multo ſit probabilius. Nam Celtici Bætici, qui Bæturiæ partem Luſitaniæ prætenſam ab Anæ oſtio quinque tantum civitatibus Ptolemæo, aliquanto pluribus Plinio adcolebant, non tam late patebant, quam Celtici Luſitani. Turduli vero Bætici Luſitaniam, Tarraconenſemque attingentes, erat gens ampliſſima, multarumque civitatum, quarum erat Corduba Metropolis, quam in Turdulis eſſe Ptolemæus teſtatur, ut merito Plinius hoſce Turdulos jura Cordubam petere dixerit. Eoque factum mihi videtur, ut Emerita ab his Turdulis ſolo amne Ana intercedente diviſa, in iiſdem Turdulis eſſe Straboni dicta ſit. Atqui Badioza quam non amplius quam triginta paſſuum millibus diſtet ab Emerita, quur magis Celticis, quam Turdulis, Hiſpalenſi conventui potius, quam Cordubenſi adſcribatur, huic propinquior, ab illo remotior? Diſcriminet arbitrio ſuo harum duarum gentium terminos Geneſius, & Badiozam, quam Pacem Auguſtam eſſe contendit, referat ad Celticos, petam jam alterum illud e duobus,

quæ

quæ oſtendenda ab illo eſſe dicebam, nempe, ut auctorem proferat, qui liquido Pacem Auguſtam in Celticis Bæturiæ conlocet, quorum uti ſuperius eſt oſtenſum Strabo non meminit. Nam Ptolemæo Celticorum Bæticorum urbes hæ tantum nominantur: *βαιτικῶν κελτικῶν, αρoῦκι, ὰρoῦνδα, κoύργηα, ακενιπτῶ, ὀύαμα.* Plinius quoque Celticorum Bæticorum recenſens oppida, quos ex Celticis Luſitanis adveniſſe manifeſtum ait, ſacris, lingua, oppidorumque vocabulis, quæ tamen cognominibus in Bætica diſtinguerentur, nullam omnino Pacis Auguſtæ mentionem fecit. Oblitus uterque eſt, inquiet. Egregium vero Geographum utrumque, perverſeque diligentem, qui quum in ignobilibus oppidis recenſendis operam prope dicam luſerint, nobiliſſimam coloniam prætermiſére. Atqui non ita eſt: ſed nobilis illa Strabonis Pax Auguſta in Celticis poſita, Pax Julia Ptolemæi, ac Plinii eſt in Celticis quidem juxta Strabonem poſita, inter Celticos vero, ac Turdetanos Luſitanos juxta Ptolemæum, quoniam tractum hunc ab Ana ad promontorium ſacrum, quem totum a Celticis poſſideri, & Luſitanorum pleriſque

que ab ulteriori Tagi regione eo traductis Strabo dixit, hic alter minutius expoſuit, Celticis Strabonis bifariam in Celticos, ac Turdetanos diviſis. Quod ſi interroges, ſi una eademque eſt, quur ergo ab Strabone cognominatur Auguſta, quæ ab aliis Julia? interrogabo ego ſimiliter, Gaditana urbs, quur & Auguſta, & Julia Gaditana adpellaretur, confirmante id Plinio in fine libri quarti. Cognominis enim vel hujus, vel illius rationem, cauſamve niſi divinando, in tanta rerum antiquarum obſcuritate, nos reddere non valemus. Sed ſi divinationi locus ullus eſt, cauſa quur Pax Julia vocaretur adſignari poteſt, quod Julio res in Luſitania gerente, hæc Luſitaniæ regio inter Anam ac Tagum, quam Interamnam ideo Strabo vocat, domita, ac pacata auſpiciis illius fuerit. In quujus ſignum quum ex Tranſtaganis Luſitanis eo traductis urbem conſtituerit (nam a Julio ſe conditos Pacenſes ipſi fatentur, & vetus fama obtinuit, cui Raſes etiam Maurus atteſtatur) boum capita ex marmore pleriſque locis interſperſit, quæ adhuc extant, Pacemque a ſe Juliam adpellavit. Non tamen protinus novæ urbi colo-

coloniæ Romanæ jus, aut Juridici conventus dignitatem tribuit, quum nondum rerum omnino potiretur. Ad quam forte ſub Auguſto provecta, Julii cognomen in Auguſti mutavit, quod tamen diu non retinuerit, quum prius in gratiam conditoris invaluiſſet. Verum hæc divinantes. Nobis ſatis eſt, ſi maneat incolume illud, quod conlatis inter ſe ſcriptoribus confeceramus, eandem eſſe Pacem Juliam, & Pacem Auguſtam, Luſitaniæ urbem, & juridici conventus coloniam.

Reliqua eſt parva quædam, perlevisque objectio, qui factum ergo ſit, ut Badiocenſis Epiſcopus multos jam annos Pacenſis ſibi titulum induerit. Sed in hac propellenda longe admodum minus laborandum nobis eſt, cognita etiam vulgo, poſt funeſtam illam Hiſpanis rebus inlatam a Pœnis cladem, ſacerdotiorum mutatione. Nam urbes prius claræ, ut quæque vel maiorem plagam adceperunt, vel ægrius revaluerunt, ita priſtinum ſuum decus aut recuperarunt ſerius, aut penitus amiſerunt. In nonnullarum locum alibi ſuffectæ aliæ. Ubi nunc Emeritæ Auguſtæ Luſitaniæ totius metropolitana

quon-

quondam ἐπισκοπή? Quam multos annos Bracara Auguſta Callæciæ metropolis, quum ſemel peſſum iſſet, obtrita jacuit? Grannata innobile quondam oppidum Illiberitanæ Diœceſeos, quum de interitu ſuæ metropolis, per Maurorum tempora, ad immenſas creviſſet opes, & molem hanc hodiernam, tandem a Fernando rege, non uno tantum nomine Maximo, feliciter victa, & Chriſtianis initiata ſacris, in adcretionem, & ſi mihi per Ciceronianos liceat ita loqui, auctarium nobilitatis, Pontificiam dignitatem adcepit, & quidem inluſtriorem quam olim habuiſſet Illiberis. Menteſa, in parum frequentis pagi redacta eſt formam, & pontificatus honorem habet Geena, ſive, ut ipſi malunt, Gyena. Neque fortunatior fuit Oſſonoba, ſpoliata ſacerdotio, quod etiam Siluenſibus novæ mutationis rumore indies conglaciat. Sed harum trium, translatis alio dignitatibus, etiam tituli interierunt. Sunt etiam, quæ translato pontificali jure, apud novum poſſeſſorem ſolum nominis ſui titulum retinuerint, quaſi quum ſolebant venditores non nequam, in iis, quæ mancipio darent, rutis cæſis recipiendis ſibi cavere,

aut

aut quemadmodum fecit Mænius, qui in venditis ædibus ſaltem columnam unde ſpectaret, excepit. Ad iſtum modum, translata Compoſtellam Epiſcopali ſede, quæ Iriæ Flaviæ ante fuerat, nihilo tamen ſecius Epiſcopus Irienſis eatenus adpellatus eſt, quoad metropoli conſtituta, etiam is titulus obſolevit, ſicut a nobis explicatum eſt, quum de translatione corporis apoſtoli Jacobi ageremus. Sic etiam Igæditanorum Eccleſia translata in urbem Gardiam, veterem adhuc adpellationem retinet. Longum eſt omnia ad hoc exemplum perſequi. Hoc igitur pacto, Pax Julia, quæ Pontificem olim habuit, ut, tum ex ſubſcriptionibus aliquot Hiſpanorum Conciliorum videre eſt, tum maxime ex Concilio duodecim provinciæ Luſitaniæ Epiſcoporum Emeritæ congregato, ſub Receſvintho rege, æra DCCIIII, quod in vetuſto codice apud me habeo, quum & ipſa in Hiſpaniæ everſione corruiſſet, amiſſum ejus decus poſſidet quidem Badioza, ſed Pacenſis tamen conſervatus titulus, tum adverſæ Pacis Juliæ fortunæ nos admonet, tum explicat veteris, & prope exoletæ memoriæ recordationem.

Hæc

Hæc habui, Vaſeæ, quæ pro Colonia Pacenſi ad te ſcriberem, quæ etiam Geneſio probatum iri non diffido. Nam ut prima laus ſit, ea dicere, quæ veritate undique fulciantur, certe proxima primæ eſt, ſine pertinacia rationem ad veritatem ipſam revocare. Magni quoque eſt animi, & hominis ingenue docti, quum aberraris, revicto ab aliis errore tuo, non iracunde contra niti, ſed æquo aut potius lubenti animo, convulſam veritate opinionem remittere. Quod ad me attinet, ſi Geneſius ipſe aliquid melius veriusque, quod pro Badioza adferat, etiam habuerit, idque nobis, ut erudito homine dignum eſt, non invideat, tantum abeſt, ut meas has rationes verioribus confutari vel doleam, vel indigner, ut etiam ea re magnam initurum illum apud me gratiam jam nunc pollicear. Etſi enim diligentis nomen & amo, & quodammodo videor meo mihi jure ſine adrogantia vindicare, tamen non tantum mihi ſumo, ut aliis multa non concedam. Verum hæc hactenus. Erant præter hæc, quæ communicata tecum vellem, ſed ea, quod nondum ſatis maturuerunt, commodius alias. Mitto ad te oratiunculam,

qua

qua noſtræ urbis nomine, adventui Joannæ Caroli Auguſti filiæ, Principi noſtro deſponſæ, publice ſum gratulatus. Mitto autem Luſitane ſcriptam, ut ad Semiluſitanum. Sin tu jam omnino Hiſpanus factus es, ſcito etiam Hiſpanis adeo placuiſſe, ut ſupra viginti exempla primores eorum a me extorſerint. Vale.

Poſtquam hæc ad te ſcripſi, quum in tuis libris iterum urbium, quæ ſive olim habuerunt, ſive nunc Epiſcopos habent, catalogum legerem, hæſi ad Tabetanum Epiſcopatum, quem te ex tertio Toletano Concilio adcepiſſe arbitror, in quo ſubſcripſit, *Muttoſe Toletanæ Eccleſiæ Epiſcopus*.. Et ſuſpicaris eum Epiſcopum Africanum fuiſſe, ex eo quod apud Cyprianum in Carthaginenſi Concilio legitur, *Martyr Secundianus a Tabeis, dixit*. Sed nihil opus eſt, ea cauſa trans fretum peregrinari. Nullus enim Tabetanus, ſeu ex Africa, ſeu aliunde gentium, Epiſcopus in Toletano illo Concilio fuit: ſed lectio perverſe poſita fefellit. Legendum quippe, *Mutto Sætabitanæ Eccleſiæ Epiſcopus*. Nam Sætabis etiam Epiſcopum olim habuit, ut patet ex ſubſcriptionibus

Tole-

Toletanorum Conciliorum , quinti , octavi, & undecimi. Et tu Sætabi ſedem Epiſcopalem fuiſſe , etiam adnotaſti. Hujus te rei viſum eſt admonere , ſi forte eum locum recudere non graveris. Etiam vale. Eboræ, quarto Nonas Februarii MDLIII.

L. ANDR. RESENDII

PRO SANCTIS CHRISTI MARTYRIBUS VINCENTIO OLISIPONENSI PATRONO, VINCENTIO, SABINA, ET CHRISTHETIDE, EBORENSIBUS CIVIBUS, ET AD QUÆDAM ALIA RESPONSIO.

AD BARTHOLOMÆUM KEBEDIUM, SANCTÆ TOLETANÆ ECCLESIÆ SACERDOTEM, VIRUM DOCTISSIMUM.

QUAM non parum ſtudiis meis debeam, ſi antea , neque ſemel, expertus non eſſem, ex tuis modo ad me litteris, Kebedi eruditiſſime, ſatis ſuperque potui animadvertere.

Satis enim amplum ex iis fructum me cepiſſe confiteor, non modo ex ipſa rerum notitia propter quam ſectatus illa ſum, qualis quapropter quam ſectatus illa ſum, qualis quapropter quam mihi ea contigerit, verum etiam ex doctorum graviumque virorum, quam mihi domi ac foris conciliarunt, amicitia. Fuerint ſane aliis ſtudia ſua ad rem amplificandam lucroſiora, mihi unum hoc emolumentum ad hoc ætatis fuit ſemper, eritque propoſitum. Quujus percupidum eſſe me, nequaquam pœnitet: ſed doleo quaſique ſubiraſcor, has ad me litteras ex ante diem Calendarum Junii anni ſuperioris Toleti datas, uſque ad eidus haſce Januarias iter paucorum dierum vix tandem confeciſſe, aut mihi redditas non eſſe, præſertim quum eo tempore ego minime latuerim, ut illis aliquot annis, quibus tu meum congreſſum fruſtra, ut ais, expetiſti. Perpetuum ſiquidem eum annum Oliſipone egi, palam mediaque in luce. Nempe eo vocatus a meo Principe, ad Provincialis Concilii decreta ſcribenda, & quotidie itabam ad ſummum templum, ad Epiſcopos. Quod niſi tam diu illæ obdormiviſſent, jam haberes ad ea quæ a me quæſiviſti reſponſionem. Et, ſi ſatis tibi eſſet factum, adquieſceres; ſin non

non eſſet, commodius ipſe aliquid excogitares, ac commentareris. Reſarciam tamen jacturam hanc, ſi jactura vocari mereatur, prolixiſſima reſponſione, ut mea verboſitate ad faſtidium uſque ſatur, incipias minus noſtra eſurire. Sequarque in reſpondendo propoſitum a te quæſitorum ordinem. Beati Confeſſoris *Gundiſalvi* officium a me compoſitum mire extollis. Gaudeo ſane, & ita vere adſectum eſſe te, non ſolum gaudeo, ſed exulto. Modulationem tamen cantus valde improbas. Quidni improbes? qum tam depravater typis excuſa ſit, ut ego eam nec adnoſcam, nec ſaltem cantarem me poſſe ullo modo ſperem, qui eam compoſueram: ſpero tamen te, ipſam Typographi culpam a me præſtandam, pro tua æquitate non exiſtimaturum. Ego, vir doctiſſime, autographum meæ manus in comitiis Sacerdotum prædicatorii inſtituti *Scallabi* habitis, quum obtuliſſem, ſcriptura comprobata, cantus examen commiſſum eſt fratri Iſidoro, homini veſtrati, muſicæ compoſitionis bene perito, & quatuor aliis, qui choragium in ſuis agerent cœnobiis. Qui quum ſemel atque iterum inoffenſe cantaſſent, retullerunt Patribus, non modo ſe modulatio-

nem probare, ſed illa etiam mirifice fuiſſe delectatos. Quumque uno conſenſu dictum eſſet, placere recipi, in comitium vocato, publice actæ gratiæ, & ab omnibus omnia mihi felicia exoptata. Addo amplius: quotquot inde Oliſiponem redierunt una cum Provinciali Præfecto, in navi officium ipſum cantillando, navigationis tædium jucunda cantus voluptate ſe ſe propuliſſe, gloriati apud me ſunt. Data poſt id imprimendi provincia Monacho viro hercle docto & probo, ſed impreſſoriæ artis inexperto, neque ſcio quam canendi perito. Qui tum Typographo inſigniter ejus rei ignaro, ad hunc modum rem geſſit, ut niſi denuo ad autographi ipſius fidem modulatio recudatur, poſſe cantari mihi ſane videatur impoſſibile. Neque hoc dico, quaſi culpam univerſam a me ablegem, & in Typographum rejectam velim. Neque tu, ſi alioqui, præter depravationem, abſona compoſitio eſt, culpam a me transferas. Siquid peccatum eſt, & minime ex arte factum, id ad me pertinere peccatum profiteor. Nam tametſi non omnino rudis ejus artis fuerim, eatenus tamen in ea laboraveram, quatenus opus erat homine choro, & altari deſtinato.

Cæ-

Cæterum litterarum ſtudiis amplius delectatus, ſcriptoris non indiligentis nomen aliquod, & ſermonis nitorem, quoquo modo potui, conſectatus ſum. Quam feliciter, viderint lectores. Muſici exquiſitioris decus non ambivi. Tantum quum officia nonnulla hujus noſtræ Eborenſis Eccleſiæ a mea officina prodierint, ex eadem, cantum adjeci duobus, alteri Reginæ Sanctæ Elizabet, alteri huic Divi Gundiſalvi, nimirum offenſus cantu ab aliis in aliquot mea alia officia compoſito, per diverſa Syſtemata evagante, nullaque ἄρσεων καὶ θέσεων ratione modo depreſſo. Atqui ego dederam, ut putavi, operam, ne μελοποιία ſenſui ac literæ non conveniret. Et ſi ad Gregorianæ compoſitionis me normam adigis, ſi quidem hic exordiorum & antiphonarum cantus, quem omnes Eccleſiæ ſequuntur, Gregorii eſt, poſſum oſtendere me nihil ſine exemplo feciſſe. Vitavi tamen longiorum pneumatum perplexitatem, & ſuper breveis ſyllabas adcentu deſtitutas moroſam multarum notarum inculcationem. Sed vereor ne tu me jam ineptum arbitrere, qui hæc apud te, virum, ut nihil amplius addam, inter Eccleſiæ Toletanæ ſymmyſtas celebrem.

Qua-

Quare ad illa quæ tibi placere magis ſignificaſti, jam pergam.

Viſcella fluvius, Luſitane *Vizella* dictus, in Avum maioris famæ fluvium, paulo infra Nervæ Trajani Cæſaris memoriam, in in ipſa *Avi* ripa perdurantem ingreditur. Intra quorum fluviorum confluenteis, *Vimaranenſis* eſt civitas, Sancti Pontificis Damaſi quondam patria, ſi per veſtros liceret. Tametſi nondum decennium eſt, quum prodiit Onuphrii Veronenſis viri diligentiſſimi, de Pontificibus Romanis liber, omnibus Urbis templis, archivis, bibliothecis perquiſitis, adcuratiſſime compoſitus. Is penitus Luſitanum, ac *Igæditanum* eum facit. *Sanctus*, inquit, *Damaſus, Antonii filius Egitanenſis, Luſitanus Hiſpanus.* Sed ego Eborenſis Eccleſiæ vetuſtum codicem ſum ſecuutus, quum ejus vitam breviario inſerui. A Vimaranenſi ergo civitate interſtitio ſedecim millium paſſuum, hoc eſt leucarum ad noſtram rationem quatuor, oppidum eſt *Athanagilde* Viſcellæ impoſitum, *Athaagilde* Luſitane vocatum, e regione oppidi *Sancti Veriſſimi*, in altera fluvii ripa locati. Non procul ab Athanagildi, ſecundo flumine, Vimaranium verſus,

ſus, oppidum & templum *Sancti Pelagii* eſt, quujus Gondiſalvus rector fuiſſe perhibetur, antequam Hieriſolymam petiit. Fuerit ne Athanagilde id nomen a Gothorum rege ſortitum, an aliam ob cauſam, adſeverare modo non poſſum. Extant veſtigia quædam non contemnendæ antiquitatis, & ædes ſemidirutæ, *Palatia* vulgo adpellatæ, ſtructura plane Gothica, non Romana.

Tamacæ fluvii nomen, quod Luſitanum petis, *Tamaga* eſt. Oritur is amnis non procul a Monte Regio Gallæciæ oppido, inde *Aquas* adluens *Flavias*, de quibus alibi, *Amaranthum* deſcendit, mediamque ſecat, ut duplex oppidum efficiat, duplici foro, duplicique judicio, ponte nobili lapideo a Gundiſalvo extructo utrinque juncto. Idque eſt, quod in hymno dicitur. *Nec capit duplex Amaranthus amplas ſæpe catervas.* Quod quam vere dictum ſit, liquere hinc poteſt, quod paucis ante diebus quam hæc ad te ſcriberem, certior factus ſum, ipſius dicato die, quarto eidus Januarii, ſupra quatordecim millia ſexus utriusque Amaranthum ad ſancti viri ſepulcrum conveniſſe.

Quod

Quod interrogas de Sanctæ Reginæ *Elizabeth* officio, & an ante meum hoc aliud extaret, quod tamen apud ſolas Claraleis Conimbricenſis Parthenonis virgines, ubi ea Diva ſepulta eſt, feſto ejus die ad quartum Nonas Julii celebraretur, qua ve id auctoritate, ſic adcipe. Felicis memoriæ Emmanuel Rex, ab Leone decimo Rom. Pontifice impetrarat, ut in Parthenone ſepulturæ ejus & in ipſa urbe & Diœceſi Conimbricenſi, Sancta hæc Regina, uti Diva coleretur, pingeretur, & invocaretur, ejusque annua memoria inibi celebraretur. Canebaturque tunc officium illud quo me offenſum in præfactione ſum teſtatus. Eaque fuit cauſa, ut novum ipſe facerem. Creſcente indies propter miraculorum frequentiam fidelium adfectu, & propagata per totam Luſitaniam ſanctitatis ejus fama, piiſſimus Joannes hoc nomine tertius, erga quem gratitudinem animi tui & probo, & magni equidem facio, non ſatis pietati ſuæ eſſe putavit, tam anguſtiis terminis eum cultum circumſcribi. A Paulo igitur quarto ſummis precibus contendit, ut ſicut ea Diva toti olim regno præfuerat, ſic a toto mundo *Beatam* coli, celebrarique permit-

mitteret: & adnuente Pontifice, factum eſt, ut Divæ memoria anniverſaria ubique jam celebrior habeatur.

Moves deinde controverſiam, neque ſane exiguam inter Luſitanos noſtros, ac Gallos provinciæ Aquitaniæ de reliquiis corporis *Divi Vincentii* Levitæ & Martyris, inquientibus Luſitanis Oliſipone in ſummo templo haberi, ubi religioſiſſime colitur, ut ipſe teſtis oculatus eſt: Gallis contra, ad *Caſtrenſe* oppidum Aquitaniæ delatas quondam a Monacho, qui Valentiam deveniens Mauri cujusdam indicio inventas furatus ſit. Cum quibus etiam Valentinos facere adſeveras, & irridere ſolitus qui ſecus ſentiant. Quemadmodum & *Petrus Antoninus Beuter* jocatur in noſtros, quaſi Vincentii corpus dicant natatu deveniſſe ad promontorium ſacrum, quod ab illo, poſtea Sancti Vincentii nomen ſortitum ſit. Facetum hominem. Sed ſi facetos & ipſi nos faciamus, non deeſt ingenium ad facetias adverſus ſanniorem Beuterum comminiſcendas. Verum potius citra vel jocos vel iracundiam, ſedato quietoque animo, diſpiciamus utri veriore ac probabiliore ſe tueantur hiſtoria. Venit quidam Monachus Valentiam,

qua-

quadam motus revelatione, regnante apud Gallos Carolo Calvo; qui nimirum regnum auſpicatus eſt, circa annum Servatoris octingenteſimum quadrageſimum primum. Is Monachus myſterio quodam, induſtriaque Saraceni quujuspiam, ſanctum corpus invenit, & furatus eſt. Jam ergo Valentia in poteſtate erat Saracenorum, & ſancti Martyris corpus deſertum ac ſine cuſtodia. Pergamus. Quumque clam illud abſtuliſſet, deveniens Cæſarauguſtam præda illa nobili ſpoliatus eſt. A quibus? A Saracenis, an a Chriſtianis? A Chriſtianis arbitror. Namque cuſtoditus ibi eſt. Unde poſt annos pleroſque quibuſdam ambagibus deportatum tandem eſt in Gallias ad Caſtrenſe oppidum, ſub Pontifice, ut Platina dicit, Joanne Anglico, quem ipſe octavum facit, hoc eſt, anno Chriſtianæ ſalutis octingenteſſimo quinquageſſimo quarto, aut quinto; ut Beuter autem adfirmat, anno a Chriſti natali octingenteſimo ſexageſimo tertio. Quo tempore, non Joannes, ſed Nicolaus, erat Pontifex. Utroquumque modo ſit, non paucos annos Cæſarauguſtæ retentum corpus fuiſſe adſtruunt, indeque poſtea deportatum. Quod ſi Chriſtiani auferri ſibi ſciverunt, im-

ma-

mane quam male meriti fuerit, parumque pii, qui divum indigenam, ſuumque civem, & qui, ut ſacer ait Prudentius, *peregre necandus, Martyr his terris tenui notarat ſanguinis rore ſpecimen futuri morte propinqua*, oblatum ſibi tam opportune, quaſique jure poſtliminii redditum, ſic abire permiſerint. Niſi ſe etiam furto alterius Monachi circumventos eſſe querantur. Eos tamen antequam Luſitanos audierimus, nequaquam arguamus. Non proferemus monachilia furta, ſed regni publicos annaleis, & Alfonſi Henrici, primi Luſitanorum Regis hiſtoriam, non modo hanc, quæ Luſitania lingua circumfertur a Duarte Galvano viro nobili, & eruditionis variæ, non tam compoſitam, quam in epitomen redactam, ſed antiquam, ab ipſius Regis temporibus Latine, ut illa ferebant tempora, ſcriptam, quæ a Sanctæ Crucis Conimbricenſis, ubi idem Rex ſepultus eſt, canonicis reverenter adſervatur. In his ergo legimus Alfonſum Henricum in Orichienſi agro memorabili prœlio Iſmarium, aliosque quatuor Seracenorum reges fudiſſe, & exutos caſtris, multis millibus interemptis fugaſſe. Cui Conimbricam reverſo obcurriſſe Sanctum Theo-

to-

tonium gratulabundum. Qui quum inter captivos vidiſſet aliquos multos, qui ſe Chriſtianos dicerent, *Muzarabas* vocatos, hoc eſt, ut interpretantur, *miſtos Arabas*, petiiſſe a Rege ut libertate donarentur. Quos ad ſe vocatos, quum interrogaſſet Rex, quinam, aut unde gentium eſſent, reſpondiſſe, origine quidem ſe Valentinos, incolas vero promontorii fuiſſe illius, quod in Algarbii finibus mari prominet. Eorum maiores Valentia ſimul cum corpore ſacratiſſimi Martyris *Vincentii* aufugiſſe, metu adventantis Abderamenis, illoque in promontorio conſediſſe, domosque ibi pauperes inædificaſſe, juxta ſacellum, ubi ſancti Martyris corpus cuſtodirent. Illicque eos manſiſſe donec Maurus quidam potens venationis cauſa eo deveniens, eorum parenteis obcidiſſet, ſe pueros captivos fuiſſe abductos. Signum rei certæ eſt illud ſe poſſe dicere, ſi domunculæ permanerent, aut corvi ſaltem, qui ſacellum illum familiariter frequentarent, a tempore quo martyr beatiſſimus illuc adplicuiſſet, unde factum eſſet ut Mauri promontorium illud *Corvorum montem* adpellarent, id etiamdum priſtino more facerent. Regem his auditis, incenſum cupidi-

tate,

tate, iniiſſe conſilium, probaſſeque fieri aliquot dierum inducias; eoque cum iviſſet fruſtra, loci facie ſitu jam deformata, infecta re tunc quidem revertiſſe. Verum debellatis poſtea paulatim Saracenis, captaque Oliſipone exarſiſſe diſiderio inveniendi Martyris, eaque gratia conſtruxiſſe Canonicorum Cœnobium, Divoque *Vincentio* nuncupaſſe. Anno tandem a capta Oliſipone vigeſimo ſexto, Allibo Jacobo Hiſpalenſi Regi inducias in quinquenium poſtulanti, ſola hujus rei gratia conceſſiſſe, ac miſiſſe ad promontorium Saracenis jam vacuum viros armatos in navi, unaque ex Muzarabibus illis ſeniores, qui locorum melius recordarentur. Ibi ſupliciter adorato numine: domuncularum ac ſacelli, corvorum indicio, tandem reperiſſe veſtigia, multisque foſſionibus aperta terra, & ruderibus expurgatis, inveniſſe ligneum Sacri corporis conditorium, ſubtus dirutam ſacellii aram. Quumque inter colligendum ſemiputre conditorium, ex iis, qui aderant, unus clam parvum os abſcondiſſet, lymphatum ac cæcum corruiſſe, donec quod in ſinu abſconderat, deprompſiſſet. Inde corpus impoſitum navi quum eſſet, corvos duos, alterum in prora, alterum in

puppi

puppi conſediſſe tamquam familiareis Divi alumnos, neque inde revolaſſe, verum comitatos in navi Sanctas patroni reliquias. Tandem adplicuiſſe Oliſiponi, juſta fanum Divarum *Juſtæ*, & *Ruſinæ*, quo loci porta urbis etiam nunc eſt, *Sancti Vincentii* adpellata. Eo enim uſque mare tunc erat, quod paulatim poſtea propulſum, ampliandæ urbi locum reliquit. Tunc noctis ſilentio, vitandi tumultus cauſa deportatum corpus ad fanum Juſtæ. Orto tamen die cum increbuiſſet fama, concurriſſe armatam multitudinem, diverſis ſtudiis, parumque abfuiſſe, quin ventum eſſet ad arma. Adcurriſſe tunc Gonſalvum Viegam militiæ regiæ præfectum, & ſeditionem compoſuiſſe, exſpectandamque Regis eo tempore abſentis voluntatem perſuaſiſſe. Robertum denique ſummi templi Decanum, ſuo & Capituli nomine, ſecreto conveniſſe Munionem Divæ Juſtæ Rectorem, impetraſſeque ut corpus ad ſummum templum defferi permitteret. Regem quod factum eſſet, non improbaſſe, licet in animo haberet in Canonicorum Cœnobio Sancto Martyri a ſe nuncupato illud conlocare. Neque quieviſſe illum, ſed miſiſſe denuo ad pro-

mon-

montorium, qui numquid adhuc ſupereſſet ſolertius ſcrutarentur. Inventam adhuc Calvariæ partem, & conditorii fragmenta aliquot, Regem ob geſtæ rei memoriam Oliſiponi urbi inſignia dediſſe, navem juſta malum divi Martyris imaginem geſtantem, ac duos corvos, alterum in prora, alterum in puppi conſidenteis. Et in loco ubi Sanctum corpus diu latuerat, curaſſe templum nobile ædificari, & nomen promontorio immutaſſe, atque ut *Sancti Vincentii* poſt id vocaretur effeciſſe. Hæc ſumma eſt Hiſtoriæ Luſitanorum, quam te arbitror, quum apud nos eſſes, didiciſſe, inſignia paſſim vidiſſe, picturam geſtæ rei vetuſtiſſimam, veſtibus, calceis, capillitio, præ ſe ætatem illam priſtinam ferentibus, adhuc recordari. Confer nunc utrorumque rationes, & num credendum magis putes Monachi furto, an regni annalibus, Caſtrenſe in oppido, an Oliſiponenſi urbi, totique Luſitaniæ regno, & indito ex eo tempore promontorio nomini. Quod ſi parum adhuc egimus, ſuppetias petamus a noſtræ religionis hoſtibus, & veritas undequumque eruatur.

Raſes Maurus, Dalharab Marrochiorum

Mira-

Miramolini, ac Cordubæ Regis hiſtoricus, Hiſpaniæ vetuſtates ſcribere eſt adortus, at regum Saracenorum, qui in Hiſpania regnarunt, annaleis, qui etiam nunc extant, concinnaret. Libri titulus eſt. *Incipit liber Raſæ hiſtorici D'alharab Marrochiorum Miramolini, Cordubæque Regis, quem ipſius juſſu compoſuit.* Verſus eſt in linguam Luſitaniam ex Arabica, per me magiſtrum Machometicum Saracenum nobilem architectum. Et ſcribebat mecum Ægidius Petri, Clericus Domini Petri Joannidæ Portellenſis, patris Domini Joannis Avolini. Is igitur Raſes, de montibus, fluminibus, & urbibus Hiſpaniæ, de priſcis Hiſpanorum Regibus ante Romanos, de Romanis ac Gothis, nonnulla commode, permulta inepte, quo pacto ethnici ſcriptores, atque poetæ, de rebus Sacræ Divinæ Scripturæ, quaſi per ſomnium, loquuti ſunt, omnia fabulis involventes. Ut tamen ad Saracenorum regum compertiora ſibi tempora devenit, non contemnendus ſcriptor judicandus eſt. Ergo de Abderamene hujus nominis quarto Saracenorum regum unde vigeſimo, hæc ad verbum.

,, Æra Arabum centeſima trigeſima octa-

,, va

,, va, Abderame Moabiæ filius in Hiſpaniam venit. Et debellato, interfectoque Joſeph, regnum Hiſpaniæ invaſit. Dixit Abdemelich filius Abib, ſe interrogaſſe nutritium Abderamenis, & de illo veritatem exquiſiſſe, quo patre, quo ve ortus eſſet genere. Nutritium reſpondiſſe. Patrem Abderamenis fuiſſe Moabiam virum ruſticum agricolam. Ad quem quum caſu Miramolinus divertiſſet, hoſpitio hilariter adceptum, motumque hoſpitis humanitate, eum ſecum duxiſſe. Moabiam tam induſtrie ac ſapienter ſe geſſiſſe, ut brevi inter Miramolini familiareis & amicos primus fuerit. ,, Deinde interjectis nonnullis, quæ ad rem non faciunt, ſequitur. ,, Hic Abderamen urbeis omneis & oppida quæ Saraceni habebant in Hiſpania, in ſuam poteſtatem redegit. Bellum quoque intulit Chriſtianis. Ac Hiſpali profectus, expugnavit Bexam, Eboram, Sanctirenam, Oliſiponem, totumque Algarbium. Adflixitque mirum in modum Hiſpaniæ Chriſtianos. Nec fuit civitas, aut oppidum munitum, quod ſe tueri adverſus potentiam ejus poſſet. Sed habitatores de-

„ ſertis civitatibus confugiebant ad Aſturiæ
„ monteis. Hic omneis Hiſpaniæ eccleſias,
„ quas adhuc integras invenit, deſtruxit.
„ Erant autem multæ & egregie fabrica-
„ tæ, tam a Græcorum, quam a Romano-
„ rum temporibus. Hic omnia corpora illo-
„ rum in quos Chriſtiani credunt, quoſque
„ venerantur, ſanctosque adpellant, rapta
„ de Ecleſiis comburi faciebat. Quo viſo,
„ Chriſtiani, ut quique poterant, cum ta-
„ libus his rebus fugiebant ad monteis,
„ & tuta atque in adceſſa loca. Itaque ple-
„ raque omnia, quæ in Hiſpania erant, ſe-
„ cundum Chriſtianorum fidem religioſe
„ culta, ad Aſturiæ montana ſunt deporta-
„ ta. Quum autem adpropinquaſſet Valen-
„ tiæ, Chriſtiani qui ibi habitabant, habe-
„ bant ibi corpus quujuſdam hominis mor-
„ tui, cui nomen erat Vincentius. Et ipſi
„ adorabant illum, quaſi Deum. Et qui
„ corpus in poteſtate habebant, perſuade-
„ bant vulgo, quod ille homo cæcos facie-
„ bat videre, mutos loqui, & claudos recte
„ ambulare. Ac ſic dementabant ſtultam
„ gentem. Cum autem cognoverunt de Ab-
„ deramenis adventu, timuerunt ne hæc fal-

„ lacia

,, lacia detegeretur, & fugerunt, corpus illi-
,, us hominis ſecum portantes. Et dixit
,, Allibohaces eques ille bonus Fæcenſis,
,, ſe quum die quodam cum ſuo comitatu
,, venationis cauſa veniſſet ad oram maris in
,, Algarbio, in fine montis, qui mare illud
,, ingreditur, inveniſſe ibi corpus illius ho-
,, minis, cum his qui cum illo fugerant a
,, Valentia, qui ibi domunculas fecerant,
,, in quibus habitabant. Et homines quidem
,, obcidiſſe, pueros autem duxiſſe captivos,
,, corpus vero hominis illius ibi reliquiſſe.
Hæc Raſes.

Vides ne, vir eruditiſſime, quanta veritate nitantur Luſitani, & quam non fictam, aut heſternam ſui patroni hiſtoriam proponant? Omitto Saraceni blaſphemias, quas propter detectam veritatem æquiori animo tolerabimus. Sed quod ait, Chriſtianos maxime ſub Abderamene adflictos, deſtructa templa auguſtiſſima, multa ſanctorum corpora ſcelerato igne combuſta, multa a piis in montana tutioraque loca deportata, quod in laudem impuri Abderamenis impurus ſcriptor commemorat, non potuit quiquam ad cognoſcendas tempeſtatis illius miſerias ad-

ferre adcommodatius, , nihil verius narrare. Alioqui, diſquirendum nobis, quonam modo tot ſanctorum Hiſpanorum reliquiæ perierint, quove a ſuis ſedibus demigrarint. Ut de cæteris perquam multis ſileam, noſtræ Eboræ Apoſtolus ac martyr Mancius Chriſti diſcipulus, quo pacto ad Novum Pagum juxta Methynnam ad Rivum Siccum devenerit. Quo *Eulalia & Julia* Emeritenſes ad Eunos in Gallia? *Leandro* illo celebri Hiſpalenſi Epiſcopo quid factum ſit? Imo etiam veſta *Leucadia*, qua ratione Tagi flumen Rheno commutarit? Suum hoc, ſuoque nomine vocatum, totaque Hiſpania celeberrimum templum deſeruerit, ut *Coloniæ Agrippinæ* peregrinaretur, tantumque hoſpes habeatur? Veſter etiam *Ildefonſus* ille, Sanctæ Dei matris amaſius, ac perpetuæ virginitatis ejus propugnator, quur ſede in qua coeleſti dono muneratus eſt derelicta, quum ad Aſturas Oventeſeis portaretur, maluerit Zamoram incolere? Unus Raſes Maurus breviter rationem reddidit. *Abderamen*, inquit, *corpora ſanctorum, quæ Chriſtiani venerabantur, comburebat. Quo alii metu permoti, cum talibus his rebus fugiebant ad Aſturiam,*

riam, & tutiora loca. Perge Raſe, quid Vincentio Valentiæ culto adcidit? *Fugerunt,* inquit, *cum eo ad montem qui in fine Algarbii mare illud ingreditur. Et dixit Allibohaces.* Quid dixit? Jam ſuperius explicavi. At Caſtrenſes dicunt veniſſe Monachum Valentia. Neſcio. Sed ſi venit ſub Carolo Calvo jam olim ablatus inde erat Vincentius. Et ſi Saraceni ſe commiſit induſtriæ Monachus, certe Monacho Punica fide inluſit Saracenus, cui pro Vincentii corpore, utinam non alicujus Saraceni corpus colendum dederit, quo plane Saracenum ageret. Verum miraculis res comprobata eſt. Et hoc neſcio. Si tamen miracula ulla ibi contigerunt, Dei hoc clementiæ adſcribendum, hominum fidem reſpicientis. Nec ſimilia deſunt exempla.

Animi cauſa, narrabo tibi Eborenſium meorum fabellam non inlepidam. Octavo ab urbe lapide, Salacienſi via, lapidibus enim viarum trium Emeritenſis, Pacenſis, ac Salacienſis, millia paſſuum diſtinguuntur, fanum eſt Virgini Chriſti matri ſacrum, inter diruta a Romanis uſque temporibus ædificia. Locum Turegiam vocant. Manent adhuc aquæ ductus veſtigia, & aquarum diverſa

ſa conceptacula. Unum cæteris capacius, *Agonem*, ſeu martyrum *Caveam* adpellant. Aiunt illic obciſos ſine certo nomine martyres non paucos, una cum epiſcopo. Duas epiſcopo fuiſſe ſorores virgines, alteram *Columbam*, quæ ibi juxta interfecta ſit, ubi etiam nunc ſacellum extat illius nomine: alteram metu fugiſſe, inſequutumque epiſcopum, puellam de perfidia increpaſſe; illam reſpondiſſe, non mortis ſe metu, ſed ne barbaris ludibrio haberetur aufugiſſe. Orare tamen fatrem, ut virginali imbecillitati id condonaret, ipſeque ſororem ſua manu martyrem faceret, quando fugæ nulla ſpes eſſet reliqua. Epiſcopum ſororicidium averſatum, verum ſatellitibus venientibus innuiſſe, qui puellæ caput amputarint. Ubi corruit, promanaſſe fontem aquæ dulciſſimæ, qui nunc vulgo *Fons Sanctus* nominatur, lippientibus ſalutaris. Puellam tamen in fugæ pœnam, manſiſſe innominatam. Hoc peracto epiſcopum rediiſſe ad Agonem, & martyrium conſummaſſe. Sepulcrum ejus lapideum, ſi tamen ejus eſt, viſitur in ipſo Dei matris fano, vacuum atque apertum. Supra quod menſa extat lapidea inſcripta, columellis

ſuffulta

ſuffulta quatuor, ita ut pateat ſepulcrum a dextro in ſiniſtrum cornu ingredi, & tranſire volentibus. Menſa tamen minor eſt, quam ut monumenti operculum exiſtimari debeat. Arbitrorque inventam inter ruinas, in aræ uſum adcommodatam. Solebant illac meare, quibus lumbi dolerent, martyris epiſcopi auxilio implorato, & abſque dubio juvabantur. Super aram etiam eamdem, celebrabantur myſteria in martyris epiſcopi honorem. Extat & pictura, & *Viarii* nomen Epiſcopo adſcriptum. Unde id mox aperiam. Hæc vetus fama. Quæ ſi hiſtoria eſt, ea nimirum obſolevit, omnia confundente & obliterante barbaria. Mihi, qum Divorum hiſtorias ad Eborenſis Eccleſiæ Breviarium concinnarem, contigit illuc ire, indagandæ antiquitatis cauſa. Fani ejus parœcus reverendus admodum ſacerdos, ac loquutuleius non invenuſte ad vocem geſtum adcommodans, ut qui Romæ pluſculos fuiſſet annos, quum me perhumane excepiſſet, & cognita itineris cauſa, martyrum ſive hiſtoriam hanc, ſive fabulam denarraſſet, oro te, inquam, vir egregie, extat ne ſcriptura quæpiam quæ id atteſtetur? Eccam, inquit ille, & quidem lu-

luculentam. Duxitque me ad aram. Et ablatis mappis, quibus tegebatur, inſcriptionem oſtendit iſtiusmodi.

D. M. S.
Q. IVL. MAXIMO. C. V. QVAESTORI. PROV. SICILIAE. TRIB. PLEB. LEG. PROV. NARBONENS. GALLIAE. PRAEF. DESIG. ANN. XLVIII. CALPVRNIA. SABINA. MARITO. OPTIMO.
Q. IVL. CLARO. C. V. IIII. VIRO VIARVM. CVRANDARVM. ANN. XXI. Q. IVL. NEPOTIANO. C. I. IIII. VIRO. VIARVM. CVRANDARVM. ANN. XX. CALP. SABINA. FILIIS.

Protenſo itaque digito ad verba illa: *Viarum curandarum*, ecce ait nomen proprium *Viarii*. Illud autem curandarum, perinde eſt, quaſi diceret *curam curarum*. Cura vero curarum Epiſcopus eſt. Cætera, inquit, nomina, opinor, aliorum Martyrum eſſe peculiaria. Continui erumpentem riſum, atque ut vere dicam, ſtomachum pudore motum

tum cohibui, ne hoſpiti viderer parum civilis. Rem tamen ad Alphonſum S. R. E. Cardinalem Principem meum, tunc Eborenſem Pontificem, detuli, & interpretis beliſſimi narrationem, ac unde Viarii nomen effictum eſſet, expoſui. Is imperavit obcludi ſepulchrum, ne pervium eſſet. Mihi vero, qui auctor fuerim, non ſemel vulgus non tam adfectos lumbos, quam lumbifragium eſt imprecatum. Quod ſi Divi, aut Divæ quujuſpiam ſepulchrum illud eſt, mihi utrumlibet propitium eſſe velim, qui non fecerim, ut ſanctitati detraherem, ſed ut fabulam a ſacro dimoverem, & ut ne homines ethnici viarum curatores pro Martyribus colerentur. Juvabantur tamen, uti prius dixi, *Viario* ſupplicantes.

Dionyſii, Epiſcopi & Martyris ſui corpus Pariſienſes oſtendunt. Oſtendunt id etiam Monachi Benedictini, cœnobii Sancti Hemerami, extra muros Rætobonnæ, ad Danubium, in Germania, & quo pacto Imperator Rudolphus, ſi ſatis memini, integrum corpus ad eos tranſtulerit, vetuſtiſſima pictura, & ſcriptis non male ad rem facientibus comprobant. Alteros tamen mentiri neceſſe eſt.

Utro-

Utrobique autem miracula & olim, & nunc facta prædicantur. Quid, quod etiam Jacobi Apoſtoli noſtri caput Toloſæ oſtenditur, jactantibus Gallis a Carolo Magno eo ex Callæcia deportatum, votumque ſuſceptæ peregrinationis, Compoſtellæ nequaquam ſolvi, niſi Toloſæ finiatur. Poteram hujuscemodi rebus longos implere commentarios. Cæteroqui, non ignoramus quam Gallica natio ad ſimilia comminiscenda proba ſit artifex. Luſitanis ſubrudi, ut perhibemur, genti, neque tanta ineſt ſolertia, neque tam venalis reliquiarum ſanctarum cultus populo exhibetur. Adfatim tamen ſuppetunt rationes, quibus Caſtrenſium iſtam, ſive confictam non ita pridem, ſive temere ab illis creditam monachilis furti hiſtoriam expugnemus, atque refellamus.

Atqui Valentini Caſtrenſidus ſubscribunt. Si monachus induſtria & indicio Mauri clam corpus abſtulit, Valentinis inſciis, quantum momenti habere debet iſtiusmodi ſubscriptio? An non ſimilis illi erit teſtimonio, quod a militibus Judæi coemerunt, *Venerunt nocte diſcipuli ejus, & furati ſunt eum, nobis dormientibus?* Expectemus

mus quid reſpondeant Valentini. Reſcivimus hoc poſtea. Quam mox poſtea? Nuper utique. Nam qui hoc adfirmet, ante octoginta, aut ſummum, centum annos, nemo eſt. Luſitanorum vero adſertio, resque geſta, ſuperat quadringentos.

Raſes autem quum librum ſuum ſcripſerit Dalharab Miramolino, qui regnare cœpit anno Arabum CCCLXVI., hoc eſt anno Chriſti DCCCCXC., nimirum æquat annos quingentos ſeptuaginta. Valentini autem diſſipatam a Caſtrenſibus famam ſequuti ſunt, noſtris nondum ſcripturientibus, ſed contentis ſuum ſibi domi habere. Optimam vero Caſtrenſes Valentinis commenti ſui fautoribus gratiam retulerunt, dum publice in templis canunt.

Hoc theſauro ſpoliantur
Valentini, dum fœdantur
Idolorum ſcelere.

Quod quam verum ſit, ipſis expendendum relinquo. Miſeros æque fuiſſe, ac Hiſpanos reliquos arbitrabar, Idolatriæ deditos non putabam.

Cæterum, turbat te Platinæ auctoritas. Ne turbet. Nam cum ejus hæc verba ſint,

Sunt

Sunt qui dicant hujus temporibus beati Vincentii corpus e Valentia Citerioris Hiſpaniæ civitate, a quodam monacho in pagum Albienſem Ulterioris Galliæ deportatum. Quid heic ineſt, quo magnopere commoveare? *Sunt qui dicant.* Qui ſunt iſti qui dicunt? Caſtrenſes, opinor. Atqui ſunt qui non dicant, quique veriora dicant. Platina igitur nihil adſerit, tantum eſſe ait qui dicant. Præſertim cum in Joanne IV. contrarius ipſe ſibi videatur. Ubi etiam prudenteis expendiſſe velim, qui quadret, Anaſtaſii in Perſide paſſi corpus, quod Veneti ex Conſtantinopoli translatum poſſident, cum Vincentii corpore conjungere: non addito unde, aut quonam modo factum id fuerit, ut jam neque heic, neque illic pondus ullum habeat Platinæ adnotatio. Tu vero, non pluris facies Divum Bonaventuram in beati Antonii Oliſiponenſis hiſtoria, quam omnia Romana præferunt breviaria, ita adſerentem? *In Hiſpania, civitate Ulixbona, quæ ad obcidentalem regni Portugaliæ plagam, in extremis terræ finibus ſita eſt, quædam prægrandis Eccleſia in honore glorioſæ Virginis Dei matris fabricata conſiſtit, in qua pretioſum beati Vincentii*

centii martyris corpus honorifice requieſcit. Si ſcriptorum tempora componas, hic multo antiquior eſt. Si perſonas, quanto hic illo gravior nihil attinet dicere.

Arbitrabar jam me Labyrinthum hunc egreſſum, qum relegens epiſtolam tuam, denuo hæſi ad id, quod te in Chronico Prædicatorum reperiſſe commemoras, Mariæ Magdalenæ, & beati martyris Vincentii reliquias eſſe Maſſiliæ. At ego me juvenem commoratum fuiſſe aio Maſſiliæ, ultra biennium, & ibi apud Aquas Sextias hypodiaconatus, & diaconatus ordinem ſuſcepiſſe, neque unquam audiviſſe Vincentii martyris ibi eſſe reliquias, aut Magdalenæ; ſi reliquias corpora intelligas. In Maſſilienſi, apud oppidum Sanctum Maximinum vocatum, Magdalenæ corpus ſcio adſervari, religione celeberrima: non parva Maſſiliæ Lazarum Epiſcopum, & Martyrem. Præterea Victorem militem indigenamque martyrem; quujus feſtum ſolemni cæremonia ibi agatur. Vincentium vero neminem, niſi natus poſtmodo ibi ſit. Quod etiam Bracarenſem Eccleſiam Vincentii translationem ad quartum Nonas Maii celebrare dicis, patronumque ſuum

ſuum eum adpellare, facilius ab hoc, quam a ſuppoſititiis illis Vincentiis me extricavero. Bracarenſi Archiepiſcopo data particula ſancti corporis a Rege eſt. Ea quo tempore in Bracarenſi Eccleſia eſt conlocata, ſolemnem translationis diem fecit. Quæ res etiam hiſtoriæ noſtræ ſuffragatur, quum duæ tales Eccleſiæ una conveniant, atque ipſum quod eſt, manifeſtum faciant. Puto me ſatis respondiſſe pro Luſitanis de Oliſiponenſi Vincentio.

Adgrediar nunc Eborenſium meorum decus Vincentium, Sabinam, & Chriſthetida. Quorum ex veſtris quidam, contra hiſtoriæ fidem, patriam, non tam ratione, quam libidine, conantur intervertere, & a nobis alienare. Quorum temeritas, joco potius, quam ſtyli acumine explodenda eſſet, niſi tu eruendæ veritatis cauſa, ſicuti præ te fers, multo illis nervoſius, argumenta quædam in nos congeſſiſſes, quibus occurrere neceſſe mihi ſit. Age, Braulio Sanctus Cæſarauguſtæ Pontifex, ut ais, horum trium martyrum hiſtoriam poſteritati mandavit, & Braulionis nomen liber Toletanæ Eccleſiæ, Smaragdinus adpellatus, oſtentat. De auctore certi nihil habebam, nec Eccleſiæ noſtræ Eborenſis lectiona-

ctionarius, ſane ante annos trecentos viginti ſcriptus, nomen auctoris præfert. Credo tamen iſto libro Smaragdino, oppido non invitus. Opuſcula enim & vitam Æmiliani monachi ſcripſiſſe illum teſtatur Sanctus Ildephonſus in libro de inluſtribus viris, quam ego in hoc Eborenſis Eccleſiæ lectionario reperi tamen inperfectam, videlicet, uſque ad principium capitis, quod incipit, *Sed referam quod etiam latrones pertimeſcant.* Ex qua tamen, & ex epiſtolis ejus ad Sanctum Iſidorum, quæ in libris Etymologiarum extant, & in additamento quodam ad librum Iſidori etiam de viris inluſtribus, non paulo caſtigatiore ac limatiore fuiſſe ſtylo deprehenditur. Utcunque tamen ſit, quantumquumque longo, parumque neceſſario uſus fuerit exordio, ſeculo illi indulgeamus, & quid ſcripſerit, non quo ſtylo ſcripſerit, expendamus. ,,Datianum, ,, ait, poſteaquam Hiſpaniam ingreſſus, Feli- ,, cem, Cucufatem, Eulaliam Barcinone, & ,, alios graviſſimis tormentis interfeciſſet, & ,, Cæſarauguſtam ſanguine polluiſſet, Com- ,, pluti Juſtum, & Paſtorem ferali immanitate ,, ſuſtuliſſet, & Toleti Leucadiã virginem cuſ- ,, todiri feciſſet, Elboram profectum, conſcendiſſe

,, diſſe in aulam, officiumque præmonuiſſe, ,, ut indagine præmiſſa Chriſtianos quoſcum- ,, que inveniſſent, tribunali ſuo præſentarent. ,, Statimque repertum adoleſcentem nomine ,, Vincentium, ſatelites Præſidi ſtitiſſe. Quem ,, diutius interrogatum, quum a Chriſti con- ,, feſſione amovere non poſſet, juſſiſſe duci, ,, ut Jovi ſacrificaret, lapidemque ante aram ,, ſiimulacri emollitum ut cretam figularem, ,, pedis veſtigium expreſſiſſe, qui uſque ad eam ,, diem perſeveraret. Ex quo prodigio, cum ,, ortus eſſet tumultus domum fuiſſe redu- ,, ctum, datis in triduum induciis, cuſtodia ,, remiſſiore, neque prohibitum conveniri. ,, Eo triduo, Vincentium multarum lucrum ,, feciſſe animarum. Tandem germanarum ,, fletibus devictum, cum illis noctu fugam ,, adripuiſſe, & alacri profectu, cornipedum ,, evectatione (utar enim ejuſdem auctoris ,, verbis, poſtea mihi ad reſpondendum ne- ,, ceſſariis) Abulam contendiſſe. Fuga cogni- ,, ta, quujuſdam ſacrilegi indicio, immiſſos ,, qui fugienteis perſequerentur. Qui eos A- ,, bulæ comprehenſos tormentis adfectos va- ,, riis, inliſo tandem ſuſtibus ſuper lapides ,, cerebro martyres effecerint. ,, Et quæ ſe- quuntur reliqua.

Con-

Controverſum modo ſcriptores quidam veſtri faciunt apud te, quænam urbs ſit, quæ hic Elbora dicatur. Reſpondeat tibi Romana Curia, ecquem Epiſcopum hactenus, modo Archiepiſcopum norit Elborenſem, ecquod Breviarium, ecquem ritualem ſacrificiorum librum ad ſanctæ Elborenſis Eccleſiæ uſum admiſerit. Ecquam Sanctus Antoninus Florentinus Pontifex, ecquam veſter Rodericus Toletanus intelligant; ipſorum ſcripta iis qui in media luce caligabunt, palam teſtificentur. Neque enim ignota eſt Eccleſia, quujus reditus tam opimi ſunt, ut annua ſola Pontificum quinquaginta ducatorum millium, noſtratis monetæ ſint, fabricæ annuus reditus octo millium, ſacerdotium qui canonicatus vocantur, unumquodque mille ducentorum ducatorum, interdum mille ac tercentorum ſummam exequet. Ut præter Toletanam veſtram, haud ſciam, an alia in Hiſpaniis ditior habeatur. Quod non multum ſane ad rem facit de qua agimus, ita non parum tamen ad notitiam. Quum itaque Datianus Elboræ conſcenderit in aulam, ut libellus ait, quam putemus Elboram, niſi quæ Elbora & eſt, & vocatur? ubi incunabula ſanctorum Martyrum fuere, ubi fanum eſt, quæ domus illorum fuit, ubi adſer-

vatur lapis ille, qui pedis veſtigium expreſſit, ubi etiam dum manet Cogominiorum familia quæ ad illos pertinere memoratur, ab illa vetuſtate etiam inter Arabes aliquatenus religioni habita.

At ex veſtris, obſcuri quidam & ignobiles, ut Divorum originis poſſeſſione nos evertant, Talaveriam Diœceſos veſtræ oppidum Elboram fuiſſe olim vocatam fabulantur. Adſertionis ſuæ tamen teſtem aut auctorem ex probatis, & vetuſtis aliquem neque laudant, neque proferre unquam poterunt. Neque oſtendent Talaveriam Epiſcopum habuiſſe peculiarem, quum toties in conciliis pleriſque Toletanis, & in Iliberitano, atque in vetuſtiſſimo Emeritenſi quod apud me eſt, Elborenſis Epiſcopus & interfuerit, & ſubſcripſerit. Neque ſaltem inſcriptionem antiquam aliquam producent, ex qua colligi idem poſſit, quum talibus iis noſtra hæc referta ſit. Etſi ſatis Talaveriæ recordor, nam juvenis eam vidi, nulla ibi ſunt antiquitatis indicia, ſed omnia Maurorum tempora præ ſe ferunt, quum noſtræ urbis interior murorum ambitus, porticus excellentibus columnis Corinthiis, Aquæductus olim a Sertorio

ex-

extructus, a Divo Joanne III. noſtra ætate reſtitutus, Inſcriptionesque variæ, & ſtatuæ noſtram proclament antiquitatem. Raſes ille a me ſuperius citatus, quum de termino Toletano loquitur Talaveriam ait conditam ſuper flumen Tagum, in diviſione limitum inter Mauros, & Chriſtianos. Et muros laudat ab altitudine & turrium frequentia, additque Miramolinum poſtea Mahometi filium ſub æra Saracenorum CCCXXV. ibi caſtrum juſſiſſe ædificari. Neque hoc dico, ut Talaveriam minoris, quam æquum eſt faciam. Scio inſigne eſſe oppidum, nobilibus familiis decoratum. Admodum eſſe vetuſtum non ſcio, niſi hoc oſtendat vetuſtatis indagator aliquis, & quo nomine adpellandum ſit, non ut ariolus, ſed ut verus diſceptator, ex tenebris oblivionis eruat. Nam Elboram fuiſſe, nemo unquam evincerit. Talabrigam Nebriſſenſi Antonio adſerenti nequaquam credas, quum Talabriga ex Plinio, & Antonino Pio ad flumen Vaccam, non procul ab Avarienſi oppido ſitum ſit, ut ex Reſendii ſcriniis candide communicatis, non candide uſurpatis, Gaſpar Barrerius noſter ſatis oſtendit. Sed prodierunt, ait, modo in Ptolemæum ſcholia quædam,

 cum

cum locorum aliquot nominibus vel mutatis, vel declaratis, ubi legitur, Libora, Elbora olim, Talabriga hodie, vulgo Talaveria. Quid iſtis ſcholiaſtis credas, qui ex imperitorum relationibus, ſine ullo ſitus examine, in typographorum gratiam, quo vendibiliorem librum faciant, ita ludunt? Etiam eadem ſcholia Juliam Myrtilin Vahenam interpretantur, & Lancobrigam Conimbricam, & Scallabin, Julium Præſidium Plinio cognominatam, Trogillium ſomniant, & pleraque alia delirationi ſimilia, atque ubi Ptolemæus Oliſipon ſcripſit, addiderunt, vulgo Lisbona, Salacia Plinio, Vlyſſeia Straboni; Vadiani hallucinatione decepto ſcholiaſta. De qua re in Vincentii mei ſcholiis ſatis diſſerui. Prætereo Geſneros, & Calepinos, aut in Calepinum additiones, Lucam Tydenſem, & nebulonem Marinæum, uniusmodi notæ homines. Quid enim attinet iſtos inculcare, qui nullo veritatis fundamento nituntur? Imitabimur ne bellum illum ſcriptorem, qui pro geſtis SanctæMarinæ virginis, & Martyris apud Aquicaldenſeis ad Limiam paſſæ, S. Margaritæ a primo principio ad extremum uſque finem geſta nobis obtruſit, ſe Theotimum faciens,

&

& Antiochiam ad quam Olibrius venerit, Tyden Callæciæ civitatem ſomnians? Nihil audacius imperitia. Inſtituti Divi Franciſci monachus, homo veſtras, qui ſe cognominabat Valentiolam, linguaciſſimus concionum actor, firmis lateribus, neque parum multitudini jucundus, cordatis ob nimiam adrogantiam & vanitatem non perinde gratus, quum aliquando Conimbricæ de ſuggeſto concionaretur „ Totus (inquit) cives gaudio perfun-„ dor, quum urbem hanc antiquiſſimam, & „ campos hos intueor, ubi civium veſtro-„ rum auxilio Pompei filios Cæſar memora-„ bili prælio ſuperavit. Hæc enim eſt Mun-„ da illa famigerata, de qua Lucanus cecinit.

Ultima funeſta concurrant prælia Munda.

Nec defuerunt, quibus hac vaniloquentia perſuaderet, Conimbricam fuiſſe Mundam, præcipue non abludente fluvii nomine, quod etiam pridem Rodericus Toletanus in ambiguo reliquerat. Valentiola dixit, & in ſacra concione dixit. Satis hoc eſt. *Veuit Elboram Datianus.* Quis hoc dixit? Braulio, vetuſtus, & gravis auctor. Ita enim vocabatur, quæ nunc Talaveria. Quis hoc dixit? Non Braulio, ſed Valentiola quiſpiam, & temerarius

iſte

iſte neſcio quis. Satis id eſſe putemus? Nobis certe non eſt, qui Elboram incolimus.

Teneo te, inquis, Reſendi, qui Eborenſi hiſtoria, Elboræ nomen repudiaſti, Eboræ adſeruiſti. Ita certe. Ergo martyres tutemet alienos a veſtra urbe facis, qui Elborenſes fuerint, veſtra autem urbs Ebora. Si efficax argumentatio iſthæc tua eſt, erit & iſta ſimiliter. Divus Antonius Patavinus, ex Ulyxbona Luſitaniæ urbe fuiſſe paſſim ſcribitur. Ego urbem, quam vulgo Lisbonam dicimus, Oliſiponem dicendam, non Ulyxbonam, contendo. Ego igitur Divum Antonium alienum ab Oliſiponenſi urbe facio? & me auctore, quærenda in Luſitania Ulyxbona eſt, quæ Oliſipo non ſit? Nonne vides heic, vir doctiſſime, non agi de loco, de quo ſatis conſtat, ſed de vero, & antiquo nomine ſeculi eruditioris? Alioqui, Sanctus Iſidorus, Hiſpalenſis non eſſet, quem in libris manuſcriptis ubique Spalenſem legimus, eumque ad Spalenſeis citerioris Hiſpaniæ populos relegabimus. Rudior ætas in nomine hoc principium mutilavit, Oliſiponem vero in Ulyxbonam invertit, propter conditorem, jam inde ex Sancti Iſidori temporibus, & retro,

ut

ut patet ex primo capite libri decimi quinti etymologiarum. Noſtræ urbi, literæ unius adceſſio, ex Ebora Elboram fecit, etiam ex mille & amplius annis, ut ex Conciliis a me ſupra memoratis liquebit, tametſi nuperrime typographis quibuſdam alterum illud ac vetuſtius nomen magis adriſerit. Nomen igitur quo politiores utantur redivivum facio, non diverſas urbeis conſtituto. Fecerunt idem Legionenſes, ut ipſe etiam fateris, ubi reliquiæ horum martyrum modo eſſe dicuntur, id negante Abulenſi populo, addito inſuper; *quæ civitas eſt Regni Luſitaniæ.* Joannes quoque Maldonatus Burgenſis, *Apud Eboram civitatem*, inquit, *Vincentius adoleſcens comprehenſus eſt.* Sive itaque Elboram dicas recentiori vocabulo, ſive Eboram priſco, ac proprio, quo uſi ſunt Pomponius Mela, Plinius, & Antoninus Pius, & habent inſcalpta a Romanis uſque ſaxa, una eademque civitas noſtra eſt, favente etiam nobis Muzarabum Eccleſiaſtico ritu, qui in veſtra urbe ex illa vetuſtate ſupereſt. Quujus tu ſi magni auctoritatem pendis, facis quidem recte, & mecum ſentis, atque ego viciſſim tecum. Elbora igitur, Ebora noſtra eſt, quam Eccleſiæ

cleſiæ jam ante Conſtantini Magni tempora, Elboram vocare maluerunt, ut pervulgatum nomen hoc alicubi quærere, hominis nequaquam ſani merito eſſe videatur.

Pergis deinde argumentari, ab itinero Datiani. Et interrogas, quinam itineris ordo ſit, a Toleto proficiſcentem prius Elboram hanc noſtram deveniſſe, quam Emeritam, quum rectum eſſet iter a Toleto Talaveriam, oppidum jam tunc nobile, inde Emeritam? Tunc quænam loquutionis ratio, profectusque Elbora, Emeritenſem adgreditur civitatem? quum potius dicendum eſſet, regreſſusque Elbora. Videri igitur non mala niti ratione iſtos, qui Talaveriam Elboram dicunt. Sic enim, rectum itineris ſervari ordinem, neque vim inferri loquutioni, ſed ſponte fluere ,, profectusque Elbora, Emeritenſem adgreditur civitatem.,, Si aliud non haberem expeditius, reſponderem, itinerum me Datiani neque menſorem, metatoremque ejus fuiſſe, neque cogendum rationem reddere, quur prius Eboram, quam Emeritam veniſſet, præcipue quum non ſolius Luſitaniæ, ſed Hiſpaniæ univerſæ præſes fuerit. Equidem neſcius non ſum, Hiſpaniam

paniam diviſam primum in provincias duas, Citeriorem, & Ulteriorem. Per bellum poſtea Macedonicum, in unam tantum redactam. Rurſus Q. Ælio, M. Junio Conſulibus cenſuiſſe patres, ut duæ fierent, quod refert Livius quintæ decadis libro quinto. Treis inde factas, Tarraconenſem, Luſitaniam, ac Bæticam. Tarraconenſi poſt id in treis diviſa, propter magnitudinem, creviſſe provinciarum numerum, & factam quartam Callæciam, quintam Carthaginienſem. De Luſitania quoque diviſa, paulo inferius. Omitto Baleareis inſulas, & adnumeratam Hiſpaniæ Tingitaniam. Ex his quinque provinciis, Bæticam, Luſitaniam, ac Callæciam conſulareis fuiſſe, Tarraconenſem, & Carthaginienſem, præſidibus gubernari ante omnino corruptam reipublicæ adminiſtrationem, & novum Comitum inventum, quorum alicubi in Juſtiniani Codice fit mentio. Sed cum Præſidis nomen generale ſit, ut Martianus Juriſconſultus adfirmat, *ff. de Officio Præſidis*, complectaturque, & Proconſules, & Cæſaris Legatos, & omneis, qui quoquo modo provincias regerent, nec unam tantum, ſed multas, ut eodem titulo teſtatur

Ulpia-

Ulpianus, hiſce verbis: *Qui univerſas provincias regunt, jus gladii habent, & in metallum dandi eis poteſtas permiſſa eſt*, nos quum Datianum Hiſpaniarum Præſidem ubique legimus, vel Auguſtorum legatum intelligamus, quemadmodum Papinianus interpretatur, vel Præſidem vicaria ac plena gladii, & in mettallum dandi poteſtate. Talis certe fuit carnifex ille. Hiſpaniarum Præſidem eum vocat Martyrologii auctor, ſive ſit Hieronymus ad Chromatium, ſive presbyter Bedas, ut alii habent libri. Sufficiat locus unus, *XI. Cal. Februarii. In Hiſpaniis, civitate Valentia, ſub Datiano impiiſſimo Hiſpaniarum Præſide &c.* Hiſpaniæ igitur univerſæ Præſes, poterat a Toleto hac illac evagari per conventus, antequam Emeritam deveniret, pro re nata, vel arbitrio. Verum diverticula non quæramus, donemusque tibi non tamen neceſſario, recta venturum fuiſſe illum Toleto Emeritam, ac Talaveria traſiturum oppido nobili, quod tu tantum abeſt ut oſtendas, ut neque ſi jam erat, probare poſſis. Dixi ſuperius recentius ædificium videri. Fuerit tamen, & fuerit quantum velis nobile, Elbora certe non fuit. Neque Antoninus itinera

nera duo ab Emerita Cæſaream Auguſtam quum propoſuiſſet, alterum alia, alterum Toleto, nullius ſive Eboræ, ſive Elboræ, inter Emeritam ac Toletum meminit; non prætermiſſurus utique, ſi ulla extaret, præſertim quujus eſſet habenda ratio, propter nobilitatem. Recta ergo Emeritam veniſſe concedo, & inde Elboram, Elboram tamen noſtram hanc intelligo. Quur igitur prius Elboram veniſſe legitur, quam Emeritam? Braulio itinerarium Datiani ſcribendum non ſuſcepit, ſed Sanctorum martyria & agones. Atque ut quique præceſſerant, ita narravit prius. Aliorum ſummatim, nominatis tantummodo locis, horum trium explicatius. Integer enim contextus eſt. Et ſi dicas diſſipatam poſtea fuiſſe hiſtoriam in ſingulos quoſque, potero abs te quærere, quur longiſſimum illud exordium, *In diebus*, dum poſt corporeum Salvatoris adventum, *illis*, in ſolis his repetatur, non utique neceſſarium, ac non item in Felice, non in Cucuſate, quamquam hic ſub Rufino legitur effectus martyr, non in Barcinonenſi Eulalia, de qua nihil me hactenus potuiſſe invenire doleo nec mediocriter, non in Cæſarauguſtanis Martyribus

Vin-

Vincentio, Eucratide, & duodeviginti ejus ſociis, in quibus Braulio Cæſarauguſtæ Pontifex plus debuiſſet immorari, non in Complutenſibus Juſto, atque Paſtore; Leucadiam quoque obiter commemoravit, ſic inquiens: *Vinclis recludens Toleto Leucadiam virginem Elboram properans &c.* Quamquam in Leucadiæ confeſſione (ſic enim Codex noſter habet titulum) idem exordium totidem verbis reperitur, addito dialogiſmo inter ipſam, & Datianum. De quo quid ſentiam poſtea. Tranſiliit vero Emeritam Braulio, quoniam carnificinam tum ibi non exercuit lupus ille. In Eulaliam ſæviit, inquies. Ego pace tua id inficior. Siquidem Eulaliam Datianus martyrem non fecit, ſed Calpurnianus provinciæ Luſitaniæ præſes, qui a Maximiano Imperatore, & perſequutore fuerat directus, ad Chriſtianorum perſequutionem, ut geſta ipſa teſtantur. Probabileque eſt, fuiſſe hoc poſt Datianum, Diocletiano Orientale imperium gubernante, Obcidentale Maximiano. At Datianus a Diocletiano, & Maximiano pariter miſſus legitur. Laurentius Padilla Calpurnianum Datiani legatum facit. Quod quidem neque adſero, neque refello. Proconſu-

los

les habere ſolitos ſecum legatos, ſcribunt Juriſconſulti, *ff. de Offic. Proconſulis.* Quod etiam oſtendit Marianus Scotus in Notitia Provinciarum. Sed quum Legati juriſdictio arctis admodum limitibus contineretur, ut neque animadvertendi, neque coercendi, vel atrociter verberandi jus haberet, ſed ad Proconſulem eum oporteret, ſiquid gravius orietur, referre, non mihi Calpurnianus tantum Legatus videtur potuiſſe muneris ſui metas tranſilire, niſi extraordinariam a Proconſule mandatam fingamus poteſtatem. Quod poſſe fieri negat Ulpianus. Geſta diſerte aiunt Calpurnianum Præſidem fuiſſe Luſitaniæ a Maximiano miſſum, non autem a Datiano legatum. Quod etiamſi maxime fuiſſet, illud mihi abunde eſt, Eulaliæ martyrium ad Datiani præſentiam non pertinere: eaque propter, etſi Emeritam antequam Eboram veniſſet, adventus ad Emeritam non meminiſſe Braulionem. Reditus vero meminit, quia tunc Chriſtianos ibi adflixit.

Neque eſt quur offendaris loquutione, *Profectusque Elbora*, quum *regreſſusque* fuiſſet rectius. In ſcriptore non tam eruditæ dictionis, nimia exactio illa eſt. Et neſcio an

Brau-

Braulionis ſit coronis hæc, *Hiſtoriæ Vincentii, ac ſororum*, eoque magis, quod in ea Datianus Eulaliam martyrio conſecraſſe dicitur, neque plane, ſed vix ſeptem verbis, quod eſt contra geſtorum fidem. In noſtro hoc Eborenſis Eccleſiæ libro, ſi non Smaragdino, ſaltem membranaceo, valdeque antiquo, ea certe coronis non eſt: ſed concluſa martyrum hiſtoria per baſilicæ conſtructionem, additur. „ In qua, ſiqui puro corde, fideli de-
„ votione, & fide prompta oraverint, ſtatim
„ petita ultro adveniunt, & omnis infirmitas
„ amovetur, per eum, qui ſanctos ſuos coro-
„ navit, per bonam confeſſionem. Cui eſt
„ honor & gloria, virtus & imperium, &
„ poteſtas in ſecula ſeculorum. Amen. „

Appendicem vero illam in Leucadiæ confeſſione, quæ poſteaquam in ergaſtulum illam detruſam dicit, ſtatim verba hæc ſubdit.
„ Properans itaque Elboram, officium præ-
„ monet, ut indagine percurrente, Chriſ-
„ tianos quoſcuumque inveniſſent, ejus tribu-
„ nali præſentarent. Statimque repertum a-
„ doleſcentem quendam nomine Vincenti-
„ um, quujus meritum nomini comitaba-
„ tur ſuo, comprehenſum ejus conſpectibus
ſiſtunt.

„ ſiſtunt. Quem cum Sabina, & Criſtheta
„ ejus ſororibus in Abulenſem urbem perſe-
„ quens, digna Chriſto munera conſecravit.
„ Profectusque ab Elbora, Emeritenſem in-
„ greditur civitatem, & illico tribunal ſibi
„ præparari præcepit, multosque Sanctorum
„ crudeliter fuſos, tranſmiſit ad Dominum,
„ inter quos Sanctam Eulaliam multis ver-
„ beribus adflictam, igne adplicato, Domi-
„ no conſecravit. Quumque in Toletanam
„ urbem ad beatam Leucadiam percurriſ-
„ ſet fama genibus in oratione poſitis, in
„ eodem quo retruſa tenebatur confeſſionis
„ loco, completa oratione, ſuum Domino
„ commendavit ſpiritum, qui martyres, &
„ confeſſores ſuos coronavit in pace. Ipſi
„ honor & gloria, virtus & imperium, in ſe-
„ cula ſeculorum. Amen. „ Arbitrarer ego non a Braulione, ſed ab aliquo alio, qui de eadem fidelia duos voluit dealbare parietes, fuiſſe additam, ut Leucadiæ confeſſio concluderetur. Aut ſi ad Braulionem referri placeat, vel hoc de Eulalia interjectum ab alio eſt, vel Eulaliæ martyrium Braulio ignoravit. Quam notam ſancto, & docto viro inuſtam medius fidius nollem. Sed redeamus ad propo-

propoſitum, a quo pauxillum declinavimus.

Elboræ itaque, ſive eo recto venerit itinere, ſive flexo, prius fuit, quam in Chriſtianos Emeritæ gladium exſereret. Sed inſtas. Quid opus erat Eboram, tametſi municipium, deſcendere? quum non venerit, ut Præfectus municipii quujuſquam eſſet, verum ut Emeritæ, quæ Luſitaniæ erat Metropolis, & juridicus conventus, reſideret. Hoc unde colligas non video. Datianus, ut antea dixi, Hiſpaniæ univerſæ Præſes fuit. In Hiſpania autem multi Juridici erant Conventus, quos regionatim circumire ex officio teneretur. Quamquam ſi unius provinciæ Luſitaniæ Præſes fuiſſet, non ideo Emeritæ reſidere, tamquam regem in regia, eum oporteret. Juridici etiam conventus erant & Scallabis, & Pax Julia, quæ eodem jure utebantur, quo Emerita. *In Lyſitania*, inquit Juriſconſultus Paulus, *Pacenſes*, & *Emeritenſes Juris Italici ſunt.* Quum tres itaque diſtincti Conventus eſſent, quur Præſidi provinciæ Luſitaniæ ſedem adſignes Emeritam? nedum Præſidi Hiſpaniæ utriuſque? Quamquam autem Ebora neque colonia eſſet, neque conventus, ſed tantum municipium Latii veteris,

ris, nobilitate tamen, & ædificiis, quorum alia etiamdum extant integra, alia ſemidiruta, Pacem Juliam vicinam, coloniæ, & conventus dignitate inclitam, ſuperabat. Emeritam, ſi theatrum, naumachiam, pontem, & trophæi arcum excipias, pene æquabat. De quibus alio egi loco. Et cum aliquando de agri ſinibus cum Pacenſi colonia contenderit, ut ſtatim oſtendam, videri mirum non debet, ſi litis componendæ cauſa, eo venerit Datianus. Teſtatur hoc meta lapidea, via Pacenſi, in colle juxta vetus, ſemidirutumque oppidum Aureolam, quod ad Archidiaconum tertiæ ſedis Eccleſiæ Eborenſis pertinet, quæ ex ea parte qua Pacem Juliam ſpectat, credo coloniæ, & conventus habita dignitatis ratione, hujuſmodi inſcriptionem habet.

Verſus Pacem Iuliam.

DD. NN. AETERN. IMPP.
C. AVR. VALERIO. IOVIO.
DIOCLETIANO. ET. M. AVR.
VALERIO. ERCVLEO.
MAXIMIANO. PIIS. FEL.
SEMPER AVGG. TERMINVS

F IN-

INTER. PACENS. ET. EBORENS.
CVRANTE. P. DATIANO. V.P.
PRAESIDE. HH. N. M. Q.
EORVM. DEVOTISSIMO

HEINC PACENSES.

Ex altera vero parte Eboram verſus, hæ tantum cernuntur in media meta literæ

HEINC EBORENSES.

Præterea quod de fuga argumentaris, tanquam vero ſit ſimilius a Talaveria Abulam propinquam urbem fugiſſe, donarem forte, ſi duas admitterem Elboras. Sed cum una tantum ſit, exiguam, ac potius nullam vim habet argumentatio. Quaſi vero neceſſario ſequatur, ideo Talaveriam Elboram eſſe, quia illi quam Eboræ vicinior ſit Abula. Ut impeditiorem profectionem eam fingas, non evinces, ut Elbora heinc Talaveriam demigret. Quod autem ad impedimenta fugæ attinet, non erant tam delicatæ Vincentii ſorores illæ, quam modo noſtræ ſunt mulierculæ, quæ priuſquam amoliri ceptent, integer

ger tranſit annus. Et alioqui, fugere norunt etiam delicatæ, inquiſitoresque fallere. At carro vectas inquis. Id enim ex illis verbis intelligi vis, *Cornipedum evectatione*. Quonam pacto? Cornipedes equi ſunt, ut eos vocat Maro, dictio Poetis quam Oratoribus aptior. Equo vehi ac vectari, bene latine dicitur, vel dorſo nudo ſine ſtragulo, vel ephippio. Ubi heic carrus lateat, nondum video. Non ægre tamen id concederem. Nam noſtra etiam ætate, carrucis contectis uſque ex Celtiberis, Vardulis, & Carpetanis, ad urbem hanc mercatores nonnulli veniunt, citato mularum carrucariarum curſu multum itineris quotidie facientes. Quod ſi illo tempore ita fiebat, ſane & fugere celerius, & commodius latere potuerunt, negata curioſis introſpiciendi facultate. Ad hæc, etiamſi inſequuta die cognitum de fuga eſſet, incerto quo, quave abiiſſet, retardanda erat inſequutio, donec indicium fieret. Quod ſatis illis erat ad longius evadendum.

Neque moveor, quod Talaveriæ quoque dicatum illis templum eſt. Adde, ſi placet, noſtro quod hactenus fuit nobilius. Nam modo, incentore me, elegans admodum, ac

 capa-

capacius noſtra urbs extruit. Neque item, ſi domeſtici eorum lares effingantur, oſtendaturque in lapide pedis veſtigium, ſicuti apud nos. Ei enim, qui Talaveriam in Elboram transformare potuit, quantum erat domus unius facere metamorphoſim, & veſtigium adſimulare? Quujus mendacio recepto ſemel, facile fuit templum civibus creditis, in oppido nobili, atque opulento ædificare. Quod autem veſtigium & heic, & iſtheic dicis plantæ pedis formam non ſatis exprimere, iſthuc quidem ita apud nos eſt. Sed pro hoc noſtro reſpondebo. Ante quadraginta abheinc annos, adprime expreſſum viſebatur. Fœminarum poſtea pia ſed inconſulta religio, ramenta quædam atque pulviſculum inde, quæ ægrotantium collo ſuſpenderent, eradentium, formam abſtulit.

Porro tua illa ſolicitudo, Talaveriam Elboræ, vel Talabrigæ nomine excluſam, aut ἀνώνυμον omnino manſuram, aut neceſſe eſſe Liboræ ei nomen adaptare, neque enim probas Aquis nomen fuiſſe, quod illi veſter Archiepiſcopus tribuit, quodque ubinam invenerit, te dicis ignorare: illud item, quod poſtea leviter, quaſique aliud agens,

inje-

injecta corrupti nominis ſuſpicione, diffiſus, ut adparet, Elboræ nomen Talaveriam poſſe trahi, cardinem quæſtionis verti dicis in nomine vel Eboræ, vel Liboræ in Elboram depravato, non parum mihi diſplicet. Eſt enim hoc hominis inferre injuriam meditantis, & litem nobis alteram ex altera conſtituentis. Jam ne non placet parentheſis, quam hiſtoriæ veſtri interſperſerunt, *Elboram vocatam hodie, quæ modo Talaveria ſit*? Jam ne vel ab Ebora, vel a Libora, calumniæ male textæ, penitusque jejunæ, ſuppetias petendas etiam ipſe decreſti? Etiam ne Talaveria Ebora vocata olim eſt. Gratiam Braulioni habeo, quod Elboram dixit, & ſi minus erudite, minus tamen parti noſtræ fauturus, ſi Eboram dixiſſet. Fuit vetus Carpetaniæ veſtræ oppidum Ebura, per quintam vocalem, & ſecunda intenta ſyllaba, ad quod, ut decimo quartæ decadis libro Livius auctor eſt, Q. Fulvius Flaccus Prætor, memorabi prælio, ad viginti tria Celtiberorum millia, die una cecidit. Quujus oppidi inter Carpetanas urbeis etiam meminit Ptolemæus. Fuit quoque Ebora caſtellum, in Gaditano litore, inter Bætis æſtuaria, Pomponio & Plinio, licet Her-

Hermolaus barbarus Coram legat, non Eboram. Sed ego Melæ terræ ejus indigenæ adcedo. Strabo lib. tertio Eburam eam vocat: ἐντεῦθεν δὲ ὁ τοῦ βαίτιος ἀνάπλους ἐστι, καὶ πόλις ἐβοῦρα, καὶ τό της φωσφόρου ἱερόν. Utrumque tamen oppidum hoc vetuſtate intercidit. Eſt & noſtra Ebora, quæ vetuſtati non ceſſit; imo longe auctior eſt, in Elboram Eccleſiaſtico uſu mutato jam pridem nomine. Quas turbas igitur conciviſſet nomen tribus communicatum, ſi uni tantum peculiare in has nos deduxit difficultates, invadentibus in alienam gloriam iis, qui ne veſtigium quidem vel tenue, nominis hujus poſſunt proferre? Vertant ſe refractarii in alias, atque alias formas, omnem moveant lapidem, Elboram veniſſe Datianum, librorum omnium conſenſu, ſcripſit Braulio. Elbora præter noſtram, nuſquam comparet. Agite, aliud commentamini. Tu modo rimam aperis, ad Liboram ſaltem confugiendi. O' inopem ſemper conſilii, & imbecillam apertæ veritatis inficiationem. Cui quaſi nomine cariturae metuebas, in ſex jam nomina concreviſſe videtur, Talabrigam, Eboram, Elboram, Liboram, Aquas, Talaveriam. Septimum adPdas

das licebit, Deobrigam, quod non indocti quidam ſunt opinati. Ex iisque omnibus, nullum illi proprium oſtenditur, niſi id quod habet. Nam non eſſe Talabrigam, perſuaſus ipſe jam es. Eboram excludit parentheſis a veſtratibus interjecta, Talaveriam Elboram fuiſſe vocatam. De Elbora confido me evieiſſe. Aquas ipſe non adgnoſcis. Deobrigam, forte novitium reputabis inventum. Liboram videris anteponere, ut depravationi viciniorem. Memineris tamen quonam pacto ſis ratiocinatus. Si Talaveria, inquiebas, in Tarraconenſi provincia ſita eſſet, ſicut & Toletum, non autem in Luſitania, amota eſſet omnis dubitatio. Vis itaque iu Luſitania ſitam eam eſſe. Si in tua ratione perſiſtas, jam Talaveria Libora non eſt. Libora enim, non Luſitaniæ, ſed Carpetaniæ civitas eſt, id atteſtante Ptolemæo. At Carpetania, quujus caput Toletanos facit Plinius, pars utique Tarraconenſis eſt. Igitur & Libora ad Tarraconenſem pertinet. Talaveria ergo, ſi Libora, non ad Luſitaniam, ſed ad Tarraconenſem provinciam eſt referenda. Quod & ipſe poſtea confiteris. De hoc viderint antiquitatis curioſi, & ex tot nominibus ſeligant, quo

Tala-

Talaveriam vocari velint. Si oppidum vetus eſt, ſaxa inerunt non muta. Elboræ falſum nomen excipio. Quod ſi unquam habuiſſet, nequaquam id tacitum præteriiſſet Rodericus Ximenius Toletanus Pontifex, hujuſcemodi rerum non diſſimulanter adfectator, & ambitioſus, neque Aquas vocatum ſcriberet. At nomen hoc ubinam repererit, tu te ais neſcire. Ego ſcio. Nempe ibidem, ubi Conſules Telemonem, & Brutum Toleti conditores, centum & octo annis antequam C. Cæſar rempublicam invaſit. Equidem Toletum non paulo antiquius exiſtimabam. Nimirum quia Philippi Macedonum regis, & Annibalis antecedit ſecula. Legeram ſiquidem in quinto quartæ decadis Livianæ libro, apud Toletum cum Vaccæis, & Vettonibus, ac Celtiberis dimicaſſe M. Fulvium, poſteaque urbem ipſam tunc quidem parvam, ſed loco munitam, ab eodem M. Fulvio fuſis Vettonibus, qui ſubſidio venerant, expugnatam. De hoc tamen fortaſſe alias. Nunc ad rem.

Quod ais te neque Toletanum, neque Talaverienſem, neque Abulenſem eſſe, ſed ex veteri Caſtella oriundum, videlicet, ut intelligamus ſimpliciore te ingenio, & moribus

eſſe

eſſe longe candidioribus, (taleis enim veteres Caſtellanos & fama prædicat, & nos experti non raro ſumus) facetum plane eſt, ſed nihil opus erat. Inter bonos & literatos viros iſtiuſmodi vulgareis adfectus reperiri æquum non eſt. Aut certe ſi aliquatenus inſint, ratione cohibendi ita ſunt, ut veritas omnino præponderet, principemque locum ſemper obtineat. Ex eo tamen quod tantopere glorioſius, & importunius ſe efferentis vulgatum gentis morem a te ſegregas, (a quo ego crimine ſemper nobilitatem exciperem) videris mihi de induſtria radicem attigiſſe, unde pullulavit atque in promiſcuum vulgus inrepſit parentheſis illa, *Talaveriam vocatam olim Elboram*. Quapropter ignoſce veterem noſtratium querimoniam repræſentanti.

Amplum, lateque diffuſum veſtræ gentis eſt imperium, urbesque quaqua Hiſpania eſt, celeberrimæ atque florentes, paſſimque memoriæ veteris res cognitu digniſſimæ, ut nulli terrarum invidere juſte poſſitis. Hoc quamquam ita eſt, veſtrates quidam, neſcio quo livore, ſeu potius, quo malevolo genio inſtincti, multum angulum hunc noſtrum, ac Portugaliolam, ut contemptim adpellant,

non

non modo laceſſunt, verum faſtidire etiam ſe oſtendunt, nec perſuaderi queunt, aut æquo animo patiuntur, quidquam apud nos eſſe vel mirificum, vel excellens. *A Nazareth*, inquiebat ille, *poteſt aliquid boni eſſe?* Veſtri iſti ſimiliter. *A Portugalia poteſt aliquid boni eſſe?* ut tametſi clamemus, veni, & vide, agamus paulo plus nihilo. Auctorum teſtimonia laudem nobis aliquam tribuentia, aut diſtorte interpretantur, aut malitioſe invertunt. Geſtas præclare res aut ſupprimunt, aut fide referunt nequaquam bona. Sicubi vel inclinatiore fortuna uſi ſumus, vel minus honori noſtro conſuluimus, ibi Thraſymachos, ac plane λογοδαιδάλους, poſt terga relinquant. Longiſſimum eſſet iſthæc omnia perſequi. Sed ut breviter, atque ex multis pauca dicam, heinc Damaſo noſtro patriam commenti ſunt Madritium, ſive ea Mantua Carpetanorum eſt. Quin & Viriatum finxerunt Zamorenſem.

Bambæ Regis humilitatem generis, atque originem, non ob aliud inter fabulas rejecerunt, quam ut Luſitanum fuiſſe ne faterentur. Eſto ſane, inſit fabuloſi aliquid in illa hiſtoria, ut plerumque ſolet in ſimilibus, atque

que ut adcidit in Ciddi bellatoris ſtrenuiſſimi hiſtoria, quujus fortiſſime geſtis rebus intermixta ſunt quædam male ſarta deliramenta. Sed non ideo negandus erat nativitatis locus ei, quem alicubi natum eſſe neceſſe ſit, niſi alio probabiliter adſignato. Atqui in tot ſeculis poſtea exactis, nec aliam illi patriam, nec nataleis alios comminiſci potuerunt, præterquam equitem ignotum neſcio quem, ex Gothorum ſanguine fuiſſe. Vetus tamen fabula abolita nondum eſt, & in Igæditanorum agro prædium, & arbor ficus, & fons quadrato conſtructus lapide, etiam dum Regis Bambæ adpellantur. Quæ poſſeſſio ejus fuiſſe perhibetur.

Victoriæ de Saracenis ad flumen Salſum, cum maxima pars, imo pene omnis ad Luſitanos pertinuerit, fuſo Granatæ Rege, captis, & interfectis regulis tribus Allibohacæ filiis, antequam ſuas copias Caſtellæ Rex loco promoveret, hoc tamen ſuperficie tenus leviſſime attingunt hiſtorici veſtri.

Quantum attulerit momenti ad Tunetenſem expugnationem Luſitana claſſis, & Princeps Ludovicus, palam fatebatur Carolus Cæſar. Qui eam expeditionem literis, & memo-

riiæ

riæ mandarunt, diſſimulanter iſta prætereunt, tanquam noſtri vel non interfuerint, vel tantum egerint ſpectatores. Certe illa claſſe, illoque bellico adparatu, ac ſub tali Principe noſtra in Africa provincia Mauritania Tingitania fines latius promoviſſet. Saltem Laracium & Tituanum, duo improba Mauroſiorum piratarum receptacula ablata eſſent, ac in poteſtatem redacta.

Audivi aliquando Salmanticæ Alphonſum Caſtricum, monachum, anniverſariis Divi Antonii Oliſiponenſis ſolemnibus, e ſuggeſto concionantem. Erat autem multitudini gratus, & quem ego poſt Laodicienſis Epiſcopi tubam illam ſonoram mihi imitandum propoſueram. Quumque opus eſſet patriæ meminiſſe. Oliſiponenſis, inquit, fuit. Et caput ſubinde quaſſans, non ſine ſtomacho, tandem ait, noſter Antonius Portugalenſis extitit, quaſi protentum aliquod denuntiaret.

Areius Luſitanus quadraginta, & eo plus, annos Salmanticæ tum Latinas literas, tum Græcas magna cum laude profeſſus eſt. De quo illud exſtitit Antonii Nebricenſis elogium, in præfatione introductionum Græcanicarum, ut in autographo ejus Salmanticenſis

ſis bibliothecæ non ſemel vidi, & in Cantabrica editione incorrupte adhuc perſeverat, hiſce verbis: ,, Ego vero quum in meis in-
,, troductionibus multos locos ex Græco in-
,, choatos reliquiſſem, communicata re prius
,, cum Areio Luſitano, a quo uno, ſiquid
,, uſquam Græcarum literarum apud nos eſt,
,, emanavit, auſus ſum facere, quod ille ha-
,, rum rerum peritior facere debuiſſet. ,, Hoc ad iſtum modum depravarunt. ,, Ego vero
,, cum in meis introductionibus multos lo-
,, cos ex Græco inchoatos reliquiſſem, com-
,, municata re prius cum iis, a quibus ſiquid
,, uſquam Græcarum literarum apud nos eſt,
,, emanavit, auſus ſum facere, quod alius
,, harum rerum peritior facere debuiſſet ,, Areii expuncto nomine, hominis de Hiſpania tota quam optime meriti. Niſi ſi Antonius tam levis fuit, ut eum conſilii ſui prioris, & relatæ viro ſemper amiciſſimo gratiæ poſtea pœnituerit. Nec abhorret hoc ab ingenio illius. Ex Fernandi Catholici Regis, & Elizabet excelſæ Reginæ hiſtoria, quam & latine, & hiſpanice ſcripſit, ubi nos tangit, quam effuſo mentiendi ſtudio feratur, nemo non intelliget. Atqui ad id quod effi-

cere

cere cupiebat, non minimum intererat verecundius, ac tutius reginæ adulari.

Mihi quoque nonnihil adcidit incommodi. Scripſeram ad Vaſæum Belgam epiſtolam de Æræ nomine atque origine. Eam ille oſtendit D. Didaco a Caſis Rubris. (Hic Didacus a Leiva Covaſruvias eſt, J. C. egregius, Salmanticæ doctor, ſcripſit in jure varia, quæ doctis mire placent ob ſingulare judicium.) Quali vero? ſi genus ſpectes, nobili; ſi literas juriſconſultiſſimo; ſi famam, ſcriptis jam noto; ſi auctoritatem, paulo poſt Rodericopolitano Epiſcopo, & nunc Oxonenſi. Viſam non modo laudavit, ſed correxit opinionem ſuam priſtinam, ac vulgarem, mihique id debere ingenue faſſus eſt. En prodiit tertia ejus editio aliis jam verbis, quaſi non ego prius rem eam diſquuſſerim, ſed ab illo prius diſquuſſæ adhæſerim adſtipulator. Tam nihili apud vos ſumus, ſed vos eſtote beati, eſtote felices, muneribus a Deo conceſſis gaudete, lateque dominamini. Sinite nos pauxillo noſtro etiam frui. Hiſpani omnes ſumus, magnis invicem propinquitatibus, adfinitatibusque cognati, ac familiarum mutua, utrimque permixtione conſanguinei.

Verum

Verum de his, nimio pluſquam conſtitueram, ſed fere neceſſario, ut oſtenderem ab hoc ſeminario ſubcreviſſe nominis Talaveriæ in Elboram inverſionem, non ferentibus iſtis, trium martyrum noſtram urbem fuiſſe matrem, noſtram gentem altricem.

Cæterum Legionenſis Breviarii lectionem, in qua non Elbora ſed Ebora legitur, & ſubjungitur, *Quæ civitas eſt regni Luſitaniæ*, eatenus probas, quatenus facit ad explicandam Martyrum patriam. Improprietatem vero loquutionis non probas, quum non dicamus, inquis, regnum Luſitaniæ, ſed provinciam, ſicut neque provinciam Portugaliæ, ſed regnum. Hoc jam extra controverſiam noſtram eſt. Poteramque a reſpondendo ſuperſedere, niſi & ipſi Luſitaniæ regnum, & Regem Luſitaniæ ſimiliter diceremus. Improprie dices, quum titulus regni Portugaliæ & Algarbiorum ſit. Imo tam proprie, quam vos Hiſpaniæ Regem veſtrum adpellatis, quum titulus ſit, Caſtellæ, Legionis, Aragoniæ, atque Navarræ. Omitto brevitatis cauſa cæteros, Toleti, Murtiæ, Granatæ, & ſiqui ſunt alii. Omnia iſta enim uno Hiſpaniæ, aut Hiſpaniarum nomine continentur.

tur. Et nos brevitati ſtudentes, ne Portugaliæ, Luſitaniæ, & Algarbiorum dicamus, Luſitaniæ tantum dicimus, videlicet a maiori regni ipſius portione. A Durio enim uſque ad ſacrum Promontorium Luſitania protenditur. At Portugalia, vel ut magis proprie & vetuſte dicam, Portugale, a Durio tantum, uſque ad Minium.

Incunabula noſtri regni tibi homini antiquitatis ſtudioſo explicabo. Sunt qui Portugalliam, quaſi Galliæ portum confingant. Sed ii incerto errore feruntur, aut in adulationem Gallorum etymon extorquent. Nos vetuſtum nomen Portugale, vel, ſi blandius loqui placet, Portugaliam præponimus. Oppidum vetuſtiſſimum eſt ad oſtium Durii fluminis, Cale ab Antonino vocatum. Quod quia ſitum in monte eſt, difficilemque habebat uſui hominum ſervitutem, loco plano in ripa fluminis cœptum habitari, facto a piſcatoribus initio. Crevitque paulatim multitudine habitatorum locus, vocatusque eſt Calis portus, vel uno nomine, Portucale, & ex frequentia, in civitatis dignitatem devenit. Quujus Epiſcopus Portucalenſis in antiquis Conciliis nominatur. Nota vero eſt cognatio

tio litterarum *C*, & *G*. præcipue Hiſpanis noſtris. Ad ſolam igitur urbis hujus diœceſim, Portugalis nomen proprie pertinet. Diffuſum inde ad Bracaros Callæciæ partem. Crede hoc ſaltem veſtro Roderico Toletano, in cap. *de morte Ranimiri*. ,, Interea (inquit) Alco- ,, rexi Rex Agarenorum, eam partem Gal- ,, læciæ, quæ nunc Portugalia dicitur, & ,, uſque ad Sanctum Jacobum, non veritus ,, Apoſtolum, devaſtavit. ,, Et paulo poſt, quum agit de morte Almanzoris. ,, Igitur ,, anno terdecimo, Almanzor reſumpto exer- ,, citu ingreſſus eſt per eam partem Gallæ- ,, ciæ, quæ dicitur Portucale. ,, Et in cap. *de monarchia Fernandi regis*. ,, Quumque ,, tranquilla ſecuritate gauderet, congregato ,, exercitu proceſſit, ut Portugaliam, & Luſi- ,, taniam obcuparet. ,, Adducerem de hac re inſcriptiones plurimas, niſi prolixitatem vererer, & niſi alibi ea de re diſſeruiſſem. Hoc non omittam. Ubi Portugalis nomen cœpit ultra diœceſin ſuæ urbis exire, & ad alias proximas extendi civitates, Epiſcopos, qui prius Portucalenſes dicebantur, vitandæ amphibologiæ cauſa, vocatos exinde Portuenſeis tantum. En tibi Portagale vix quartam regni noſtri partem.

 Non

Non dicimus, inquis, Luſitaniæ regnum ſed provinciam. Et Hiſpania provincia fuit, & provinciæ, & tamen belle regnum adpellatur. At non totam Luſitaniam Rex noſter poſſidet. Neque totam Hiſpaniam veſter.

Expoſtulat hic locus, ut quod de diviſione Luſitaniæ ſupra ſum pollicitus, modo perſolvam. In treis conventus Luſitaniam diviſit Plinius, Emeritenſem, Pacenſem, & Scallabitanum. Duos nos habemus, & ultra Anam ex Bætica oppida aliqua neque ignobilia. Adhuc expreſſius. Luſitania, una fuit provincia, tribus diſtincta conventibus. Diviſa poſtea eſt propter magnitudinem. Et conventus duo, hoc eſt, Pacenſis, & Scallabitanus, nomen retinuerunt Luſitaniæ. Unus Emeritenſis, amiſſo Luſitaniæ nomine, Vettoniæ nomen, a gente, ſortitus eſt. Teſtatur hoc cippus Emeritæ, in domo Petri Meſſiæ.

D. M.
P. AELIO. VITALI. AVG. LIB.
TABVL. PROVINC. LVSITANIAE.
ET. VETTONIAE.
STEPHANVS. LIB. ET. HERES.
PATRONO. FECIT.

Heinc

Heinc illud ſacri Prudentii in Eulalia.

Nunc locus Emerita eſt tumulo ,
Clara colonia Vettoniæ.

Heinc etiam Vettones jam ſeparati a Luſitanis reperiuntur , tametſi & ipſi prius inter Luſitanos cenſerentur. Domi meæ ingentem cippum marmoreum habeo , quujus meminit Reverendus Dominus Didacus a Leiva Covaſruvias Juriſconſult. nunc Oxomenſis Epiſcopus , in libris *Variarum Reſolutionum.* Is ita habet : niſi quod literarum invicem complicatarum compendii cauſa connexiones ob characterum inopiam , exprimere non potuimus.

L. VECONIO L. F. Q. VIR.
PAVLLO. AED. Q. II. VIR.
VI. FLAM. ROM. DIVORVM
ET AVGG. PRAEF. COH. I.
LVSIT. ET COH. I. VETTONVM.
LEG. III. ITAL. OB CAVSAS
VTILITATESQVE PVBLICAS.
APUD. ORDIN. AMPLISS.
FIDELITER. ET. CONSTANTER.
DEFENSAS. LEGATIONE.
QVA. GRATVITA. ROMAE. PRO.
R. P. SVA. FVNCT. EST.

LIB. IVL. EBORA. PVBLICE. IN. FORO.

Quum itaque duas veteris Luſitaniæ parteis poſſideamus, una excepta, quæ ex prius Luſitania facta Vettonia eſt, ſine injuria, qui in duabus his partibus regnat, Luſitaniæ Rex poteſt adpellari. Non igitur Legionenſis Breviarii conditores perperam Luſitaniæ regnum dixerunt. Neque nos erigimur, aut invaſa Luſitania inſurgimus, falſosve nobis titulos induimus, ut a te ambitus, tametſi joco, notari debeamus. Inſurgitis, ais, cum Luſitania. Sed nos heinc vobis illam cedimus. Lepide. Sed utrum nobis ceditis? Terram ne ipſam Luſitaniam, an nudam adpellationem? Si terram dixeris, duas certe ejus parteis vos nobis non ceſſiſtis, ſed eas noſtri maiores labore, & ſanguine infidelibus ademerunt. De tertia, quæ apud vos eſt, quam provinciam Vettoniam dixi, utinam decederetis. Sed vereor ne non velitis. Si vero adpellationem dicas, mirifice liberaleis vos. Eſt quur gratiam magnam vobis habeamus, qui tanta nos nuncupatione donatis. Verum iſta omittamus.

Mira-

Miraris in Calendario Breviarii Eborenſis a me facti, quarta decima Februarii die Valentinum Presbyterum Martyrem Barcinonenſem reperiri, & ignotum vobis eſſe ais Valentinum hunc Barcinonenſem. Mihi quoque ignotus æque eſt. Sed quibuſnam tu oculis hoc in meo Breviario legiſti? Hyalinisne, an tuis? Si Hyalinis, fefellerunt plane. Si tuis, feſtinabas. Dictio enim Barcinonenſis non additur Valentino presbytero, & martyri XVI. Cal. Martii, ſed Eulaliæ virgini, & martyri, pridie eidus Februarii. Cui Divæ lectiones ideo non adpoſui, quia quæ de illa circunferuntur, fere ex Emeritenſi Eulalia ſumpta ſunt. Ætas annorum tredecim, habitatio in ſuburbano prædio, presbyteri Donati eruditio, ſpontaneus adceſſus ad forum, libertas in reſpondendo, & denique Præſidis carnificina, fere ſunt eadem, ut hoc forte nonnullis impoſuerit, unam tantum fuiſſe Eulaliam exiſtimantibus. De Emeritenſi extant & acta, & ſacer ille Prudentius. De altera, viderint cives Barcinonenſes, & ſolertius inveſtigent.

Redeo ad Kalendarium Breviarii. Contuli, data opera, ſupra centum volumina, heic

heic apud bibliopolam reperta, & totidem fere per ſacerdotum manus, mire conſentientibus exemplaribus. Fieri tamen potuit, ut atramenti viſcoſitate correpti laxius hærentes typi, evulſi fuerint, & ab ignavis operis loco non ſuo repoſiti, in pauca aliquot exemplaria. Credo te non ignorare typographorum, præſertim indoctorum oſcitantiam, cui neque tres Argi ſufficiant. Sed arbitror ſatis me de hoc capite apud te eſſe purgatum.

De Vaſæo quod ſcribis, fateor a me adjutum in plerisque, ut æquum fuit, hominem benevolentem, quem in Gallia Belgica, Niculao Clenardo viro doctiſſimo, ac pientiſſimo ſacerdoti, in Hiſpaniam me impulſore venturo, profectionis comitem addideram, quemque poſteaquam Salmantica Clenardum abduxi, etiam in Luſitaniam advocandum curaveram. Sunt itaque non pauca, & fere, quæ ad antiquitatem pertinent, vel a me data, vel certe communicata mecum. Reliquorum omnium conlector ipſe fuit, & omnino Chronicorum ſuorum auctor. De altero quem promiſit Tomo, nihil habeo quod reſpondeam, niſi apud me non eſſe. Tantum petierat a me, ut quoſnam Deos ante Chriſ-

Chriſti ſuſceptam gratiam peculiariter Hiſpani coluiſſent, ad ſe ſcribere ne gravarer, & quædam alia. Quæ dum commentarer, ingratus de morte ejus nuncius commentationem illam meam hactenus interrupit.

Librum τῶν γενέσεων, aut Proſapiarum, ſi mihi permittant Ciceroniani priſco uti vocabulo, nobilium Hiſpaniæ familiarum, quem Gaſpar Barrerius in ſua Chorographia promittit, antiquum eſſe ſcito, auctoremque ejus Petrum Comitem Barcellenſem, Regis noſtri Dionyſii nothum. Liber eſt, etſi ſtylo rudi, ut illud erat ſeculum, lectione tamen non indignus. Comptiorem eum facere poterat Barrerius, cui non deeſt ingenium, & ſermonis uſus, novum facere non poterit, niſi plagio ſe involvat adverſus auctorem, ſimile ei, quod in Chorographiæ plerisque locis adverſus me commiſit. Uſque adeo verum eſt, quod ait Martialis:

Qui velit ingenio cedere rarus erit.

Aliquam tamen illi gratiam debeo, quod mea ſic tractavit, ut aperte domini fidem implorare videantur. Sed hæc latius in expoſtulatione cum illo mea. A Barrerio vero

neſcio

neſcio quam circa familiarum notitiam verſato, quid expectare poſſis non video, præcipue poſt mutatum vitæ prioris inſtitutum. Quæ res ut illi bone & feliciter, atque ad animæ ſalutem vertat, Chriſtum omnipotentem quæſo. Tractat idem argumentum, ex aulica nobilitate D. Antonius Limicus, materiæ ſuſceptæ non paulo adcōmodatior. An ſummam impoſuerit manum, equidem modo non ſcio.

Sancium poſteriorem Luſitaniæ Regem, qui ob ſocordiam, non quidem regno privatus, ſed motus regimine exſtitit, quum ignominiam non ferret, Toletum ad Hiſpaniæ Regem conſanguineum auxilii petendi gratia ſe contuliſſe, ubi aliis atque aliis cauſificationibus, quum eſſet de ſpe dejectus mœrore ac tædio vitam finiſſe, ibique ſepultum ſcriptores noſtri omnes commemorant. Flectium autem Conimbricenſis arcis & urbis præfectum, quum nullis conditionibus adduci poſſet, ut urbem fratri ſubceſſori traderet, mortuumque nuncianti non crederet, poſtulaſſe ut, explendæ fidelitatis ſuæ cauſa, Toletum ſciſcitatum de morte ejus adire permitteretur. Interea ab urbis expugnatione abſti-

abſtinerent milites. Quum placuiſſet hominis poſtulatum, permiſſum adire Toletum. Ubi ſepulchro adaperto, Conimbricæ claveis mortuo Regi in manus poſuiſſe, talique uſum oratione. Quandiu Rex Sanci vivum te arbitrabar, extrema omnia ſum perpeſſus. Coriis famem, lotio ſitim toleravi. Civium animos conſilia de deditione agitantium, ad malorum patientiam erexi. Quidquid a me homine tibi ligio, atque in verba tua jurato, præſtandum erat, præſtiti bona fide. Mortuo tuæ tibi urbis claveis trado, ſacramento me ſolvo. Civibus deceſſiſſe te nunciabo, ne pertinaciter in ſuam perniciem ſubceſſori reſiſtant. Hæc Toleti facta ſcribunt Hiſtorici noſtri. Ex veſtris quoque, ea tempora qui attigerunt, idem confirmant. Satisque ſit, geſtorum Alphonſi Regis vocati Sapientis caput ſeptimum indicare. Arbitrabar me quum juvenis Toletum deveni, in altero cellæ ſummi templi latere, infra Magni Alphonſi mauſolæum, hujus noſtri vidiſſe conditorium, ſtatuamque ſuper porrectam, in ſchemate monachi ex Divi Franciſci, in quod propenſus fuerat, inſtituto. Verum corona regia ſeſepulti olim dignitatem atteſtante. Neſcio an

an feſellerint tunc oculi, an γεροντικῶς vacillet ipſa memoria, an potius ablatus inde, & alio translatus ſit. In tota certe Luſitania nuſquam ſepulchrum ejus extat, nec vel tenui ſaltem fama.

De cognomine Legionenſis urbis, quod poſt Vaſæum me interpellas, reſpondebo adhuc temidiuſcule. Non enim temere vetuſtiorum auctorum lectionem ſoleo invertere; niſi ipſa ratio convincat loci corruptionem. Ptolemæi codex ita habet. απ' ἀνατολῶν δε τέτων, πάρακειται ἡ ἀςυρία, και πολεις ἐν αυτῆ, &c. λεγιων ζ. γερμανικὴ. Id eſt *Legio Septima Germanica*. Quam lectionem ſequuntur interpretes, & noſter Nebricenſis. Multum tamen moveor Antonini auctoritate, ubi ſcribit iter a Mediolano Vapinquum, trans Alpeis Cottias, atque inde ad Callæciam, *ad Leugas VII. Geminam*, quod legendum me dixi arbitrari, *ad Legionem ſeptimam Geminam*. Nec parum incitamenti addit inſcriptio iſta inventa in pago legionenſis agri, quam adcepi lateritiam eſſe, quaſi defuerint ibi lapides. Quuius exemplum neque Vaſæus, neque tu modo ad me miſiſti. Quod maluiſſem percenſendæ rei cauſa, quam ad notationem illi modo adjectam. In Clau-

dio,

dio, Luperco, atque Victorico, in hanc partem jam ante inclinaveram, ſed tamen reverebar Ptolemæum. Verum ſi inſcriptio iſta ad Antonini itinerarium adcedat, audebo forſitan manum Ptolemæo admovere, & illud λεγίαν. ζ. γεξμανική, emendare, ut ſit λεγιων ζ. γεμινιανή.

Grati muneris loco mihi fuit commentariolus Translationis nuper factæ Sancti Eugenii primi Toletani Epiſcopi, & martyris, ſi modo Toletanus Epiſcopus ille fuit. Neque dubitationem meam de nihilo proveniſſe arbitreris. Veſter Ildephonſus in Cathologo virorum inluſtrium, & maxime eorum qui Toletanæ eccleſiæ præfuerunt, duos tantum Eugenios recenſet, alterum Helladii diſcipulum, & Iuſti conſortem, ſub Chintilla, Tulgane, & Chindaſvintho regibus, alterum, cui ſe Ildephonſus ſubceſſiſſe teſtatur, ſub eodem Chindaſvintho & Receſvintho, Eugenii prioris ſubceſſorem. Hunc Iulianus, qui libello illi additamentum fecit, ſecundum vocat Eugenium; de Ildephonſo ita ſcribens. *Præſul poſt ſecundum Eugenium.* Et de Juliano altero: *Iulianus*, inquit, *Eugenii ſecundi diſcipulus.* Tam Ildephonſus igitur, quam Iulianus, ſanctiſſi-

ſimum hunc martyrem Eugenium Toletanum Epiſcopum non agnoſcunt. Si in tanta noſtrarum rerum ignoratione locus conjecturæ ſit dandus, prædicaſſe evangelium Toletanis non abnuerim; credendum enim antiquitati, ſed quum non multum forte promoviſſet, in Gallias, vnde venerat, videtur veriſimile rediiſſe, parum alioqui officio Epiſcopi functum, ſi primis illis initiis bonum prædicationis ſucceſſum ſolo videndi magiſtri deſiderio reliquit.

Imo ſi veritas patefacienda eſt, Quid enim oportet falſis nos titulis gloriari? & Eugenius hic qui primus veſtræ vrbi Chriſtum adnunciaſſe perhibetur, Dionyſii Pariſiorum Epiſcopi ac martyris extitit diſcipulus, quum is Dionyſius non Areiopagita ille fuerit, quod nobis perſuadere nituntur Galli, ſed alter circa annum Servatoris noſtri ducenteſimum quinquageſimum tertium, Decio & Grato conſulibus Romæ ex presbytero cum aliis ſex epiſcopus ordinatus, atque in Gallias ad prædicandum miſſus, ut auctor eſt Sanctus Gregorius Turonenſis in primo hiſtoriarum ſuarum libro, Gallus ille quidem, atque in ſuam alioqui gentem propenſus, revocanda

ad

ad calculum, & ineunda iterum tuæ tibi ſupputationis ratio illa eſt, poſt quadringentos quinquaginta ſupra mille annos, ex quo paſſus ſit, eſſe translatum. Atque etiam ſi Epiſcopum fuiſſe donemus, neque ſeverius diſquiramus, an a ſolo Dionyſio ordinari potuerit epiſcopus, & ab eo in Hiſpaniam delegari, quod factum in ejus legitur hiſtoria, expendendum, an in illum conveniat id quod ais, *Toletanæ urbis, ac totius Carpetaniæ primum fuiſſe* antiſtitem, ſi primum, non ad tempus, ſed ad dignitatis prærogativam referas. Quod ſi ad tempus referendum dicas, explices, oportet quur tam Ildephonſus, quam Iulianus Toletanæ Eccleſiæ alumni duorum tantum Eugeniorum meminerint. Propter Vetuſtatemne & exoletam ſeculorum memoriam? An quia omiſſo Toleti grege receſſit? An magis quia vere Toletanus Epiſcopus non fuerit, licet ibi Chriſtianæ religionis fundamenta jeciſſet? Et quidem memoriam vſque eo obſoleviſſe, putandum non eſt, cum a Decio & Grato conſulibus ad Chriſtianorum perſequutionem quæ ſub Diocletiano facta eſt, poſtquam Toletanam cæpiſſe Eccleſiam mox aperiam, anni tantum interceſſerint quinquagin-

ginta, uno plus minus, quumque inde ad Conſtantinum, & Iliberitanum concilium, quo tempore Toletanam Eccleſiam Epiſcopum jam habuiſſe etiam oſtendam, pauci admodum anni præterierint. Non poterat igitur memoria tanti martyris, ſi Epiſcopus fuiſſet, ex Epiſcoporum ſerie interiiſſe.

Sin quum primum dixiſti, prærogativam ſedis intellexiſſe te inquias, hoc quonam pacto poſſis tueri, non video. Nondum enim illo tempore Toleti erat Eccleſia conſtituta, quum neque dum, eo veniente Datiano, eſſet, verum pauci atque latentes ſuſceptam non ita pridem ab Eugenio religionem formidoloſe ſervarent. Poſt martyrium vero ſanctæ Virginis Leucadiæ, videlicet a puellæ fortitudine animoſiores factos, Eccleſiam inſtituere cœpiſſe, teſtatur Raſes hiſce verbis. „ Diocletiani tempore, Chriſtiani, qui To„ leti in Hiſpania erant, Eccleſiam conſ„ truere cœperunt, quæ poſt modum regum „ dicta fuit. Chriſtiani vero ſanctam adpel„ lant Leucadiam.

Nec puto, non dico jam Toleti, ſed etiam in tota Hispania, Episcopum poſſe juſtum, ordinariumque oſtendi, ante Conſtanti-

ti-

tini Magni tempora. Siqui autem ad id tempus alicubi fuiſſe legantur, quum inter pauciſſimos profiteri religionem perſequutorum metu vix audenteis, præter ordinem, prædicationem, & ad martyrium expoſitam mentem, Epiſcoporum nihil habuerint, talibus quæ prærogativa conveniat, ipſe videris. Imperio itaque Conſtantini epiſcoporum dignitas, & ſedium emerſit prærogativa. Is enim optatam Chriſtianis pacem reddit, & epiſcopos Archiepiſcopoſque fieri per Hiſpanias edixit, & metropoleis ordinavit, per juridicos Hiſpaniæ conventus, juxta Divi Clementis præſcriptum in *epiſtola ad Iacobum fratrem domini*, quod citatur a Gratiano 80. Diſtinctione. De qua re ita Raſes. *Conſtantinus diviſit Hiſpaniam ſex epiſcopis qui religionem Chriſtianam populos docerent.*

Primum fecit „ Narbonenſem Epiſco-
„ pum, cui dedit alias civitates ſex, quibus
„ in animarum cura, juſta Chriſtianorum fi-
„ dem, præeſſet, videlicet Blitteras, ſive
„ Beterrin, Toloſam, Magolonam, Ne-
„ mauſum, & Agatham, Carcaſſonam.

Secundo dedit „ etiam bonas civitates „
„ Bracaram, Dumiam Portugale, Auriam,
„ Tu-

„ Tuden, Lucum, Iriam, Britaniam, Ove-
„ tum, & Aſturiam.

„ Tertio Tarraconem, Barcinonem, Cæ-
„ ſarauguſtam, Ilerdam, Auſonam, Derto-
„ ſam, Oſc.m, Calagurrin, Oriollam, & qua-
„ tuor alias, tam barbare in Scriptura depra-
„ va:as, ut quænam fuerint, ex barbaro hoc
„ auctore non intelligam, nec animus ſit hoc
„ aliunde ſupplere.

„ Quarto Carthaginem, Lorcam, Baſtam,
„ Toletum, Alharam, Oxomam, Sagun-
„ tiam, Valentiam, Valeriam, Caſtulonem,
„ Mentiſam, Oretum, Secobrigam „ & quin-
que alias, quorum nonima non intellexi.

„ Quinto Emeritam, Pacem, Olyſiponem,
„ Oſſonobam, Abtaniam, puto Igæditani-
„ am, Conimbricam, Lamecam, Eboram,
„ & Cauriam.

„ Sexto Hiſpalim, Italicam, Cordubam,
„ Xeritium, Sadunum, Neuolam, Mala-
„ cam, Iliberim, Aſtygin, & Agabram.

Sub Conſtantino itaque Toletana Eccle-
ſia non pridem inſtuta, Epiſcopum ſane ha-
bebat, ut patet ex Iliberitano concilio, in-
quo ſeptimo loco ſubſcripſit *Melanthius epiſ-
copus Toletanus*. Erat tamen ſub metropoli

Car-

Carthagine nova, in qua auctore Plinio conventus erat, quæque, ut ait libro etymologiarum decimo quinto Iſidorus, a Romanis colonia facta, nomen etiam provinciæ dedit. Nunc autem, inquit, a Gothis ſubverſa, atque in deſolationem redacta eſt. Rodericus Toletanus a Gunderico Vandalorum in Callæcia, & Suevorum rege everſâm dirutamque ait, ibique antiquitus dignitatem civitatis fuiſſe, antequam a Vandalis eſſet everſa, confitetur. Gothorum tempore, dignitatem ad Toletanam Eccleſiam eſſe translatam, & adhuc Carthaginienſem dici provinciam. Sit ſane a Vandalis everſa; verum etiam Vandali Gothi erant, ut teſtis eſt Procopius. Alioqui ſatis nobis erat Iſidorus, qui a Gothis everſam dicit. Mallem tamen, ut Rodericus explicatius diceret; ecquam civitatis dignitatem Toletum translatam intelligat. Nam ſi epiſcopalem tantum ſedem intellexit, ex Iliberitano Concilio prius oſtendi, jam ante everſam Carthaginem Toletum epiſcopalem dignitatem habuiſſe. Quanto erat ſimplicius, metropolitanam dignitatem translatam dicere?

Everſa ergo Carthagine, cum Gothi Toletum ob loci ſitum, & ſoli commoditates

comprobaſſent, & urbem feciſſent regiam, eo metropolitano dignitas eſt translata, verum manente provinciæ Carthaginienſis titulo. Adparet hoc ex primo Toletano Concilio, ab undeviginti Epiſcopis provinciarum Tarraconenſis, Carthaginienſis, Luſitaniæ, & Bæticæ celebrato, ſub Honorio & Arcadio Augg. circa tempora Anaſtaſii Papæ, præſidente Patrono Tarraconenſi metropolitano, ſubſcribente ſexto loco Aſturio Toletano, quem Sanctus Ildephonſus Audentio in Toletana urbe metropoli provinciæ Carthaginis ſubceſſiſſe dicit, & ob inventos divina revelatione in Complutenſi municipio Chriſti martyres, redire in ſedem ſuam noluiſſe, ſed in Sanctorum miniſterio, atque complexu diem obiiſſe. Eoque factum, ut Aſturius, qui apud Toletum nonus erat ſacerdos, apud Complutum primus haberetur.

Vides quam recens erat Epiſcoporum Toletanorum origo, ut Aſturius nonus numero perhibeatur? Nec ſane plures eſſe poterant centum fere annis, ab Eccleſiæ Toletanæ primordiis, hoc eſt, a fine imperii Diocletiani, usque ad Arcadium & Honorium Augg. & Stiliconem Cos. quo tempore fuit Aſturius.

Vides etiam translatam jam Toletum metropolim, nondum Carpetaniæ, ſed Carthaginienſis titulum prætuliſſe? Proceſſu inde temporis, inrepſit paulatim Carpetaniæ adpellatio, ut in tertio Toletano Concilio, ſub Recaredo Principe, inquo ſecundo loco, hoc eſt, poſt Mauſonam Emeritenſem provinciæ Luſitaniæ metropolitanum, ſubſcripſit Euphemius, in Chriſti nomine, Eccleſiæ Catholicæ Toletanæ metropolitanus Epiſcopus, *pro Capitaneis*, quod emendandum eſt, *provinciæ Carpetaniæ*. In quinto rurſus, Eugenius prior, ſe Toletanæ Eccleſiæ Epiſcopum, provinciæ Carthaginienſis Metropolitanum vocat. Et ſic fere in cæteris. Nec aliter Ildephonſus & Iulianus utuntur, in illo *de viris inluſtribus* libello. Atque hæc non eo dicta a me ſunt; quo Toletanis de ſua quidquam antiquitate detractum velim, ſed quia inluſtria Divorum martyria, falſorum admixtione contaminari non probem.

Ex paulo ante dictis intelliges Ildephonſi *de inluſtribus viris* libellum eſſe apud me, cum ſuperioribus ejuſdem argumenti ſcriptoribus, hoc eſt, Hieronimo, Gennadio, Iſidoro, Braulione, poſt quos Ildephonſus & Iulianus. Eſt

etiam in noſtra Eborenſi Eccleſia liber ipſius Ildephonſi, *de perpetua Sanctæ Dei matris virginitate*, non parum quidem antiquus, attamen non parum etiam mendoſe ſcriptus. Interque nonnullos bibliothecæ meæ vetuſtiores manu deſcriptos, Concilium extat Emeritenſe, a duodecim provinciæ Luſitaniæ Epiſcopis celebratum, anno decimo octavo Receſvinthi Regis, æra DCCIIII. ſimulque *Homilia beati Leandri Epiſcopi Hispalenſis*, habita in tertio Toletano Concilio, pro converſis ab Arriana impietate Gothis, quujus meminit Rodericus Toletanus in Reccaredo.

Iulianum Pomerium jam olim deſidero, eoque magis quod Sanctus veſter Pontifex Iulianus Eugenii ſecundi diſcipulus Quirici ſubceſſor, multum illi tribuit, in libris quos *de prognoſticis futuri ſeculi* ad Idalium Barcinonenſem conſcripſit. Eos mihi furto a Pariſienſi quodam hospite ante annos viginti ſublatos adcepi poſtmodum typis excuſos, non tamen ſatis mendis, quibus paſſim ſcatebant, purgatos. Vidi aliquando in Germania *carminum* ejus *libellum*, ſed apud hominem qui neque unius diei uſuram præſtare voluerit. Iſidorum Pacenſem citat alicubi Va-

ſæus

ſæus in Chronicis. Non dubito in Eccleſiæ veſtræ, quæ primo ex Saracenica inluvione & reſpiravit & priſtinum ſplendorem recepit, inſtructiſſima, ut ais, bibliotheca & merces has poſſe reperiri. Quibus ſi nos participes, opta viciſſim heinc aliquid, quo tibi nos gratificemur.

Concilium Toletanum ſtatim ut prodiit, delatum ad me eſt. Noſtrum Oliſiponenſe abſolvimus circiter Saturnalia, vel, ut potius chriſtiane loquar, inſtante Servatoris noſtri natali die, ſex Actionibus diſtinctum. Crevit in juſtum volumen, ut quod decreta contineat ſupra trecentum. Nondum exiit, turbato apud nos non nihil eccleſiaſtico ſtatu, ſive circa juriſdictionem, ſive neſcio quur, & ſi ſcio, non tam longe uterque diſtamus, quin eorum quæ heic geruntur, ad nos rumor celeriter pertingat.

Delaſſavi te arbitror, verboſiſſima epiſtola, aut ſi mavis, libello. Sed boni conſules prolixitatem hanc, ubi attenderis, ad literarum tuarum capita vix potuiſſe me pro materiæ dignitate reſpondere, niſi tot verba neceſſario funderem. Bene vale, & huic homini quem ſponte ad amicitiam provocaſti, indies amiciori, mutuam amicitiam ſerva. Eboræ, 4. Nonas Maii, M.D.LXVII. L.

L. ANDR. RESENDII

DE TRAJANI PONTIS INSCRIPTIONE ALIISQUE.

AMBROSIUS MORALES

CORDUBENSIS

ANDR. RESENDIO.

S. P. D.

AMo te, Reſendi doctiſſime, amo te, & unice profecto diligo: vel de tua nobilitate, quam mihi ego in bonis ſemper ſuſpiciendam, & colendam exiſtimavi: vel de tua iſta inſigni eruditione, & eximia Hiſpaniæ antiquitatis cognitione, qua noſtrates omnes præcellere, & longo intervallo videris anteire: ut carminum tuorum jucunditatem, mihi poetices amantiſſimo dulciſſimam, orationum gravitatem eloquentiæ profeſſori commendabilem interim taceam. Accedit inſignis tuus candor, & in juvandis aliorum ſtudiis benignitas, quæ nunquam gravaris libenter aliis impertiri, quicquid ingenio, & ſingulari judicio fueris aſſequutus,

utus, aut indefeſſa diligentia aliquando eruiſti. Quis non hoc amare? Quis non plurimi facere debeat? Ego vero & amo, & admiror, & bonorum, & eruditorum omnium nomine, humanitatis hujus tuæ ergo, ingentes tibi gratias ago. Offenſus nimirum & peſſima & frequenti multorum apud nos tenacitate, qui ſiquid vel exiguum antiquitatis monumentum adepti ſunt, ita occultant, ita aliis denegant, ut perire ſibi omnem eruditionem putent, ſi cum quoquam id communicaverint. His de cauſis cum te jam pridem amem, & juvari abs te magnopere ſtudia mea poſſe intelligam, ſcribere ad te conſtitui: ut tu me viciſſim pro ingenua tua humanitate ames, mihi reſcribas, & me opem tuam enixe poſcentem libenter adjuves. Scripſi enim Hiſpaniæ totius hiſtoriam ad Roderici Regis tempora, quinque Floriani libros ſeptem aliis continuato opere perſequutus. Non quod mihi ejus hominis ſcripta perplacerent, vel quod tibi diſpliceant: ſed quod juſtis de cauſis mihi fuit, indidem ubi ille deſiit incipiendum. Vrbium origines, ſitus, nomina, & quæcunque ad illarum antiquitatem pertinebant, hiſtoriæ non admiſcui

cui: ſed peculiari commentario ſeorſum adnexui: quia liberiora ſpatia ad hunc curſum plenius conficiendum mihi patere cuperem. Atque utinam utrumque id opus coram tecum relegere, & te admonente, atque adeo edocente corrigere mihi licuiſſet: tunc demum mihimet ipſe in meo opere ſatisfacerem, & doctis omnibus ſatisfacturum ſperarem. Nihil, ita me Deus bene amet, quantum ad ſtudia ſpectat, libentius unquam in vita feciſſem, quam ut hoc iter caperem: ut tecum aliquandiu verſarer, multo abs te doctior recederem, opusque noſtrum tali judice caſtigatum innocens jam & plane abſolutum recederem. Sed quoniam tum ingraveſcentis ætatis ſenium, tum etiam peculiaris valetudinis imbecillitas hoc ipſum vetat optare: quod unum datur, tua que benignitas tribuit ſperare, te de multis per literas percuntabor. Vides enim, mi homo, quantis & quam multis in rebus, ſuppetias mihi poſſis adferre. Ego vero hic jam mature, opem tuam, quo magno opere indigeo, implorare, & de multis interrogare te incipiam.

1. Qualiter putes intelligenda poſtrema illa

la verba, quæ pontis Alcantaræ delubro poſt epigramma leguntur. C. JULIUS. LACER: &c. Nam mihi niſi reconditum aliquid ſubſit, difficilia videntur intellectu. Quæ ego in hiſtoria dixi cum his literis accipies.

2. Quæ apud auctores leguntur de oppidorum nominibus, quæ in eodem ponte recenſentur, mihi ſunt percognita; neque tamen inde ſatis poſſum quippiam certi & perſpicui afferre. Tu qui vicinior has regiones incolis, non dubito quin aliqua planiora & indubitata magis perveſtigaveris. Ea mecum obſecro communicato.

3. Ecquid habes, quo rationem reddere poſſis, & aſſumpti & continuati in Regibus Gothorum prænominis Flavii. Ego enim in hac parte nihil habui, quod dicerem, præter unam conjecturam æmulationis Imperatorum. Nam cum ab Conſtantino, & retro etiam, Imperatores omnes Flavii prænonen continuarent: Gothi toties Imperat. Victores, æmulatione ſuccenſi, id ipſum etiam prænominis ſibi videntur deſumpſiſſe.

4. Ecquid inſigne & memorandum legeris alterutrum Reccaredum Regem in veſtra urbe Eborenſi feciſſe? Nam ſiquid ejuſcemodi pro-

protuleris: omnem ego jam tuam illam cum Quebedio de Elboræ nomine concertationem diremero. Interim ſcias proximo Auguſto Quebedium Toleti obiiſſe, opusque ſuum *de Sanctis Hiſpaniæ*, vix dum inchoatum reliquiſſe.

5. De Acoſta Rege ſiquid certum alicubi reperiſti, id magno opere cupio intelligere. Quidam enim, uti ſcis, regnaſſe negant, quidam affirmant. Nummi, qui tanquam Regis hujus ſint, oſtentantur, ego adduci non poſſum, ut credam ejus eſſe Regis.

6. Siquos habes Gothorum Regum nummos non graveris, obſecro, deſcriptos ad me tranſmittere.

7. Scire cupio Concilium illud Emeritenſe, quo menſe, quo die, quibus cum Epiſcopis ſit celebratum.

Tum prætera ſiquid inſigne in eo ſit decretum.

Onero te multis quæſtionibus? Tuæ iſti ſingulari eruditioni ſuccenſeto, quæ ſola hæc noſſe, & poteſt docuiſſe: tuæ humanitati iraſcere, quæ aditum ad percunctandum pateſecit. Tu vero viciſſim a me; ſiquid habeo quo tibi gratificari poſſim, requi-

quirito. *Pauperis eſt numerare pecus* : ſed tamen quid a me poſſis optare , ſignificabo. Nummos antiquos cum oppidorum Hiſpanorum priſcis nominibus plus quadraginta diverſos congregavi. In his ſunt : Saguntos , Caſtulo , Valentia , Graccurris , Obulco , Sacili , Vlia , Carmo , Ebora Claritas Iulia , Corduba Colonia Patritia , Ercavica , Caſcantum , Hiſpalis , & quædam alia.

Gothorum Regum nummi hi ſunt apud me.

Divi Ermenegildi aureus , quo tempore cum patre bellum gerebat percuſſus. Bone Deus , quem theſaurum nomino.

Fratris ejus Reccaredi aurei quatuor , argenteus unus , diverſi omnes.

Liuvæ hujus filii aureus.

Svintilani aureus.

Reccefvinti aureus.

Ervigii aureus.

Witerici aureus.

Wambæ argenteus.

Wittizæ & Egicæ aureus.

Inſcriptionum antiquarum ex multis Hiſpaniæ regionibus magnam copiam comparavi

vi. Ex vetuſtiſſimo Ovetenſis Eccleſiæ codice Sancti Deſiderii martyris vitam tranſcripſi, ab Rege Siſebuto conſcriptam. Multa alia inde habui. Ejuſdem Regis Epiſtolas aliquot, & eorundem temporum alia nonnulla. Chindaſvindi Regis privilegium, quo patrimonium monaſterii ab Sancto Fructuoſo in Bergido ad Compluticam erecti adauget. Poſt Regem Pelagium antiquiſſimorum Regum noſtrorum privilegia quamplurima, leges item antiquas (*fueros* noſtri vocant) quarundam civitatum noſtratium undecunque corraſi. Sed hæc nihil ad te. Aliorum omnium, quæ te oblectare, aut quaqua ratione tua intereſſe poterunt, quidvis optato, quidvis petito, deſcriptum quamprimum remittam. Doctor Joannes de Sancto Clemente Badajocenſis Eccleſiæ canonicus Theologus, qui has ad te mittet, tuas ad me transferendas tuto recipiet. Eum ego hominem multis de cauſis, tum amo mirifice, tum etiam plurimi facio. Neque ideo ſolum quia mecum ſit aliqua propinquitate conjunctus: neque quia pene a parvulo eduxerim in literis, amaverim pro meo, & in eo me oblectem, ſed quod in eo ingenium, virtus, doctrina magna omnia

nia, ita decertent, ut non cuivis facile ſit, quid præcellat judicare.

Ego ſemper vitæ innocentiam & ſanctitatem præfero. Per eundem cum his literis librum noſtrum de Sanctis Iuſto & Paſtore accipies, quem eo conſilio miſi ut ſiquid in eo ſit, quod te legiſſe juvat, ea te pia, & erudita voluptate minime fraudarem. Potui fortaſſe errare, quia templum illud horum martyrum cum inſcriptione, ad Salaciæ ineſſe ſcripſi. Nam F. Alfonſus Chaconus Dominicanus, qui abs te mutuatam eam inſcriptionem ad me miſit, perperam titulum addiderat, ut ego quo in loco reperiretur, plane non poſſem intelligere. Interim ſcire pervelim, probes ne noſtram in perveſtigandis urbium antiquitatibus rationem, cujus exemplum in Complutenſibus antiquitatibus cernere poteris. Ibi tu mihi nominari non potuiſti. Vbicunque intervenis, hominis & tibi amiciſſimi, & eruditionis tuæ non vulgaris æſtimatoris officium non requires. Tu vale, me que ama, & amanter reſcribe.

Compluti XXX. Januarii. MDLXX.

Vincentium tuum fac ad me mittas; quem

quem ego cum legere magno opere jam diu cupierim, nunquam datum eſt invenire. Iterum vale.

L. ANDR. RESENDII
LVSITANI

AD EPISTOLAM D. AMBROSII MORALIS VIRI DOCTISSIMI INCLITÆ ACADEMIÆ COMPLUTENSIS RHETORIS, AC REGII HISTORIOGRAPHI RESPONSIO.

D. AMBROSIO MORALI. VIRO ERUDITISSIMO. L. ANDREAS RESENDIUS.

S.

AD eidus fere Martias, Joannes a Sancto Clemente neceſſarius tuus, libellum, & literas a te amantiſſimas, una cum ſuis, etiam amantiſſimis, ad me miſit. Quid ego utrique veſtrum aliud reſpondeam, quam meæ me felicitati, ob taleis viros amicitiam meam ſponte ambienteis, gratulari nihil equidem intelligo. Certe amanteis, quanto intendi amor poterit, redamabo, daboque operam, nequod priores diligere cœpiſtis, in eo erraſſe videamini. Tibi vero, cui has peculiariter mo-

modo ſcribo, immortaleis ago gratias, de tua iſta humaniſſima comitate, comi, ut comior eſſe non queat, humanitate. Nec utique ob id, quod mirificis me laudibus evehis, an obruis? Neque enim tam elato ſum ingenio, ut quæ ſcribis mihi quaſi meo jure adrogem, ſed quod tua iſthæc laudatio quum ab incredibili animi candore proficiſcatur, non poteſt jucunda mihi non eſſe. Pudefacit igitur multum me, multum tamen delectat. Lætus ſum, laudari me abs te pater, laudato viro, inquit apud Nævium Hector, & uſurpat, Catoni reſpondens, noſter Cicero. Sed de his dicam modice. Vereor enim ne mutuum reddere conatum eſſe me quiſpiam ſuſpicetur. Quod tamen potius deinceps ſpondeo, atque in me recipio. Nunc ad epiſtolæ tuæ præcipua capita. Eſt ſane quod ais mea ſatis proclivis in communicandis quæ vel ingenio, vel ſedulo navata opera, deprehendi, invenique facilitas. Quæ mihi nonunquam obeſt, inſidiantibus meo labori plagiariis quibuſdam, qualis fuit in pleriſque amicus meus olim Barrerius, qui locos ſupra viginti candide impertitos, ſuæ immiſcuit Corographiæ, non habita commonſtratori gratia. Quorum

ta-

tamen non paucos ea dexteritate tractavit, ut mihi illud Martialis in eum liceat jure detorquere.

Quem recitas, meus eſt ô Fidentine libellus.
Sed male quum recitas, incipit eſſe tuus.

Ingenue magis Vaſæus, tametſi neque ſemper, neque alicubi, maxime expoſcente loco, non diſſimulanter. Ei certe, quæ de Romanis tribubus, ſive legendis libris, ſive inſcriptionum veterum monumentis compereram, additis auctorum priſcorum teſtimoniis communicavi. Compleveramque unius & quadraginta numerum, hoc eſt ſupra triginta quinque confeſſas, atque receptas, ſex alias. Non enim plureis eatenus diſerte inveneram, præter treis, literis quamque tribus. CAM. CLU. HOR. ſæpe in marmoribus adnotatas, quarum integra nomina neque apud idoneum ſcriptorem aliquem legeram, neque ſine veterum teſtimonio, ſola trium literarum conjectura Camillam, Cluentiam, Horatiam ve, pronunciare ipſe audebam. Nam CLU pro CRU. hoc eſt, Cluſtuminam pro Cruſtumina dici, nondum ſatis eram, neque adhuc ſum perſuaſus, quum civitas unde nomen habet, Cruſtumium vocetur,

 non

non Cluſtumium. Mihi autem non contigit marmor videre, ubi CLUS, vel CLUST, ſcriptum eſſet. Hærebam igitur in ſcriptura CLU. eſſet ne interpretandum Cluſtumina, ut bene docti quidam exiſtimant, an CLUENTIA, quæ extra numerum, ſicut CAM. & HOR. tribus eſſet. Omneisque has apud me in ſchediis collectas neque dum ſtylo ordinatas eo conſilio reprimebam, ut ſi lectione aſſidua certius tandem aliquid eſſem adſequutus ea in re ſtudioſis antiquitatis mea deligentia non deeſſet. Ecce autem in libris variarum reſolutionum Reverendi D. a Foſſis Rubris Rodericopolitani Pontificis, prodiit de Romanis tribubus opuſculum, inquo inter multa alia, quæ vir ille eruditiſſimus, & ex veteribus, & ex neotericis congeſſit, quæ ego peculiariter lucubraveram, una reperi a Vaſæo, ſicut poſtea reſcivi, prodita, tantum cippi. L. Voconii, L. F. QUIR. Paulli, qui domi meæ eſt, facta obiter mentione, videlicet ut indicio eſſet, illuc ſcrinia mea non meo conſenſu perveniſſe. Quod ægre minime equidem tuliſſem, imo ultro egiſſem gratias, ſi treis illas quas pro ignotis adhuc habeo etiam expediviſſet. De quibus

ne-

neque verbum ullum fecit, neque exceſſit triginta quinque numerum, neque rem omnino ad amuſſim dolavit. Vicit ea in re, & nos, & illum, & cæteros qui noſtra ætate id attentarunt, Onuphrius Panvinius, quanquam neque in illo exactius aliquid non deſideres. Sed ad rem. Vaſæo homini quoad vixit benevolenti levem hanc pleni officii prætermiſſionem, libenter condonamus. De fraude cum Barrerio, neque ſane iracunde, expoſtulavimus. Neque propter illum ſimileisque, reſtrictiori animo in aliorum juvandis ſtudiis, ſi forte potero, equidem ſum factus. Minus autem poſſe, vehementer doleo. Non enim pudet inſcitiam meam fateri. Nam a perveſtigandis, eruendis que antiquitatibus, ad quam rem videbar ab natura propenſus, maiora me ſtudia, & neceſſariæ quædam compedes retraxerunt, atque ſemotum a doctorum hominum quotidiano congreſſu, quo & erudiebar, & delectabar ad rudem compulére invitum, & in hoc patriæ angulo quaſi in ingloria ſenectute deliteſcentem, retinuerunt. Sed qualis iſta quumque eruditio noſtra eſt, ad quam velut ad gravioris itineris diverticulum, nonunquam animi cauſa defle-

ctimus, non enim noſtri nos omnino pœnitet, certe doctis ac tui ſimilibus, ſemper erit obnoxia. Quare omiſſis ambagibus, quod in Epiſtola tua petis, ut te viciſſim amem, etiamſi non petiſſes, ipſe ultro provocatus eram facturus. Atque ut initio teſtatus ſum, maximo te opere profecto amo. Vt vero de ſtudiis tuis loquar, probo conſilium tuum, quod urbium origines, & vetuſta nomina hiſtoriæ rerum geſtarum non admiſcuiſti. Impediſſet enim hoc ipſum hiſtoriæ quaſi corpus, & narrationis curſum remoraretur, ac perplexiorem reddidiſſet. Separato vero commentario, antiquitatis ſtudioſis eo melius, quo liberius ſatisfiet. Sed per tuam te fidem oro, atque obteſtor, ut in reddendis originibus, ſi nondum opus emiſiſti, religioſiorem te præſtes, quam fuit in comminiſcendis Florianus, multæ alioqui lectionis homo.

Quæris a me quonam modo intelligenda putem poſtrema verba inſcriptionis ejus fani, quod ad pontem eſt Alcantaræ C. JULIUS LACER, & cæt., nec integram eorum verborum lineam miſiſti, quod equidem maluiſſem, quum verbum, quod ſtatim ſequitur ſemiabraſum ſit tribus tantum, ut adparet literis, inſcul-

culptum D : : ƆS. Ego ante multos jam annos quum ſcalas loco adhibuiſſem, horam integram, eo ve plus, etiam pluente cœlo, legendæ inſcriptioni impendi, præcipue propter octavum carmen, quod falſiſſime tranſlatum, nullo penitus ſenſu circumferebatur, etiamque dum circumfertur. Quod ex ductuum abraſarum literarum veſtigiis, me puto ad germanum verumque ſenſum reſtituiſſe, comprobantibus multis, quibus id poſtea communicavi.

Sed hæſi, hæreoque adhuc in tribus illis literis D : : ƆS; non hæſurus ſi duæ tantum eſſent D. S; Quæſtio vero tua non eſt niſi in verbis, quæ ſequuntur F, ET DEDICAVIT AMICO CURIO LACONE IGÆDITANO. Et ſciſcitaris an probem lectionem tuam, & expoſitionem, quam extra epiſtolam in commentariolo Hiſpanice confecto miſiſti, *fecit*, *& dedicavit*, *amico Curione Lacone Igæditano* ad hunc ſenſum *fecit*, *& dedicavit* dedicationis munus obeunte *amico Lacone Curione*, id eſt, Sacerdote Igæditano. Verbum autem *Curio* conciſione dictum exiſtimas pro *Curione*, id eſt Sacerdote. Ita, ut *Curio Igæditanus* hoc eſt Sacerdos Igæditanus, La-

Laceri amicus , delubrum dedicaverit , quum nefas , ut ais , eſſet , ſine ſacerdote hoc fieri. Et *Curionem* pro Sacerdote, apud bonos auctores reperiri , verbo, non re confirmas. Dicam libere bona tua venia. Mihi argutius, quam verius eſſe hoc videtur. Primo quia tametſi donarem *Curionem* pro ſacerdote reperiri, vim facis latinitatis contextui , AMICO CURIONE LACONE IGÆDITANO, pro eo quod eſſe debuiſſet juxta tuam ſententiam AMICO LACONE CURIONE IGÆDITANO. Imo neque ſic oſtendebat CURIONEM , hoc eſt Sacerdotem Igæditanum , dedicationem peregiſſe, & templum ſolemnibus verbis fuiſſe effatum. Si enim hoc eſſet, ita ſignificari debuiſſet , effante , vel dedicante, vel præeunte , *Amico Lacone , Curione Igæditano* , non autem diſtortiſſime , AMICO CURIONE , LACONE IGÆDITANO. Deinde ut velis corrigere quod dixiſti *Curione Municipii Igæditani*, & dicas *Amico Curione* , ideſt Sacerdote , Lacone Igæditano , ut Curio non intelligatur ſacerdos ejus municipii fuiſſe , ſed id municipium patria fuiſſe Laconis, reſtat tunc inquirendum , apud quem veterem authorem legeris id quod fidenter adſeris

ris, Curionem pro ſacerdote, aut potius flamine in provinciis, & extra urbem Romam. Romam enim à principio Romulus in treis diviſit tribus, & tribum quamque in decem curias. Tribuum trium præfectos, Tribunos adpellavit, curiarum triginta præfectos, vocavit Curiones. Et qui Curionum omnium princeps eſſet, is Curio Maximus eſt nuncupatus. Curiones autem hi, ſuæ quiſque curiæ curam habebant, & in calanda, hoc eſt vocanda ad curiam Calabram, vel alio, concione, & in ſacris faciendis, & in procurandis curialium commodis: a cura enim nomen erant ſortiti. Vnde illud Plautinum eſt.

Nam noſter noſtræ qui eſt magiſter curiæ
Dividere argenti dixit nummos in viros

Fuiſſeque id ſacerdotium Romæ honeſtum, vel ex uno Livio poteſt liquere. At extra Romam ubi nullæ curiæ fuere, quonam modo eſſent Curiones? Inquies fortaſſe, ab illa Romana conſuetudine, etiam alibi Curiones pro ſacerdotibus uſurpare. Hoc oſtendendum a te eſt. Ego ſacerdotes, flamines, ac flaminicas paſſim invenio, Curiones eo quo tu vis modo nusquam. Quod ſi ego in ſtudii non ſatis profeci, abs te peto ut quod rectius

ipſe

ipſe noſti, amice impertias. Ad hæc, *Curio* pro *Curione* extrema brevitatis cauſa mutilata ſylaba non magis admitto quam admitterem. Sermo in ſexto caſu pro Sermone facilius admiſſurus, ſi tantum CUR. ſcriptum eſſet. Inſuper, LACON, ſine dubio cognomen eſt, non nomen. Sacerdotem autem per cognomen tantum, atque id obſcurum prætermiſſo priori nomine contra Romanorum conſuetudinem notari, ac deſcribi, in templo quod ipſemet dedicaſſet, minus certe convenit. Quare duabus illis dictionibus CURIO LACONE nomen, & cognomen modo Igæditani illius ſignificari, non dubito. Quo igitur interpretamur F. ET. DEDICAVIT, AMICO CURIO LACONE, IGÆDITANO? Nempe ſic. Si minus placet ſubaudiri præpoſitionem CUM; ut ſimul *Cum amico Curio Lacone Igæditano feciſſe, & dedicaſſe* intelligatur, certe AMICO adjectivum nomen erit, non ſubſtantivum.

AMICO, id eſt, favente, juvante, operam ve dante, Curio Lacone Igæditano. Quemadmodum apud Horatium DIVES AMICO HERCULE, ſive CURIUS LACON flamen fuerit, quod non multum curo, ſive faciendo

pon-

pontis operi, atque erogandæ in operarios ſtipi præfectus præcipue cum Igæditanus eſſet, quujus municipes pontis effectione primi recenſentur, ſive carminum illorum auctor: quod pronunciare non poſſum. Atqui, ſi CURIUS LACON præfectus operi faciundo fuit, favore ſane illius indigebat architectus, ut permitteretur juxta publicum opus fanum extruere, quod quidem non tam religione ductus, quam cupiditate ſui nominis poſteris commendandi faciebat. Et quoniam ea in re facilem habuerat forte CURIUM LAÇONEM IGÆDITANUM, id teſtificari voluit, ac quaſi gratiam reddere, facta nominis ejus, & patriæ mentione. Fuiſſe quoque Igæditano illi prænomen CURIUS, verum videtur ex multis marmoribus in ipſis Igæditani municipii ruinis ubi Curiorum familia frequens fuiſſe invenitur, ut oſtendemus, Deo bene juvante, in noſtra Luſitania quæ modo in incude verſatur. De nominibus municipiorum in eodem ponte recenſitis, quæ neoterici tradunt tibi nequaquam probari, nihil miror. Sunt enim magna ex parte mera ſomnia, & divinationes, prope dixerim, ebriæ. Sunto exempli cauſa

ſa hæc, Colloniam Scallabin, Præſidium Iulium cognominatam, modo eſſe Trogillium, Norbam Cæſaream, Alcantaram, Iuliam Myrtilin, Vaenam. Et ſimilia, quorum commemoratio non modo faſtidium, ſed indignationem etiam movet, quando iſtorum næniæ non in Hiſpania noſtra ſopiuntur, ſed pervadunt, & in Italiam, & in Gallias & uſque ad Germanos; atque illic homines ſane doctos, ſed nimium credulos, in errores puerileis inducunt. Ego non omnia illa quæ in ponte recenſentur municipia percognita habeo. Quæ vero pro compertis poſſum adſerere, propediem ut ſpero, proditura exſpectato. Nam ea epiſtolaribus cancellis concludi non poſſunt.

Exquiris ecquam rationem poſſim reddere adſumpti, & continuati apud Gothorum Reges in Hiſpania Flavii prænominis. Nullam certam, ut verum fatear. Sed ſi divinationi locus eſſe ullus poterit ego ita conjecto. Flavium prænomen quod a Veſpaſianis incepit, reliqui Cæſares, qui vel ſanguinis propinquitate ad illos pertinebant, vel eo ſe nomine gratioſos fore putabant, ſunt proſequuti. Quemadmodum & M. Aurelii Anto-

tonini Pii magna ambitione nomen per multos decucurrit. Quin & Trajani nomen Decius quoque adamavit. En tibi poſt multos annos. Fl. Valerius Conſtantius. Fl. Valerius Conſtantinus. Fl. Valerius Severus. Fl. Valerius Criſpus. Fl. Valerius Conſtantinus junior. Fl. Julius Conſtantius. Fl. Julius Conſtans. Fl. Nepotianus. Fl. Claudius Julianus. Fl. Juvianus. Fl. Valentinianus. Fl. Valens. Fl. Gratianus. Fl. Valentinianus junior. Fl. Theodoſius. Fl. Arcadius. Fl. Maximus. Fl. Eugenius. Fl. Honorius. Fl. Theodoſius junior. Fl. Joannes. Fl. Placidus. Fl. Marcianus. Fl. Avitus. Fl. Leo. Fl. Maiorianus. Fl. Vibius Severus. Fl. Anthemius. Fl. Olibrius ; Fl. Leo junior. Fl. Glicerius. Fl. Zeno. Fl. Nepos. Fl. Baſiliſcus. Fl. Auguſtulus. Fl. Zeno Iſauricus. Fl. Anaſtaſius. Fl. Juſtinus. Fl. Juſtinianus. Fl. Juſtinus junior. Fl. Mauricius. Fl. Phocas. Fl. Heraclius. Vides ambitioſam Cæſarum & inter Cæſares tirannorum aliquot Flaviorum turbam? ut longam Imperatorum reliquorum orientalium ſeriem , usque ad Palæologos , ut Stiliconem , alios que militiæ magiſtros , ut Odovacrum tyrannum , ut

Nar-

Narſen eunuchum, ut Belizarium, ut Conſulum centurias ſilentio prætercam. Vnde ad Gothos in Hiſpania regnanteis id prænomen defluxit? Nam eorum maiores Flavii adpellati non ſunt. Arbitraris tu æmulatione Imperatorum, quos non raro vicerant, eos ita voluiſſe nuncupari. Poteſt hoc eſſe. Quamquam ab hac ſententia iſta potiſſimum ratione diſcedo. Nam ſi æmultatione id feciſſent, illi maxime feciſſent, qui de Roma urbe triumpharunt, quaſi ſic Romanis inſultarent, ut Alaricus, ut Ataulphus vel etiam Gizericus Vandalorum Rex, qui ex Africa veniens Romam eſt deprædatus. Quibus Flavium adjectum fuiſſe prænomen, nuſquam, quod equidem meminerim, adhuc legi. Quare non peſſima conjectura exiſtimarem potius ex adfinitatibus, & jam conſanguinitate, vel ex benevolentia, & obſervantia erga Cæſares ipſos, conſervandæque amicitiæ cauſa adulatione quadam eſſe id factum. Nam quum Ataulphus Alarici propinquus Placidiam Theodoſii filiam in urbis direptione captam jugali ſibi vinculo ſociaſſet, ut tradunt Oroſius, & Iornandes, atque Alarico mortuo in Gothorum regnum ſuf-

fe-

fectus eſſet, paulatim Placidiæ moribus lenitus ad pacem ſe, & Romanorum amicitiam convertit, Honorio que adfini gratificari ſtudebat. Poſt quem, Regerico, qui ſubceſſerat, ſuorum fraude interempto, Vallia quartus ab Alarico ſequutus eſt. Qui non modo pacem cum Honorio confecit; ſed ſororem illi etiam viduam, honorifice ſemper habitam, remiſit, & bella plurima, etiam contra gentileis ſuos, pro Romano geſſit Imperio. Teſtatur hoc Sidonius Apollinaris, in Anthemii Panægyri.

ſimul & reminiſcitur illud,
Quod Tartheſiacis avus hujus Vallia terris
Vandalicas turmas, & juncti Martis Alanos
Stravit, & obciduam texere cadavera Calpen.

Simili modo Theodericus Veſogothorum Rex, ut eum Sidonius Apollinaris, & Iornandes adpellant, ſive Theodoredus, ſi magis Roderico Toletano adſentiaris, pacem cum Valentiniano, quam prius fregerat, tandem confirmavit, & cum Aetio in campis Catalaunicis, pro Romanis adverſus Attilam potentem Hunnorum Regem fortiſſime pugna-

gnans obcubuit. Jam Amalaſvintha magni Theodorici Amali filia per obitum Euthanrici mariti Hiſpaniæ Regis vidua relicta, ſuam viduitatem, & Athalarici filii pueritiam Fl. Juſtino Imperatori, quaſi in tutellam commendavit, eo quod pater Theodoricus Athalarici avus é vita migraſſet. De qua re latius poſtea. Athanagildus vero contra Agilam, ſive Agilanem, ut Gregorio Turonenſi placuit, auxilia ab Imp. Fl. Juſtiniano petiit. Herminigildus inſuper, ut ab Ariano patre ſe defenderet ad Tiberii Imperatoris parteis ſe tranſtulit. Quod Gregorius Turonenſis libro quinto, ſexto, & octavo memoriæ tradidit. Notum etiam eſt, Stiliconem Gothum, nempe Vandalum, genere fuiſſe, vel Oroſio atteſtante cap. 38. lib. ſeptimi. Is Flavii prænomen tum ſibi, tum Eucherio filio indidit, videlicet ut Cæſaribus, perquos ad immodicam illam potentiam erat evectus, gratificaretur, ac præcipue maiori Theodoſio, qui ei Serenam adoptivam filiam, ex Honorio fratre natam, in matrimonium dederat. Quam rem, quia ad Hiſpaniam noſtram pertinet, aliquanto perplexam latius explicemus. Theodoſius Hiſpanus ex provincia

Bæ-

Bætica, civitate Italica, dux egregius Valentiniani comes, qui & in Britannia res magnas geſſerat, & Africam a Firmi tyrannide Romano adſeruerat imperio, ut vigeſimo octauo, & unde trigeſimo lib. narrat Marcellinus, duos habuit filios Honorium, & Theodoſium. Hunc Valens inſanus ac ſuperſtitioſus Imperator fecit interfici, ut teſtantur Hieronymus, Oroſius, & Iornandes. Cauſa fuit vel invidia, quod adſerit Oroſius, vel quod Valens temeraria curioſitate quum de Imperii ſubceſſore magice eſſet ſcrutatus, ſive ipse, ut Socrates in Hiſtoria Tripertita narrat, ſive Libanius Rethor, & Iamblichus Procli magiſter, ut ſcribit Zonaras, adcepiſſetque ſubceſſurum eum, quujus nomen per quatuor has literas inciperet Th. e. o. d. interimi fecit multos ex nobilibus, Theodoros, Theodotos, & Theodoſios, inter quos etiam Theodoſium hunc virum optime de Imperio meritum. Eo interfecto Theodoſius filius jam tum nominatiſſimus, nempe qui ſub Valentiniano Valentis fratre dux fuerat Mœſiæ, prima etiam tum lanugine juvenis, Princeps poſtea perſpectiſſimus, ut Ammiani Marcell. in calce lib. vigeſſimi no-

noni verbis utar, periculi evadendi cauſa, vel ut parium declinaret invidiam, quod Theodoreto placet, in Hiſpaniam rediit, ubi & ortus fuerat, & nutritus, ac cum fratre Honorio privatam quietamque vitam ducebat. Honorio tres erant filiæ Flaccilla, Thermantia, & Serena. Et quidem Flacillam, quam Theodoretus, & Zonaras Placillam vocant, Theodoſius patruus adhuc privatus uxorem duxit, ex qua Arcadium genuit atque Honorium, fratris jam mortui nomine illis impoſito. Horum adſtipulator eſt in laudibus Serenæ Claudianus.

geſtabat Honorius arcto
Te pater amplexu, quoties ad limina Princeps
Theudoſius, privatus adhuc, fraterna veniret,
Oſcula libabat, teque in ſua tecta ferebat.

Et quum Honorium juvenem Serenam adloquentem inducit.

O' patrui germen, cui nominis, hæres
Subceſſi, ſublime decus torrentis Iberi
Stirpe ſoror, pietate parens.

Tandem Theodoſius Theodoſii Comitis a Valente interempti filius non Honorii ut falſo exiſtimavit ſive Sex. Aurelius victor, ſive qui eum in epitomen redegit. Tandem in-

inquam Theodoſius a Gratiano vocatus, & apud Sirmium Pannoniæ civitatem Imperator adpellatus cum ſe Bizantium contuliſſet fratris Honorii filias Thermantiam, & Serenam uxoris Flaccillæ ſorores adduci fecit, atque adoptavit. Confirmat hoc Claudianus his verbis

Defuncto genitore tuo ſublimis adoptat
Te patruus.

& Statim

Addidit, & proprio germana vocabula nato
Quaque datur, fratris ſpeciem ſibi reddit adempti
Denique cum rerum ſummas delectus habenas
Suſciperet, non ante ſuis impendit amorem
Pignoribus, quam te pariter, fidamque ſororem,
Litus ad Eoum terris adciret Iberis.

Adductas igitur atque adoptatas patruus Theodoſius, Principibus viris dedit conjuges. Nam Serena ætate junior Stiliconi nupſit, ex qua nati ſunt Maria, & Eucherius. Maria Honorio Auguſto Flaccillæ materteræ, & patrui Theodoſii filio in conjugium eſt tradita. Hoc ita Claudianus.

Adſtitit & blande Mariam Cithereia ſalutat,
Salve ſidereæ proles auguſta Serenæ.

Ad tantam igitur potentiam Auguſtorum beneficio, & ſuis eo tempore meritis, evectus Stilico Flavii prænomen adſumpſit. Atqui Theodoſius comes, a Valente interemptus, & Theodoſius ejus filius, poſtea imperator, & Honorius hujus frater, cum filiis Flaccilla, Thermantia, atque Serena, uti dixi, Hiſpani, & in Hiſpania orti educatique erant: ut oſtendit idem Claudianus in laudibus Serenæ, & in panægiri de quarto Honorii conſulatu. Non ergo erit abſonum ſuſpicari ex his manſiſſe gentem in Hiſpania, quujus conubiis permixti Gothi, Flavii prænomen non modo non adſpernerentur, ſed etiam ambirent, præſertim vigente adhuc in imperio Flaviorum, Theodoſii utriuſque atque Honorii progenie, quorum conſanguinitatem, affinitatemve Hiſpaniæ Reges præ ſe ferrent. Sumo argumentum ex ſubſcriptionibus tertii Toletani Concilii, ubi inter proceres, qui ex Ariana hæreſi reſipuerant, ita legitur, Flavius, vir inluſtris ſubſcripſi: & ex Theodoſia Severiani provinciæ Carthaginienſis ducis filia. Quod nomen non Gothicum eſt, ſed in Romanum uſum ex Græcia translatum, atque adeo Theodoſianam præfert originem. Theodoſia

vero

vero hæc Severiani filia, Leonogildi Regis uxor fuit, & mater Flavii Recaredi. Quin & Severianus ipſe Theodoſiæ pater, & Luca Tudenſi, & Roderico Toletano, magni Theodorici Amali filius fuiſſe adſeritur. Quæ res ut facilius intelligatur, Theodorici ſubceſſus, ex Jornande in Gethicis, ſalutatim ac ſummo tenus percurram. „ Theodomirus ex Amala
„ ſtirpe Oſtrogothorum Rex, Valemiri, &
„ Videmiri frater, quum in Pannonia regna-
„ ret, pacis obſidem filium Theodericum ad-
„ huc infantulum imperatori Leoni Conſtan-
„ tinopolim miſit. Quem Imperator nutriri
„ fecit, & pueri elegantia, bonaque indole
„ delectatus, carum habuit, atque ad ſuos li-
„ beraliter donatum remiſit. Unde adcepto
„ paterno regno, a Zenone eſt vocatus, &
„ inter Aulæ auguſtæ proceres adſcriptus.
„ Deinde ab Imperatore in filium adoptatus,
„ & Conſul ordinarius factus, equeſtri quo-
„ que ſtatua honoratus. Demum Zenonis
„ permiſſu & voluntate in Italiam venit, ut
„ Romam, ipſamque Italiam a Turcilingo-
„ rum, Rugorumque tyrannide liberaret, Ze-
„ none illi Senatum, P. Q. R. commendante.
„ Dominus itaque Italiæ factus, & veſti-

 „ tum,

„ tum, & inſignia ſumpſit, quaſi Romano-
„ rum, Gothorumque Rex. Miſſaque ad Clo-
„ dovæum, vel potius ad Clodovichum, un-
„ de nobis Ludovici prodierunt, Francorum
„ Regem legatione, Audefledam illius filiam
„ uxorem duxit, ex qua filiam Amalaſvin-
„ tham ſuſcepit. Genuerat vero Theodoricus
„ in Mœſia filias duas, quarum alteram re-
„ rum in Italia potitus, antequam ex Au-
„ defleda liberos ſuſcepiſſet, Sigiſmundo Bur-
„ gundiorum Regi „ ut præter Jornandem Gregorius Turonenſis confirmat, licet Gulielmus Paradinus non Sigiſmundo, ſed patri ejus Gundebado adſerat, „ alteram Alarico
„ Veſogothorum Regi in matrimonium de-
„ dit. Ex Alarico natus eſt Amalaricus. Cui
„ parentibus orbato, Theodericus avus Thio-
„ dem, noſtri Theudem adpellant, tutorem
„ in Hiſpaniæ regno adſignavit. Sed ſubla-
„ to in adoleſcentia Amalarico, Thiodes reg-
„ num invaſit. „ Hæc ex Jornande. Addamus ex S. Pontifice Iſidoro, Theodoricum hunc in Hiſpania quoque regnaſſe annos quindecim. Quod ita intelligo. Alarici generi comperto obitu, deſcendiſſe eum in Hiſpaniam, ut Amalarico nepoti infantulo regnum ſtabili-

biliret. Inde adulto jam puero, ſub tutela Thiodis regno tradito, Romam reverſum. Addit Lucas Tudenſis, illum in Hiſpania uxorem adcepiſſe, ex prima Hiſpanorum nobilitate, & forte ex Honorii ac Theodoſii familia, quorum ſumma erat nobilitas. Ex qua uxore Severianum genuerit, Theodoſiæ patrem, Hermenegildi, & Recaredi avum. In tanta rerum felicitate Theodoricus, ſemper imperatores, per quos creverat, eſt veneratus, & ſumma reverentia coluit. Quare ipſe quoque, utpote a Fl. Leone nutritus, a Fl. Zenone adoptatus, ordinarius Conſul, Romanorum denique, & Italiæ factus Rex, in Imperatorum gratiam, aliorum multorum more, Flavii prænomen non prætermiſit. Quod ejus nepos Amalaricus, & pronepos Hermenegildus, & Recaredus ſuo ſibi jure vindicare potuerunt. Ex hactenus dictis, habeo unde Fl. Amalaricus, Fl. Herminigildus, Fl. Recaredus dici potuerint, nimirum ille ab avo, hi a proavo mutuato prænomine, & probabili conjectura, quo ad Hermenegildum & Recaredum, per maternam lineam a Theodoſiis Honoriove, origine derivata. Redeo ad Theodoricum. „ Is cum noſſet in Hiſpa-

„ niæ

,, niæ parte regnare Euthariсum Vilerici fi-
,, lium, Beremundi nepotem, ex nobili Ama-
,, lorum ſtirpe deſcendentem, juvenem impi-
,, grum ac ſtrenuum, ad ſe vocato, filiam A-
,, malaſvintham in matrimonium conlocavit,
,, & conſulari dignitate honeſtatum, Flavium
,, Euthariсum Amalum nuncupavit. Ex eo
,, conjugio procreati ſunt Athalaricus, & Ma-
,, thaſvinta. Eutharico defuncto, Theodori-
,, cus Amalaſvintham filiam, Athalaricum
,, nepotem, & neptem Mathaſvintham ad ſe
,, recepit. Et ſenio confectus, quum non diu
,, ſe victurum intelligeret, ac prolem maſcu-
,, lam non haberet, Gothorum convocatis
,, primatibus, Athalaricum nepotem, vix de-
,, cimum ætatis annum tunc agentem, pro
,, ſe Regem conſtituit, Fl. Athalaricum A-
,, malum adpellatum, mandans, ut Senatum
,, P. Q. R. amaret, & orientalem Principem
,, ſtudioſē coleret. Quod Athalaricus, & A-
,, malaſvintha mater quandiu fecerunt, per
,, annos octo, & aliquanto plus, quiete reg-
,, narunt. Mathaſvintham Vitiges tyrannide
,, obcupata, vel nolentem, ſibi fecit conju-
,, gem. Sed a Beliſario debellatus, una cum
,, uxore ad Juſtianum perductus eſt, ubi ſine
,, libe-

„ liberis fato conceſſit. Mathaſvinta autem „ vidua, Fl. Germano patricio Juſtiniani Au- „ guſti ex ſorore nepoti, Imperatoris juſſu „ denupſit, peperitque filium Fl. Germanum „ vocatum. „ Hæc ex Procopio, qui ſub Beliſario duce militavit. Et heinc quoque habeo, unde meam alam, atque ſtabiliam opinionem, adfinitatibus & cognatione, Auguſtorum, Gothorumque regias ſibi invicem fuiſſe obnoxias, Gothorumque in Hiſpania Reges, ad decus & honorem ſuum pertinere prænomen illud exiſtimaſſe. Abſque hoc, quod ita gratiores ſe facerent Hiſpanis gentibus, quæ in Romanos jam pridem mores abierant. Adcipe jam Fl. Recaredi, de ſolo enim eo brevitatis cauſa loquar, cum gente Flavia cognationem. Recaredus Theodoſiæ fuit filius, Severiani nepos, Fl. Theodorici Amali pronepos. Amalaſvintha, Fl. Theodorici Amali filia, Severiani ſoror, magni Recaredi amita fuit. Fl. Athalaricus & Mathaſvintha Fl. Theodorici Amali nepotes. Fl. Eutharici Amali & Amalaſvinthæ filii, Theodoſiæ Fl. Recaredi matris fuere amitini. Fl. Germanus junior, Fl. Germani & Mataſvinthæ filius, Fl. Juſtiniani ex ſorore nepos, & Fl.

Fl. Recaredus, invicem ſobrini, ut Amalarici Fl. Theodorici Amali, ex naturali filia, quam Alarico Veſogothorum Regi nupſiſſe ſupra diximus, nepotis conſanguinitatem omittam.

Theoderici concubina in Mœſia	Theodericus Amalus, & Audefleda uxor		Theoderici uxor in Hiſpania
Uxor Sigiſmundi Burgund. Regis	Uxor Alarici Veſegoth. Regis	Amalaſvintha uxor Eutharici	Severianus
Amalaricus		Athalaricus & Mathaſvintha uxor Germani Juſtiniani nepotis	Theodoſia uxor Leonigildi
		Germanus junior	Hermegildus, & Recaredus

Verum hoc quod hactenus diſputavi, ſi parum procedit, age alia via, atque indagine, rem iſtam perveſtigemus. Longobardi Germanica gens, a Narſe Eunucho, ſed duce non inſtrenuo, propter Auguſtæ Sophiæ acerbum dictum, animo ex injuria exaſperato, in Italiam ſunt ex ſedibus ſuis evocati. Quam ita obcuparunt, ut ſupra CC. annos tenuerint. Horum, poſt annorum decem ſub va-

variis ducibus interregnum, in Italia Rex fuit Autharus, ſive Autharis, Clephonis filius, ut ſcribit lib. 3. Paulus Diaconus. Mathias Palmerius Daphonis filium dicit. Tanta eſt in barbaris hiſce nominibus varietas apud auctores. Sed ego Paulo ex eadem Longobardorum gente oriundo magis adcedo. Sit igitur interea Antharus, ſive Antharis, quujus velis filius. Hunc, inquit Paulus, etiam ob dignitatem, Flavium adpellaverunt. Quo prænomine omnes, qui poſtea fuerunt Longobardorum Reges, feliciter uſi ſunt. En tibi & Longobardos Flavii prænominis amatores, ſumpto ab Authare principio, per Fl. Mauricii Imperatoris tempora, ob dignitatem prænominis ipſius, quo Auguſti Duces, Comites, & Conſules utebantur. Quidni ergo, etiam ob dignitatem, Hiſpaniæ Recaredus Rex, qui tam propinqua ſanguinis communione gentem Flaviam contingebat, id prænomen adſumeret, quod in poſteros hæreditario jure tranſmitti poſſet? Sed vereor ne de Flavio prænomine longa commentatione tibi faſtidium attulerim. Quam tamen ideo protraxi diffuſius, quia Rodericus Toletanus Pontifex, rei alioqui per ſe non ſatis aper-

apertæ, magnas ex negligentia tenebras obduxit. Nunc ad alia. Poſtulas a me, ecquid inſigne memorandum ve legerim, alterutrum Recaredum in noſtra urbe feciſſe. Nam ſiquid ejuſcemodi protulerim, omnem jam meam cum Kebedio, de Elboræ nomine concertationem dirempturum te polliceris. De neutro apud nos quidquam adhuc legi. Miraberis forte id. Verum ego nolo, ut concepta maiore quam pro re nobis opinione decipiaris. Ego, vir doctiſſime, perpaucos rerum Hiſpanicarum ſcriptores habeo, perqueparum iiſdem rebus operæ impendi, vitæ inſtituto ad alia me ſtudia neceſſario trahente. Quare ſi id quod a me petis, tu potius mihi potes ſuppeditare, per amicitiam te quæſo, ut ejus rei participem me facias, non quidem dirimendæ controverſiæ gratia, quam pro ſatis dirempta ego habeo, ſed ut eorum, quæ ad meæ urbis hiſtoriam pertinent, neſcius ne ſim. Siſebuti Regis tempore argentariam officinam cudendæ monetæ in hac urbe fuiſſe adparet. Quod colligo ex aliquot argenteis nummis, apud nos ab heinc decem annos repertis. In iis, altera ex parte ipſius Regis effigies eſt cum hac inſcriptione: D. N.

N. SISEBVTVS REX. ex altera vero ſignum crucis ab extremo in extremum decuſſatim pertingentis, atque hæ in medio literæ: CIVITAS EBORA. per circumitum vero hæ: DEVS ADIVTOR MEVS. Turres quoque vaſtiſſimæ duæ Siſebuto adſcribuntur, a Recaredis geſtum apud nos nihil ſcimus.

Nec felicior ad reſpondendum ſum de Acoſta ſive rege, ſive tyranno, percontanti. Quem an in mundo natus ſit, haud quaquam adhuc ſcio. De Emeritenſi Concilio reſpondebo expeditius. Titulus hic eſt, totidem, iiſdemque verbis. ,, In nomine Patris, & Fi-
,, lii, & Spiritus Sancti. Synodum quod geſ-
,, tum eſt in provincia Luſitaniæ, apud ur-
,, bem Emeritenſem, quæ caput ejus dignoſ-
,, citur eſſe, duodecim Epiſcopis in unum
,, conlectis, die octavo eiduum Novembrium,
,, anno 18. ſereniſſimi, & piiſſimi Receſvin-
,, thi Regis, Æra DCCIIII. ,, Sunt vero Concilii capita viginti tria, quæ quia diffuſiora ſunt, quam ut inſeri heic poſſint, prætermitto, integrum Concilium cum mea Luſitania, favente Numine, publicaturus.

Legi cum voluptate priſca oppidorum nomina, in antiquis nummis, ut adſeris, inſcri-

cripta, vellemque diſtinctius iſta intelligere, præcipue quid ſibi velit, Ebora, Claritas Julia. Nam ſi ad noſtram urbem referri id autumes, ea non Claritas Julia, ſed Liberalitas Julia cognominatur, Plinio referente, & vetuſtis marmoribus palam atteſtantibus. Attubi, Aſtigitani conventus oppidum, Claritatis Juliæ cognomen habuiſſe, ex Plinio didici. Nec aliud eodem cognomine uſquam in Hiſpania legi. Oro ergo te, ut denuo ipſum nummum, vel mea cauſa inſpícias, & exacta diligentia inſcriptionem recognoſcas. Adverte fatui palati mei faſtidium. Gothorum Regum numiſmata, non raro apud nos in veteribus ruinis reperiuntur. Quæ aliquando ad me adlata, propter barbaram literarum diſtortionem, non magni hactenus pendebam, quum tamen ab Romanis illis ſeculis, nummationem non mediocrem ſedulo compararim. Ejus me modo ſtultitiæ ſero pœnitet. Tuam in congregandis antiquis inſcriptionibus diligentiam, merito laudo. Nec opus eſſe arbitror, admonere te virum talem, ut non facile alienæ fidei credas, niſi tu te lapidem inſpexeris. Multa enim adferri ſolent commentitia. Multa quoque parum fideliter

ex-

exſcripta. Quod finxit, quiſquis fuit, Cyriacus Anconitanus, dum antiquarii famam, etiam ab ementitis, aucupabatur? Quam perperam pleraque, ut omittam ficta, non ſolum Petrus Apianus, & amicus meus Amantius in libro, cui Inſcriptiones ſacroſanctæ vetuſtatis nomen fecerunt, & ii qui Germanicas, & Auſtriacas ediderunt antiquitates, ſed qui Romanas etiam atque Italicas? Eruditum non vulgariter, & prope ad ſuperſtitionem uſque religioſum oportet eſſe, eum qui vetuſta monumenta deſcribit. Adfecit me ſtupore Complutenſium, pro receptis poſtliminio ſanctorum Martyrum Juſti & Paſtoris reliquiis, ſimul publica hilaritas, ſimul profuſa magnificentia. Ego nondum annos decem & treis exceſſeram, quum iſtheic, curante matre, nam patre orbatus pridem eram, Antonio Nebriſſenſi præceptori operam dedi. Sed coorto inter funebria juſta, quæ Cardinali academiæ patrono, per eos dies mortalitatem exuto ſolvebantur, neſcio quo inter municipes, & ſcholaſticos tumultu, abductus inde ſum. Ea tempeſtate, neque tam validum, neque tanta opulentia oppidum eſſe, videbatur. Verum crevit academia magiſtris

ſem

ſemper eruditiſſimis florens, eoque confluxere lectiſſimi adoleſcentes, ſummorum hominum liberi. Quo effectum eſt, ut nulli urbium Complutum jam cedat. Sed ego videor tam magnifici adparatus quaſi choragum, & inſtinctorem internoſcere. Quæ de inſcriptione templi eorum martyrum ab Alphonſo Chiaconio ex me mutuata dicis, nihil mirum eſt parum te explicate adcepſiſſe. Nam ille, ut eſt earum rerum avidus, biduo quod apud me fuit, dum ſchediazein feſtinat, me neque urgente, neque ad ſumendum quæ vellet horas præſcribente, multa arbitrio ſuo conferſit, congeſſitque potius, quam digeſſit. Rem ſi explanatius ſcire deſideras, ſic adcipe.

Exarrama fluvius a noſtræ urbis ſuburbanis, ac pene ex pomerio primo tenuiter ortus, deinde emendicatis fluentis auctus, & mixtus Calipodi validiori flumini, in ſinum Salacienſem jam navigiorum capax ingreditur. Juxta fluminis hujus ripam, antequam Calipodi miſceatur, paulo infra Terranum oppidum, fanum olim fuit Jovi ſacrum, ubi cippi aliquot ſcripti etiam dum perdurant. Id fanum invaleſcente Chriſtiana pietate dirutum, & poſtea refectum, in Sanctorum Marty-

ty-

tyrum templum eſt commutatum. Nec veteres cippos pii homines aboleverunt, ſed addiderunt titulum hujuſcemodi, quem cum ſuis ſolœciſmis adponam. Petoque abs te, ut literis ſupra titulum mutuo inter ſe complicatis, pauxillum operæ impendas. Ego enim extricare, atque enodare minime potui.

✠ HVNC DENIQVE EDIFICIVM
SANCTORVM NOMINE CEPTVM,
IVSTI ET PASTORIS MARTYRVM,
QVORVM CONSTAT ESSE
SACRATVM
CONSVMMATVM EST OC OPVS
ERA DCCXX.

Poſtremo ſcire expetis probem ne tuam in perveſtigandis urbium antiquitatibus rationem, capta ab iis, quæ de Compluto feciſti, conjectura. Si ad hoc exemplum urbeis cæteras proſequaris, probo & quidem valde. Hoc enim eſt antiquitatem ab interitu vindicare, atque efficere, denuo ut juveneſcat, non autem frigidiſſimis etymologiis, & male ſartis fabulis ariolari. Tu meam ſimiliter rationem, ex iis quæ pro Pacenſi Colonia diſpu-

putavi ; potes animadvertere. Sermocinandi tecum deſiderio in loquacitatis vitium credo vix ſentiens incurri. Sed ita res tulit, ut alias in ſcribendo brevitatis amator , evitare nequiverim prolixitatem. Vincentium meum, quem deſiderare te ais mitto , & epiſtolam , quam Philippo clariſſimo Regi , per hos dies , a ſacris Cineralibus , ſcripſi. Carmen quo Regi noſtro ætate quidem tunc puero , verum indole excellenti non puero , permiſſam regni gubernationem ſum gratulatus , una mitto. Quod ſuppreſſi hactenus , contentus ſoli Regi animum meum ſignificaſſe. Nunc partim importunis amicorum poſtulationibus , partim quia tibi , quantum ex te intelligo , poetices amatori , gratum fore exiſtimo , adendum curavi.

A Kebedio , quem e vita deceſſiſſe ægerrime tuli , poſtularam Juliani Pomerii , & Iſidori Pacenſis ſcripta , ſi in Toletanæ Eccleſiæ bibliotheca forte reperirentur. Hæc eadem , quæ apud te maiori eruditione hominem , deligentem hiſtoriarum ſcriptorem , veterumque librorum ſuppellectile inſtructiorem , reperiri non ambigo forſitan inverecunde , ſed tamen enixiſſime peto. Vale , &

quem

quem ingenii tui bonitate amare cœpiſti, eadem viciſſitudine jam addictum, amare perge. Eboræ, 14. Kalend. April. M.D.LXX.

L. ANDREÆ RESENDII.
VINCENTIUS LEVITA, ET MARTYR.

L. ANDREAS RESENDIUS,
Sperato Martiano Ferrariæ equestris ordinis nobili, et erudito viro.
S. D.

Tandem redit ad te, mi Martiane, jure poſtliminii, Vincentius pridem ex meo tuus, diuque tibi debitus. Nam quum id poema, qualecumque eſt, in Gallia Belgica tuo dicaſſem nomini, non tamen edidi, quod e veſtigio uterque quaſi notoriam quamdam fabulam egerimus, Caroli Quinti Imperatoris auſpiciis, Pannonicam illam in Turcas expeditionem ſequuti. Me etenim literarium, quo delectabar otium, regia legatio fecit deſerere, tu nullo alio Cæſari obaratus auctoramento, quam chriſtiana, quæ in te eſt pietate, juventutis tuæ tirocinium, quod & laudavit Imperator, & honeſtavit in eo bello, religioni devoviſti. Quo factum eſt,

ut

ut amandatis utrimque muſis, & otio ſublato, in publicum exire tunc quidem non potuerit, poſtea vero hactenus apud me edendi refrixerit cupiditas, præſertium in tam diuturna noſtra abſentia. At nunc, præſtita poſt annos pluſculos obcaſione, quum mihi menſeis aliquot res com typographo alioqui habenda ſit, atque iterum novum æs alienum apud te conflo, priori illo, veterique nomine me libero, poſterius recenſque contractum quonam diſſoluturus ſim pacto, bona fide debitor interea cogitabo. Vale. Olyſippone VI. Kal. Decembris. M. D. XLV.

L. ANDREÆ RESENDII
VINCENTIUS LEVITA, ET MARTYR.

LIBER PRIOR.

Vincenti, referens ſacri victoris agonem,
Cæleſteis aditus, quæſitaque numina jure,
Divinoſque canam veræ pietatis honores,
Munera magna Dei, nulli conlata profano:
1 Namque vel Alciden, merito virtutis, olympo
Adſeruit falſo male religioſa vetuſtas:
2 Falſo aras, & ſacra, viro turpique, trucique,
3 Inſtituit, mentita Deum, votiſque vocavit.
4 Ingenio quicunque valent, qui viribus hoſtes
Edomuere ſuos, patriæ qui commoda quæ-runt,
5 Æternum, æternis durant ſua præmia factis.
Ire ſed in Cælum meritis, atque arce potiri
Ætherea, meritoque aras, & numen habere,
6 Ignea ſola facit virtus, moreſque pudici,
Inque Deum pietas, cui poſt, vel ſceptra, vel orbis
Quidquid habet, caramque nefas non ponere lucem.

Juro

Jure igitur ſacras meruit Vincentius aras,
Jure vocandus erit. Feſtam ſuſpendite laurum
Ante fores, aris ſtacten, lacrimamque ſabæam
Urite ſacrifici, pura ſi veſte venitis, 7
Si caſti, caſtos enim amant bona numina. Divo 8
Annua lux rediit celebris, Phrygis amphora 9
poſtquam,
Jam cælo obcultante Lyram, ſe pandere cœpit
Ad Phœbi radios, vates ego carmina, quæ me
Nec faciles docuere Deæ, nec falſus Apollo,
Sed bona Mens, Pietasque, canam. Multum 10
ille malorum
Paſſus ob immitis crudelia juſſa tyranni,
Multa quoque exanimum, mutato ſæpe ſe-
pulchro
Per varios caſus, paſſum diſcrimina corpus,
Donec ad arva Tagi, clarique veniret Olyſſis 11
Mœnia; quæ quoniam laudis calor incidit,
atque
Divinus memorare furor, tu Dive canenti
Adſpira, & cœptum gliſcente cupidine car-
men
Da plectro facili, atque pia reſonare Camena.
Imperium Diocles ulto pro Cæſare nactus, 12
Væſanum extulerat furiali percitus œſtro 13
Sic animum, ut ſe ſe Divorum ſanguinis 14
unum
Jacta-

Jactaret, ponique ſibi quoque poſceret aras,
Scilicet æterno indigeti: ſed neſcia Erinnys
Inſtigare ſemel, quæ cœpit corda, per omne
Exagitat, raptatque nefas, ut crimine ab uno
Quod mala mens, & ſpreta Deum reverentia ſuaſit,
Inruit eluvies cunctorum. Cæſaris ergo
Nequid inexpertum ſceleris funeſta libido
Linqueret, inſonti maculavit ſanguine faſtos
Romanos: nam cædis amans, nec clarior ulla
15 Re, notusve magis, decima quam ſtrage Diocles
Sanctorum, diri poſt ſecula fœda Neronis,
Qui potuit Romæ ſpectare incendia lætus
Numine fatali, terram complevit & undas
16 Funeribus ſacris. Tanti conlega furoris
Maximianus erat, pulchro ut ſic ordine mundum
Partiti, veterum pro cultu, ariſque Deorum,
17 Alter in Heſperio contenderet, alter Eoo
Sidere. Nulla pios vexavit atrocius omneis
Tempeſtas unquam, nulla tamen amplius aucti
18 Cæde triumphali, numeri crevere ſuperni.
Mittitur interea ad trepidos Datianus Iberos,
19 Sæva peracturus ſævus mandata miniſter,
Quo

Quo truculenta viro gaudentum ſanguine
longe
Mitior eſt feritas, moderatior ira ferarum.
Heſperiæ extremæ locus eſt, ubi marmore 20
vaſto
Se freta diffundunt fauces immiſſa per arctas, 21
Quæ, ſi fama vetus vera eſt, Tirynthius heros
Perpetuam Calpen dirimens, pervadere terras 22
Fecit. Ibi flexu inſinuat ſe pontùs in oras
Terræ, qua quondam ſtetit ærumnoſa Sa- 23
guntos:
Sucronis dixere ſinum, fluviiſque receptis, 24
Quo magis intus abiit, anguſtior haut ita
multis
Millibus a pelago ſejuncta Valentia ſurgit, 25
Bruti opus Heſperiam Viriati cæde madentem
Ille petens, acies palanteis urbis honore
Donavit, poſitis que diu victricibus armis,
Exauctorato complevit milite. Ventum 26
Huc erat, & Bruti Datianus mœnia ſævo 27
Terrebat gladio, inſani dum juſſa Dioclis
Et malus exſequitur male jam conſulta Se-
natus,
Quum vinctus poſt tergà manus, a flumine
Ibero,
Cæſareæ Auguſtæ Válerus præſulque, pa- 28
terque, Præ-

Præſulis , & Valeri , juſtiſſima cura , ligatus
Fune trahebatur juvenis Vincentius : olli
29 Veſtibat malas , nigricans lanugo decoras ,
Floſque tener mentum tingebat honore virili.
Durus , & æterna teter caligine carcer
Præbuit hoſpitium feſſis , epulæque fuerunt
Deducto prælonga cibo jejunia , lectus
Nuda humus , & rore hiberno ſudantia ſaxa.
Heinc macieque fameque ratus domuiſſe rebelleis
Præſes, utrumque jubet ſiſti , nodiſque ſolutis
30 Nequitia blanda , & dictis pellacibus , inſit.
Dicite canitie pater hac venerabilis , & tu
Diis juvenis dilecte piis , & digne juventa ,
Et mente hac meliore , Deos quur temnitis? aut quæ ,
Quænam agitat miſeros dementia ? ſumite thura,
31 Atque auguſta pio ſuffite altaria fumo.
Prima ferant venti : ſive ignorata Deorum
Religio , mentis ve rudis male ſuaſerat error ,
Seu mens prava fuit, facilis Jovis ira quieſcet
Si ſcelus admiſſum, facinusque pietur ad aras.
32 Mite genus ſuperûm, cognataque numina terris
Exorare labor non eſt , humilique precatu
Fulmina depoſuit , ſumma conniſus ab arce
Juppi-

Juppiter, in meritos quæ jam vibrare parabat.
Sæpe retento etiam proles Latoia nervo 33
Auratam in pharetram ſua tela recondidit.
Ergo
Deſerat iſte furor mentes, nova factio vobis 34
Exitium ne forte ferat. Quin nobile robur
Hoc juvenis generoſe tuum conlaudet uterque
Cæſar, ut & civis Romanus, & auctus
equeſtri
Cenſu, inde ad vitæ ſummos ducaris honores.
Te vero, quem canities veneranda ſenectæ
Eximit his curis, decoraverit inſula, ſummi
Quum Jovis, aut patrii flamen dicere Quirini.
Talia jactantem dudum Vincentius ægro
Corde ferebat, & ó Valeri ſantiſſime præſul, 35
Si permittis, ait, reſponſis ipſe Tribunum
Adgredior. Contra reddit cui talia præſul. 36
Fare age, namque tibi eloquio, linguaque
diſerto
Dicere pro nobis pridem dederamus. Et ille 37
Spiritus, afflatu quujus rudia ora loquuntur
Supra hominem, & pandunt populis ventura,
cathedras
Ante tribunicias deductis adſit, & orſa
Ille regat, firmetque animum, ne dira mi-
nanti

38 Mens quæſitori cedat pavefacta. Profatur
Sic deinde egregius juvenis, formamque decuſque,
39 Illi Dia ſinus virtus inlapſa per imos
Auxerat, atque loqui fidenti pectore fecit.
Sacra Deosque colant alii vel mille, Tribune
Heu decepte, nimis nobis ſatis unus, olympum
Qui regit, & terras, pelagique attemperat iram,
40 Qui genitor quum ſit, ſimul & genitoris imago
Ingeniti proles genita, auguſteque verendus
41 Flatus utrinque amor, ante ævum, & ſtata tempora mundi
Sortiti tres numen idem, non dicere plureis
Fas Datiane Deos: ille eſt qui ſingula ſolo
42 Effinxit ſermone, obitus, & originis expers,
Qui quum orbis jaceret nova fundamenta recentis,
43 Nulla ope, nullius auxilio, fando omnia fecit.
Illo auctore globum Titan hunc circumit, ille
44 Ignibus obciduo lucere micantibus æthram
Tempore juſſit, & hunc variis ornatibus orbem
Depinxit, parteiſque dedit, quas dicimus anni
45 Horas, alterno ſibimet ſubcedere curſu:

Deni-

Denique quidquid habet convexi fabrica
mundi ,
Illius eſt, templumque Dei nos dicere oportet. 46
Nobile deinde animal , rectum , ſublime ,
creatum
A ſe , divina præfecit imagine templo
Huic hominem , atque luti compactum ſe-
mine vilis,
Adſpectatorem , divinorumque capacem
Fecit , ut ætherea deductus origine , rerum
Auctoremque , patremque ſuum laudaret :
at ille
Miſcuit innumeris ſe ſordibus , altaque cæli 47
Numina nihil veritus , manibus ſibi numina
finxit ,
Marmora , ligna , cuprum , ſermone ca-
rentia. Dices
Forſitan hæc non eſſe Deos , ſed ſigna Deo-
rum.
Fac ſit ita ut memoras : ſigna hæc ſunt : nu- 48
mina cælum
Finge tenere : voces ne hæc numina? turpia ,
fœda ,
Plenaque adulteriis? Talis tibi Jupiter altus, 49
Talis , & alma Venus , vix & quod dicere
poſſis

Ore

Ore verecundo, talis membroſior æquo,
50 Ut peiora tegam, fuit Helleſponticus: ergo
Utros vera rapit dementia? nosne potentem
Qui colimus dominum ſtelati verticis, unum
51 Quem colit aula poli, tremit & Decidos orcus,
Quem noſcit natura Deum, quem noſceret ipſe
Si foret exemptus denſa caligine mundus,
An vos qui colitis portenta, Deoſque pudendos?
[Nec malus eſt error, qui nos agit: ingere plagas,
Sævi, dilania, macta quantumlibet atrox.
His etiam canis, vitam quod prodigat, acre
52 Robur ineſſe puta: ſatis eſt animoſa ſenectus
Oppetere, & Chriſti poterit præbere ſacerdos
Cervicem ultori gladio, nec fiet haruſpex,
53 Aut lemmurum flamen nigrorum; ſed mihi fruſtra
Blandiris Datiane, ſciat me Cæſar uterque
Eſſe virum, quem non recto depellere poſſint
Blanditiæ, terrorve necis, promiſſaque vana.
Sed quid ego hæc? dirum jam dudum corripe ferrum,

Corri-

Corripe, meque piis heroibus adde ſatelles. 54
Projeci vitam maiuſque inlabitur imum
In pectus numen. Deus eſt, jam ſumite poe-
nas,
Sumite, veſtrorum de comptemtore Deorum.
Talibus orantem commotior ira tyrani
Excipit. Ergo nocet mentem lenire ſuperbam,
Iritatque magis precibus rationis egentem 55
Qui mulcet: ſed jam meritis rethorcule vane
Digna tuis referam, pulſabere, verberaque 56
inter
Experiere, mori quid ſit: fuſtraque ſalutem
Garrule quando negem cupies: ite ocyus,
ite,
Ferte crucem, ferte omne genus quod tor-
queat: atque
Illud honore carens ſenium, & ſine mente
protervum
Cogite in exilium, extorris conſciſcat ubi ipſe 57
Fata, necemque ſibi, noſtro nec inutilis annis 58
Obcumbat gladio, hunc fidibus diſtendite ra- 59
ptum 60
Membratim. Divos ego te proſcindere verbis 61
Auguſtos hodie quid ſit male ſane docebo
Faxoque dediſcas linguæ convicia pravæ. 62
Nec mora, ſublimis rapitur, crepuereque
membra In-

63 Intenſo luxata trocho , digitique trahuntur,
Incluſique prius micuerunt corpore nervi.
Sic quum Mulciberi Phœbeias vortice laurus
64 Ambeſt flāma vorax, crepitu depaſcitur arbos
Viſa queri , & viridi ſpoliata decore comarum
Turpiter attonſos oſtentat pervia ramos.
Ingemit , & claro Chriſtum vocat ore , quid illum ,
Præſes ait , vocitas , qui nuſquam eſt ? cede monenti ,
Et miſerere tui , ſit ſat potuiſſe domari ,
65 Dum latus integrum eſt , dum non dilancinat uncus
Hoc miſerum corpus , quod jam , niſi cedis , atroci
Supplicio , ut meritum eſt , male diſcerpetur in auras.
66 Ille ſub hæc , ne vero, ait , impuriſſime , ne me
Sic terre , neve inſulta , nos iſta , fatemur ,
Excruciant , nec enim nobis ſunt ferrea membra ,
Nec tu adeo leviter noſtris cruciatibus inſtas.
67 Sed tormenta , cruces, faſtidia longa cataſtæ,
68 Boſque Perillæus, pœnarum & quidquid ubique
Terrarum eſt, Chriſto debemus : ſi exigit ille
Vulnera inexpertus , quæ nec prior ipſe tuliſſet ,

Fer-

Forſitan hæc fugienda forent: nunc omnia paſſo
Quæ meminiſſe poteſt animus, non parvula ſaltem
Gratia reddetur? Scelus á ſcelus: inquute tortor 69
Vim flagris, animoſque cie: tu denique quantum
Ingenio furiiſque vales, inſurge tyranne,
Si mutare fidem potis es: pró ſæva nocendi 70
Jure malo rabies: circunſtant agmine facto,
Ceu quum forte lupi, ſiccis ubi faucibus agnum
Invenere truces, miſerum manduntque trahuntque,
Quiſque ſibi, & rabido diſcerpunt corpora morſu.
Haud ſecus exacuunt iras, heroaque ſacrum
Exercent pœnis: uncis hic ſævit acutis,
Aſt hic pectinibus coſtas, & viſcera nudat, 71
Intima preſcrutans, candenti forcipe utrumque
Vellicat ille latus: ſi brachia dura fátiſcunt,
Stat ſuper increpitans, vireiſque reſumere Præſes
Non ſinit exhauſtas: quin urget pigra flagello
Pectora tortorum: cui ſic fortiſſimus heros
Subri-

Subridens, bene habet, nam metu ulciſceris, inquit,
Qui torquere cupis : quid agis non ſane ? quid iſtos
Non merito vexas? ſubcedant robora, nondum
Victa labore jube, crebreſcant verbera ſæva,
Inconquuſſus ero, jam me duravit JESUS,
Audivitque bonus, nec enim non protinus audit,
72 Vota nec eludit, veſter ceu Juppiter ille.
73 Namque Jovi Lapidi plenam quum thuris acerram
Mente datis pavida ſtolidi, procumbitis ante
74 Marmore cælato preſſum pulvinar: at ille
75 Nec prece adoratus dat opem, nec ſentit honores,
Heu ridemur, ait, nunc plane ego torqueor ipſe.
Ecquis erit veſtrum ó Juvenes, injuria tanta
Quem moveat? pulchro dignabor honore merentem.
Sic ait, atque rogum rapidis incendere flammis,
76 Semuſtumque jubet duræ ſubſternere crati,
Atque ſuper torrendum igni componere divum.

Vix

Vix deductus erat, quum, demirante tyranno,
Sponte ſua cratem intrepidus, conſcendit, ovanſque.
Illum dira ſalis prunis adſperſa crepido 77
Ingnitis graviter torret, liquidumque metallum,
Lamnaque candentis ferri penitiſſima adurit
Viſcera, verſatur teſtis; cauteria fumant 78
Aruina madefacta, fluit cruor undique rivis, 79
Clariſona ille tamen, durato pectore, Chriſtum
Voce ciet, totumque hæc ad ſpectacula cælum
Cum clamore vocat, Divoſque precatur adeſſe,
Carnificeſque ſuos, ſtupidumque pudore tyrannum;
Corporis, horreſco referens, invitat ad eſum,
Fruſtaque toſta ſui circum pallentibus offert.
I nunc, qui priſcos celebras heroas inani
Carmine, Caſtalios quantumvis ebibe fonteis.
Ite vetuſtatis per tot monumenta profanæ
Admiratores, Muti, jactate cothurno 80
Grandiloquo flammas, adque aurea ſidera verſu 81
Regulus inſigni, Muſaque potente, vocetur. 82
Nos tua Vicenti tenui licet ore canamus
Geſta Dei ſi quem pietaſque, fideſque movebit 83

Quæ maiora fero , quæ vere heroica narro ,
Semper honore tuo per ſecula longa manebunt.
Hæc ubi monſtra videt , nunquam ſperata , tyrannus ,
Summe Deûm , quænam hæc conſtantia Juppiter , inquit ,
Prodigioſa animi ? nihil eſt in corpore toto
Non lacerum , non omne uſtum , non omne cruentum ,
84 Lingua inlæſa malis manet , ac mens ferrea frangi ?
At frangere tamen. Cæco introcludite in antro
Atque arctate pedes nervo , ſubſternite clavos,
Teſtarum fragmenta ; mihi dabit improbus omneis
Numinibuſque hodie multo cum ſanguine poenas ,
Inveniam quaſcumque. Fuit ſpelunca ſub ima
Anguſto tellure aditu , denſiſque tenebris ,
85 Nulli unquam ſoli penetrabilis, horrida, furva,
Quam lemures coluiſſe ferunt , & triſtis Averni
Numina Perſephonen , Ditem , Minoaque ſævum.
Heic heroa , pedes & vinctum brachia nervo ,
Concluſere ſacrum,atque immanis pondere ſaxi
Muni-

Munivere locum , æterna que in nocte relinquunt. 86
Nunc ſit ſancte Pater, qui ſidera lege coerces ,
Fas memorare mihi , quæ noctem evicerit illam
Lux immenſa poli. Vaſto recubabat in antro
Triſtia convolvens inter ſolatia corpus , 87
Quum ſubito ſplendore novo diverberat antrum
Lampas , & horrendæ ſpeluncæ in parte pependit.
Ut quum diffiſſis vibratus ab æthere fulgor 88
Nubibus, aut quercum , aut annoſam corripit ornum ,
Hæſit , & obſcuram circum vaga lumine flamma
Diſpulit æthereo noctem , cælumque ſerenat :
Haud aliter clara fulgebat lampade carcer.
Cæleſtumque chori adſiſtunt , & vincula laxant ,
Atque cubile roſis ſternunt bene olentibus. Horum
De numero quidam niveis pulcherrimus alis , 89
Et facie quali Pœbus depingitur , addit.
Macte animo, & virtute tua , ſic itur ad aſtra.
Jam ſpectata fides ſatis eſt; en meta laborum ,

En tibi finis adeſt, juvenis fortiſſime, noſtris
Digne choris. Utinam ſimileis tibi regia cæli
90 De terra adciperet multos, Divûmque miniſtri
Sæpius e ſummo delapſi vertice, taleis
91 Lætitia Chriſto ferremus. Secula ſurgent
Prava, odioſa bonis, & inani perdita luxu,
Dedita avaritiæ: paucis reverentia Divûm,
Paucis recta fides, æqui obſervantia, paucis.
Quiſque ſuo invigilans lucro, nec ſacra, nec aras,
Augeri modo rem ſperet, reverebitur; ipſe
Pro quo nunc pateris, vaſti ſator orbis, in illis
Temporibus vilebit, erunt quaſi numina genti
Cæcæ luxuries, funeſta pecunia, lucrum,
92 Relligio ſimulata, doli, Venus, arma, rapinæ,
93 Subdola blandities, & fraudibus oblita vita.
Sed tibi cæleſtis pro talibus aula patebit
Vincenti meritis; quare venerare tonantem,
94 Qui pro ſe miſeros numquam ſpe pavit inani.
Hæc ubi dicta, cavo exoritur concentus in antro,
Certatimque ruunt voces, ſonitumque cavernæ
95 Audiit umbroſæ excubitor. Miratur opacas
Sic

Sic reſonare domos, adrectiſque auribus adſtat.
Sic ubi Theſpiades circum Parnaſſia teſqua 96
Deducunt choreas, vel floribus Hippocrenen 97
Velatæ cingunt, querula teſtudine pulcher
Cynthius it medius, carmenque inceptat Apollo,
Increpuitque lyram, reſpondet turba Dearum,
Turbaque Naiadum ſaltat, facileſque Napææ:
At Faunique, Inuuſque, & capripedes ſatyriſci 98
Immortale melos ſilvis mirantur ab ipſis:
Eminus haud aliter rimas egreſſa per arctas
Muſica cæleſtûm, radiuſque latentis in antro
Luminis, attonitos turbavit gurgitis atri
Cuſtodes: gelido ſolvuntur membra timore,
Et cita defertur ſtupefactam fama per urbem.
Undique concurſu propero, ſtudioque videndi
Plebs ruit, inque vicem ecquando Tarpeia quærunt,
Fecerit hæc rupes, quando qui præſidet Albæ 99
Juppiter Iliacæ? ut tandem rediere tenebræ,
Splendor, & æthereus ſpelunca exceſſit opaca,
Nil, Datianus ait, proſunt mala carmina ſagæ,
Nil Circæa, nihil rabioſa ſuſurra potentis 100
Colchidos, ut moveant quanvis medicamina maneis,

Te-

Te mihi præripiant. Hæc fatus , membra foveri
Mollibus uſta toris juſſit , taboque fluentem
101 Siccari, ut pigros ubi mox conſtrinxerit artus
Frigus , & adducta vulnus cute torpeat, atque
Jam concreta rigens ſolidaverit ulcera ſanguis,
Denuo tum renovet plagas , rumpatque flagella
Per graviora cutem. Qui tum concurſus ad ægrum
Semianimumque fuit ? juvenes coiere , ſeneſque ,
Et pueri , matreſque piæ , fuſique corona
Inrorant lacrymas , & tabe fluentibus ora
Vulneribus figunt avidi , lambuntque cruorem.
Hæc ductis leviter digitis per corpus obuſti ,
102 Suppurata , nihil ſtomacho horreſcente , focillat.
103 Hæc , Peluſiaca ſanie erumpentia putri
Ulcera deſiccat plagula , clauſoque recondit
Relligioſa ſinu , domui monumenta ſacratæ
104 Tutamenque ſuæ. Tenueis hic Zœlica lina
105 Diſſecat in philuras , medica bonus arte , ligatque
Donatum vita quem jam putat. Ecce piorum

Ille

Ille manus inter, quod vix ſenſere, beatam
Mole a corporea vita fugiente, miniſtris 106
Reddidit ætheriis animam. Cecidere comantes
In terram bolides, longoque per aera tractu 107
Concludunt, & crine, poli ſumma arce, cometes
Candidus argenteo ſtetit, humanaque coruſcus 108
Effigie, nimio fallebat lumine viſum.
Ac veluti formam quum quis Titanis in ipſo
Jam cæli medio, vel quum juga ſumma pruinis
Candida Rhiphæis, durataque ſidere brumæ
Adverſo intuitur Phœbo, viſumque fatigat
Luce reperquuſſa multum, fruſtraque moratus.
Chriſtus erat, qui tunc adſtantibus ordine cunctis
Cælitibus, regione poli cum luce ſerena
Sederat, ut cæli jam dignaretur honore 109
Contemptorem ignis, contemptoremque minarum,
Ob decus excelſi venerandaque jura Tonantis.
Obſtupuere viri: bona pars luſtralibus undis
Eluit antiquum errorem. Tum vana Deorum
Orgia priſcorum, rituſque, araſque profanas
Diſpuduit coluiſſe diu ſub imagine veri.

At

At non prætoris diris agitata quievit
Mens , rabiemque vomens atroci pectore , falſum
Se doluit , multumque Deos ultricibus iris
Parcere nunc queritur , nunc ſe lentumque , pigrumque
110 Supplicium ad ſatiem qui non deſumpſerit , odit.
111 Tum , quæ ſævitiæ ſuperabat ſola facultas
Et locus, exanimum rapit ad ludibria corpus,
Non ſecus atque leo ſequitur ſi forte virum , quem
Arentis Libiæ in campis fugit impiger ille ,
Adſcenſaque feram deſpectat ab arbore tutus ,
112 Inferne tamen illa fame , rabieque coacta
Infremit horrendum : tum ſi fugientis amictum
Repperit , heic iras rabioſaque pectora frangit,
Adrectiſque jubis morſu diſcerpit , & ungui ,
113 Non aliud datur in ſpoliumque ferocit inane.
Talis erat prætor; nam primum exſangue cadaver
Præcipit exponi prædam alitibuſque , feriſque.
114 A ſcelus: en trahitur per terra nobile corpus,
Et converrit humum , canibuſque per avia tractu ,
Exarat impæſtis iter. Ut ſenſere volucres

Nido-

Nidorem exuſti , vibrata ex æthere penna ,
Obcurrunt , & longa feræ jejunia paſſæ.
Sed nullæ volucrum , nullæ tetigere ferarum ,
Quin circumfuſæ , viſu mirabile , roſtris
Demiſſis abeunt , numenque jacentis adorant.
Extremaque Lupus feritate notatus , ab illo
Tempore quo fertur lacerorum membra Ly- 115
caon ,
Sanguinolenta virûm menſis poſuiſſe , refugit
Tangere: nec gladius, nec terror adegerat illum
Quujusquam. Tu corve rapax, qui buſta fre-
quentas ,
Quique cruces , fœdaque cadavera condis in-
alvo ,
Tu ſonitu alarum , & pinnarum verbere terres
Audacem lupum ſuadente fame concurrere 116
tauris ,
Ingluviemque tuam nunc primum vincere do-
ctus ,
Crocitu valido alitibus , roſtroque minatus ,
Arces nequa ſacrum tentet violare cadaver. 117
En poſuere truces iras volucreſque , feræque.
Quid Datiane animo volvis ? parcis ne cruente
Morte obita cui parcit avis ? donas ne ſepul- 118
chro ?
Non. Freta tentabo, inſanis rapietur abundis,
Teque

Teque tridentipotens voco, ſerque, referque volutum
Per ſcabra muricibus, præacutaque ſaxa, ubi demum
Ilia rumpantur: deformia corpora phocas
119 Viſceribus paſcat. Cerita mente ſatelles
Eumorphus cui nomen erat, fera juſſa capeſſit.
Palpo malus, quales qui regum nulla pudenter
Facta probant, quodcumque libet, laudare parati.
Et primum inſuitur taurino tergore corpus,
120 Ut quum polluto materna cæde parantur
Culleus, & ſerpens, & juncto ſimia gallo.
Addita deinde mola eſt, quam ſpartea vincula nectunt,
Et celeri lembo deducitur. Alta ſecabat
121 Æquora tantum Ebuſo, quantum Sucrone remota,
Quum projecit onus tumidas Eumorphus in undas.
Sed ſuper invehitur ſaxum, mirabile viſu,
Aequore, ſemotumque procul petit ocyus Euro
Litus; ut hiberno quum turbidus amnis ab imbre
Rupe cadit, ſpumam videas concreſcere canam,
Ac ferri amne cito, viſum fallentibus undis,

Saxea ſic moles pellente reducitur æſtu,
Adplicuitque ſinu, propterque Zacynthia corpus 122
Litora, ſublatum, quod tunc valuere piorum 123
Inſidiæ, crudo ſepelitur cæſpite: deinde 124
Urbe Valentina, rabie ceſſante nocendi.
Donec Sidoniis illud par vile virorum, 125
Heſperiam extremam patefecit, virginis alter
Rapatæ ira, aſt odiis alter ſtimulatus acerbis.
Quæ cum veſanus vidiſſet nauta, phaſelo
Inquutit aurai flatum, & cava ſuppara pandens, 126
Nequiquam inſequitur pone, & labente carina
Adnixus verrit ſpumantia cærula tonſis. 127
Atque petit litus, quo funeis, vincla, molamque
Invenit attonitus, deſutaque tergora. Verum
Conſpiciens nuſquam per litus inane cadaver,
Venit ad inſani non gratus præſidis ora
Nuncius, atque aureis dictis onerauit amaris.

LIBER POSTERIOR.

JAmque dies aderat, currentibus ordine fatis,
1 Qua viſum ſuperis evertere regna Gothorum,
2 Regna auguſta diu, quæ tunc Rodericus habebat
Sceptrifer infelix, tanta qui clade puellæ
3 Stupratæ exſolvit pœnas. Inrupit ab Auſtro
Afrorum genus omne, Jubæ qua regna fuerunt,
Hiſpaniſque jugum impoſuit. Servibat amare
Libera gens olim: verum licet illa tyrannis
Acris erat, populique jugum crudele profani,
Non tamen uſque adeo grave, quin ſacrata liceret
Privata ſaltem ſub relligione tueri
Templa Dei miſeris, Diviſque potentibus aras
Ponere, luſtra fere donec Phœbeius axis
Triginta in ſe ſe rediens evolveret, atque
4 Barbarus Abderamen, quo non crudelius alter
Sæviit in Tyriis odioſum nomen Jeſu,
Hiſpanum invaſit maiore tyrannide regnum.
Ille auguſta Dei deſtruxit templa, nec uſquam
Sacra ſinebantur victi celebrare, nec ordo
Ponti-

Pontificum manſit. Divorum buſta ſine ullo
Delectu ſparſit : multæ periere piorum 5
Reliquiæ heroum : fudiſſet bellua cunctas ,
Ni profugi ereptas diverſa per arva ferentes
Montibus Aſturicis clauſiſſent. Pars ea regni 6
Hiſpani Boreæ , & plauſtro ſubjecta Bootæ ,
Propter inadceſſos aditus , intacta manebat ,
Unde & reſtitui cæpit. Sic tempore ſedes 7
Mutarunt illo Divi : & jam crebra tyranni 8
Vaſtantis Celtas permiſtum nomen Iberis
Fama Valentinas arces miſcere tumultu
Cæperat. Ex templo pauci cum præſule ducti
Sorte viri , adſumunt corpus venerabile ſacri
Herois , donoque obculti noctis opacæ ,
Conſcendere ratem. Volat illa per æquor , & inter
Herculeas Abylen fertur Calpenque colluminas. 9
A Libe deinde legunt pelagus, flectuntque carinam 10
Ad promontorium dextra , quod prominet alte
Mentitum effigiem roſtratæ navis , Achivi 11
Dixerunt Hieron. Si namque annoſa vetuſtas 12
Vera refert , odiis olim Junonis iniquæ
Amphitryoniades oris adpulſus Iberis ,
Hinc quum Geryonem, quem Gleba Erytheia feraci 13

In-

Inſula tergeminum claudebat, ad arma cieret ,
Relligione loci ductus , quum cerneret ipſos
14 Nocte Deos alto cæli de cardine labi
In terras , totoque ſacris vaga fulmina monte
Ignibus inſultare , Jovis contorta lacerto ,
Suppliciter colluit genitoris numen, & aram
Extruxit, nomenque loco ſacrum indidit. Illi
15 Indigenæ templum titulo poſuere ſuperbum
16 Herculis Argivi : quo quum impegere carinam
17 Numine Vectoris adpulſam ad litora nautæ ,
Hoſte vocare locos, nullique frequentia teſqua
Atque inculta vident. Igitur formidine dempta
Abſtruſere ſacrum fidæ telluris in umbra
Pignus , & erecta ſuper ara , & paupere fano
Ceſpite congeſto : ſibi deinde mapalia lenta
18 Texuerunt , humileſque caſas defronde geniſtæ,
Indutique ſagis , duram parvoque paratu
Ducebant vitam , contenti paupere agello ,
19 Silveſtrique cibo & fluvio , citra urbis amænæ
Delicias : ut qui prædam rebantur opimam
Hoſtibus in mediis , victis mage poſſe nocere ,
Quam fore ab incurſu tutam prædonis avari.
20 Nam quum falcifero ſub rege, prioribus ævi
Temporibus , mortale genus ſine crimine , querna

Eximeret vel glande famem, vel ſponte creatis
Frugibus, atque ſitim fluvio ſedaret, agebat
Otia tuta, nec ad lituos pallebat inaneis
Exſangue. At poſtquam ſcelerata pecunia regnat,
Luxurieſque invenit opes, prædamque tyrannis,
Nuſquam tuta quies, nuſquam ſecura: doloſi
Inſidiatores paſſim, ſeu vela per amplum
Nereades, glaucuſque domet tibi cærula ponti 21
Avia Neptunus, poſſis ne tutus abire,
Heu malus infeſtat pelagus pirata: nec undis
Tutior eſt tellus: plenum mare, plena malorum 22
Terra: polum prædis altus diſpeſcuit æther;
Ergo ubi paulatim ſacræ cuſtodibus aræ
Res adcrevit, erat quamvis non magna ſuppellex,
Invidit fortuna tamen: nam regulus aram 23
Evertit Libys, & gladio hos perquuſſit, at illos
Servitio perſſit, donec fortiſſimus heros
Pannonio genitore ſatus, Luſi inclyta regna 24
Alphonſus ſtatuit, quo nec melioribus armis,
Nec maiore animo regem, per ſtemmata priſca

Or-

Ordine originibus ductis, tulit orbis Iberus.
Is juvenum denis ſociatus milibus, oram
25 Inter Anam rutilumque Tagum vaſtabat, Jeſu
Adſertor, vindexque pius. Quæ cognita poſtquam
26 Fama eſt Iſmario, qui tunc ditione tenebat
Bætica regna, ſuæ dictam de nomine gentis
27 Vandaliam finxere Gothi, Luſique vetuſti
28 Perfuſum Oceano regnum, quo vindice dextra
Cæperat arceri, reges ſibi juxit amicos
Quatuor auxilio, ſexcenaque milia pubis
29 Delectæ, Alphonſumque petiit: ubi parvus in anguem
Contortus rigat arva Chalybs Mavorte cruento
Excepti cecidere duces, fuſæque cohortes
Iſmarii: quujus fuerant ubi caſtra cruore
Tincta nigro, prædam repetit dum miles, Iberæ
Inter captivos aliquot de gente reperti,
Quos fera barbaries vili adfligebat equorum
Servitio, veneranda duûm præfulſit in illis
Canities, canoſque decens reverentia vultus.
His ubi ad Alphonſum ductis, data copia fandi eſt,
Qui natu viſus maior ſic orſus. Iberæ
Gentis ait, Regnique tui clariſſime vindex,

Quo

Quo ductore Deus quarto nunc denique ſeclo
Reſpicit Heſperiam propius, nos ſanguine cretos
Noſce Valentino; promontoriique colonos
Obcidui, quod non procul hinc excurrit in æquor 31
Atlantis. Noſtri proavi patria urbe relicta,
Quum fugerent odium diri Abderaminis, in hiſce
Dilituere locis. Martyr Vincentius ollis
Dux fuit, advectum ſecum abſtruſere latebris,
Biſſeniſque data eſt ſenibus cuſtodia, jure
Jurando obſtrictis, & relligione; ſepulcri
Nequando arcani in vulgum ſecreta venirent
Prodita, quod ſiquem abſtulerat Libitina, vir alter 32
Sufficiebatur: forte hoc ne infirmior ætas
Detegeret ſecreta patrum. Rebantur in ara
Concluſum juvenes, ſuſceptaque vota ſacratæ
Solvebant aræ, qua præſentiſſima ſemper
Numina erant; ipſi pueri, ſcis inclyte Dive,
Vidimus attoniti fieri miranda, referre
Quæ longum. Interea Pænus quum nomine, tum re
Barbarus Alboaces, noſtros ante ora parenteis 33
Noſtra trucidavit; vincti ſpectavimus illud
Triſte nefas, utinamque mihi licuiſſet eodem

Care pater leto tecum ſubcumbere , et idem
Hanc animam hauſiſſet gladius ; ſed maluit hoſtis
Parcere mancipiis , nec nos ſua commoda ferro
Lædere, quin Tyriis miſeros divendidit auro.
Hunc & ad uſque diem , quo te rex maxime cerno ,
Libera compedibus nunquam mea crura fuere.
Dixit ; at Alphonſum jam dudum invaſerat ardor ,
Menteque volvebat quanam ratione, vel arte
Nanciſci Divum quiret tellure latentem.
Nam rem difficilem Pœnorum mœnia circum
Reddiderant , tutumque ſatis penetrare receſſus
34 Non erat obciduos , perque impacata vagari.
Interea veniam Tyrii , fœduſque paciſci
Ardebant , ſaltemque dies requieſcere paucos
Jure tributorum orabant , pacemque ſequeſtram.
Ollis terdenos pepigit , fruſtraque periclo ,
Inſidiiſque petit montem cognomine ſacrum ;
Nam loca jam denſis , multos neglecta per annos ,
Horruerant ſilvis , atque indiſcreta manebant.

Nec

Nec deſiderium prius hoc rex inclytus armis
Explevit, quam vi regnis excedere Luſi
Cogeret audaces Tyrios, & Oliſipo Chriſtum 35
Denuo jam coleret, cui tam memorabile no-
men
Numina ſervabant, ut multo clarior iſto
Nunc fieret titulo, fuerat quam tempore
magnum
Quo Laertiaden jactabat, condita ab illo 36
Errores inter varios, variaſque procellas
Et ſalis ærumnas. Etenim poſt Pergama victa,
Quum male concordes, nec convenientibus 37
æque
Imperiis, uni nollent parere tyranno
Ductores Graium ſparſi qua quemque voca-
bant
Fata ſua, a patria procul erravere per æquor.
Oceano vero, præter Menelaon, Olyſſes 38
Turbine ventorum adpulſus, quo flexa receptat
Terra ſinu pelagus, Lunæ alta cacumina montis 39
Inter, & inſigneis Leneo, & Pallade colles 40
Barbarios, deflexit iter, portumque preendit.
Intima deinde ſinus, cunctoſque terræque 41
receſſus
Explorans, captuſque loco, nam rura videbat 42
Morigera, & cæli faciem ſine nube ſerenam,

Hoſtiaque alta Tagi , inque vicem certamen aquarum ,
Amnis ubi fruſtra luctatur Tethyos undis.
Nam violenta ſali poſtquam ſe colligit ira ,
Moleque conſurgens tumidos exſuſcitat æſtus,
43 Flumen agit refluum, longeque per arva refundit.
Ad ſocios tandem redit , & ſubducere claſſem
Imperat, atque hyemem portu contemnere ſævam ,
Indigenaſque ſibi vario ſermone peritus
44 Devinxit; nam lingua fere communis, & illis,
Ut Dionyſæi ductis ab origine Luſi ,
Inventa eſt, urbiſque locum , ſi condere vellet,
Auxiliumque dabant faciles. Tum cura Minervæ
Dux Laerte ſatus, comitum exorante caterva,
Admonituque Deæ , condit ſibi mœnia parva
45 Colle ſuper , templumque tibi Tritonia virgo
46 Signaque naufragii ſuſpendit , apluſtria claſſis
Roſtraque , & inſigneis Troum geſtamina parmas.
Erroreſque ſuos illic , Aſiæque ruinas
Venturis poſito ſignavit carmine ſeclis ,
Palladi de Phrygibus victis Ithacenſis Olyſſes
Dedicat hæc , urbemque ſuo de nomine primum
47 Finxit Odyſſeiam , quæ nunc clariſſima toto
Cog-

Cognita in orbe, ducem fama ſuper aſtra pelaſgum
Tollit. Ea poterat ſecurus vivere Olyſſes
Inter Luſiadas, niſi amor revocaſſet amatæ 48
Conjugis, & patriæ, gnatique, & cura parentis,
Cum quibus eſt homini paupertas dulcior ipſa,
Quam quot habet Libye latiſſima jugera, ſeu quot 49
Crœſus divitias olim, vel denique ſi cui
Copia rerum alii maior fuit exſul, & orbus,
Dummodo cogatur patria non vivere terra.
Poſt duo luſtra igitur Graiam quam Martius heros 50
Urbem reſtituit, templiſque ornaverat, illum
Perſcrutari iterum tuto jubet æquore montem.
Quumque propinquaſſent, ac omne furente procella
Litus inadceſſum, promontoriique viderent
Circum quaque tegi mucronem adſpergine cana,
Quæ natura loci eſt, qua parte impingere poſſent
Hærebant dubii, cediditquum prona furentis
Vis pelagi, ſtravitque mare, & ſtagnantibus undis 5

Vecta

Vecta ratis placide, ſupremæ adpellitur oræ,
Ecce autem egreſſis, corvi nigrantibus alis
52 Obcurrere pares, viſique adplaudere ſaltim,
Hoſpitibus cicures, præeuntque per avia montis
Atque revertuntur ſæpe, admirantibus illis.
Tum ſenior, firmate, inquit, veſtra omina Divi.
Magnum aliquid, ſocii, mea mens præſagit ab hiſce
Auguriis, ne enim fieri ſine numine credo.
Ut ruit unda ſali ſubito, ut ſiluere tridentis
Murmura vidiſtis, nunc ad nos ecce ſubinde,
Illum uſque ad tumulum quum pervenere, reverti
53 Cernitis hos quibus aut rerum prudentia maior,
Aut datur ingenium divinitus, unde futura
Conjectare fuit mos, & ſi credimus ipſi
54 Nil temere oſcinibus, quin præpetis omina pennæ
55 Obſervare nefas nobis, & ovatio corvi
Vana ſuperſtitio eſt, ſanctum fortaſſe cadaver
Qui potuit ſervare prius, ne præda luporum
56 Neve canum fieret, neve alituum oſcenarum,
Tempore quo nemorum tractum eſt in devia, corvus

Idem

Idem etiam poſſit nunc demonſtrare ſepultum.
Sic ait, atque iteris ductores pone ſequuti, 57
Devenere locum tumuli. Super adſtitit ales,
Et modo ſcalpuriens glebam, modo gutture ovanti
Signa dat. Adcipiunt læti, duroque recludunt
Dente ligonis agrum, donec violare ſepulcri
Contigit incluſi tabulas. Clamore reſolvunt
Ilicet ora pio, & recinunt Pæana viciſſim, 58
Gaviſi haud aliter, quam foſſor pallidus auri,
Quum venæ penitus fugientis pondera maſſæ
Ignota adſequitur, tremulis complectitur ulnis,
Explerique nequit: ſic omnis in oſcula turba
Certatim ruit, efoſſumque aperire feretrum 59
Ut cœpere, notis adparet lamina plumbi
Inciſis. Tunc aucta fides, maioreque Divum
Relligione colunt, vero quem littera prodit
Nomine; at indicium maius, maioraque ſigna
Virtus dia dedit. Manibus temerare profanis
Relliquias ſacras auſus, parva oſſula quidam
Clam ſocius, auſu pius, & ſceleratus eodem 60
Subripuit, factique diu nec pœna moratur.
Namque repentina correptus imagine leti,
Omni oculorum uſu ſubito privatur, & amens
Colla

Colla quatit, titubantque pedes, paſſoque capillo
61 Baſſaridi Ogygiæ ſimilis provolvitur: humor
62 Defluit é toto, crebroque trementia pulſu
Membra fatiſcebant, ceu ſiquis hydrargyron acre
Ebibat, & tremulum gerat ægro in corde venenum.
Ter conatus erat pedibus conſurgere, terque
Defectus virtute cadit, facieque volutus
Præduram tutudit glebam, vomuitque cruorem
Naribus, atque genas concreto ſanguine turpat.
Adcurrunt ſocii ignari, prenſumque rogabant
63 Queiſnam intemperiis ageretur: at ille parumper
Reſpirans, gemituque trahens á pectore vocem
Parce pio ſceleri, Dive ó venerabilis, inquit,
Parce precor: pietas, pietas, mea crimina ſolum.
O ego qui potui tantum cognoſcere numen
Hac mercede doli; placet experientia veri.
Per te, perque Deum, tibi qui dedit eſſe potentem,
Da veniam miſero, fateor mea furta, cupivi
Parte tui locuples fieri, & te dive penates
Fortunare meos; pudet heu ſancta oſſa pigetque

Sacri-

Sacrilega attrectare manu , vos denique cives 64
Hos nudate ſinus , & quod mea viſcera torquet ,
In lucem furtum proferte , & ſumite noſtro
In capite exemplum. Sic fatur, & ecce reliquit
Vertigo cerebrum , caliganteſque tenebræ
Diffugere , tremor compoſta pace quievit ,
Atque vigor nervis rediit , ſolidataque membra
Suſtinuere virum. Tunc ima præoccupat illis
Corda timor , gelidoque artus torpore pigrantur , 65
Numinis & maior ſubiit reverentia mentes.
Stabat adhuc pelagi facies , leviſque ciebat
Aura viros, properi ſolvere é litore : quumque
Candida cœpiſſent committere lintea ventis ,
En procul eliſo pernicibus aere pinnis
Labuntur corvi , proraque hic conſtitit alta ,
Ille ratis puppim delegit, uterque fidelis ,
Qui poſt expoſitum alitibuſque feriſque cadaver ,
Martyris egregii non deſeruere ſepulcrum
Uſque ad Odyſſeias arces, multoſque per annos 66
Duravere ſui circum monumenta patroni.
Sive illi tantum vitæ , tantumve dierum 67
Emenſi fuerant , ſeu derivatus ab illis
Fœtus erat, promontorio qui viſus in iſto ,
Sæcu-

Sæcula tot, Pœnis cauſam dedit, unde vocarent
68 Corvorum montem. Noſtri de nomine facti
Vincenti dicunt, ubi templum immane Sabæo
Illi halat fumo, & flammis conlucet odoris.
Aſt ubi jam portum, & zephyris mulcentibus urbem
69 Dulichiam tenuere, rati ſub nocte ſilenti
Fallere concurſum vulgi, expectare tenebras
Viſum eſt. Ut tandem concluſit veſper olympum,
70 Noctis & umbra ruit, Divæ penetralia Juſtæ
Sacra petunt tacite, & poſitis cuſtodibus arci,
Mittitur Alphonſi qui magni juſſa reportet.
Hæc umbra latuere viros, urbemque ſepultam
Nocte intempeſta requie ſomnoque profundo.
71 Non ita ſed famam, quæ non dormitat in ævum
Plena oculis, habitans tecta omnia, compita, vicos,
Obſervatque foreis, rimiſque introſpicit, atque
72 E tenui verbo ſua per figmenta voluta,
Creſcit in hiſtoriam. Dubio muſſare ſuſurro
Primum inter notos cæpit, mox deinde volatu
Pennigero, & toto jam ſe conamine maior,
Veniſſe ingeminat Divum, civeiſque tumultu
Miſ-

Miſcuit, & Juſtæ trepidos deduxit in ædem.
It clamor cælo, reſonant ſacra æra, tubæque. 73
Pars ad pontificum ardebat deducere ſedem,
Pars alio, ferrumque parant, atque arma
minantur.
Compoſuit tandem ſtudia hæc contraria vulgi
Conſallus nimia vultus gravitate tribunus
Militiæ. Stetit, indicenſque ſilentia dextra,
Tela tenete viri, dixit; cui bella paratis?
Cui gladios? bellumne ferunt bona numi-
na veſtræ
Urbi advecta? pii num divi ſanguine gaudent
Civili? ſcelus eſt divos fœdare cruore
Non pietas. Scythicæ hæc expoſtulet ara 74
Dianæ,
Talia Teutates, atque hoc immanior Heſus 75
Numina cæde virûm calida exhalantia ſemper
Exquirant, Idæa ſuos Berechyntia Gallos 76
Incidi tulerit, quum carmina crine ſoluto
Feraleis aras circum exululare ſolerent.
Nos vero nebulis quo lux evolvit ab illis
E cælo demiſſa, fero ſic more decebit 77
Inruere in noſmet? pietas tamen iſta coegit
Imprudens, dum tanto aliis præſtare videtur
Quiſque ſibi, quanto propiore penatibus æde
Divum habitare ſuis cernat, pia vota putemus.
Id-

Idcirco ne tamen vim cuique inferre, ſuumque
78 Non ſperare ducem liceat ? ſpernat ve quis ipſum
Magnanimum Alphonſum ? quid relligioſe tumultus ,
Quid trepidas ? referre putas qua ſede locetur,
Dum modo in urbe tua ? non eſt, mihi credite, cives
Proximitate loci quur ſe quis jactet : abunde
79 Ille propinquus erit Divo, qui ſupplice corde
Sinceroque colet. Dirum ſeponite ferrum
Atque arcete manus a cædibus, arma nefaſtum
Ne reddant funeſta diem , quem cura minorum ,
Quem pia poſteritas celebri ſervabit honore
Solennem ſemper ; quin læto inſcribite faſtis
Nomine , ut & læti ſacra hæc renovare nepotes
80 Sint memores veſtri , poſtquam exoriente Capella
Ad geminæ Phœbus declinat pondera Libræ.
Eſt media urbe capax templum , auguſtiſſima ſedes
Divorum , in tota non eſt locus aptior urbe.
Dignum erit hanc ædem ſacro decorare ſepulcro.
Id rex ipſe velit, nos id cum rege velimus.

Dictis

Dictis manſueſcunt animi, ceciditque viritim
Ira repente ferox, atque arma minacia ponunt.
Ille ut erat criſtis, galeaque coruſcus aena
Evocat in pompam civeis. Mora nulla, capeſſunt
Juſſa omnes nudique pedes, & tempora lauru
Velati feſta, lætis clamoribus ibant,
Atque ſacerdotes ardenti murice tecti
Thura Sabæa adolent, Robertus in ordine primus;
Quem ſtola cingebat Solymum circumdata lumbo 81
In morem! ex humeris pendent holoſerica miris
Intertexta modis, mitraque ornata bicorni
Tempora præfulgent. Tum circum fercula, palmis 82
Inſigniti aderant ſalii, laudeſque canebant, 83
Inde ſenum juvenumque chorus, qui vocibus æthram
Totum implent lætis: atque hinc matreſque, nuruſque,
Innuptæque ſimul reddunt alterna puellæ.
Lux, gentiſque decus noſtræ, ſalve inclyte Dive
Qui totum exhilaras cælum. Tu mille labores,
Tu mirante polo, ſævi tormenta tyranni,

Et flammas paſſus, quæ plurima vix tulit alter,
Nemo plura, venis noſtram novus hoſpes in urbem.
84 Ingredere, & noſtris ſubcede penatibus, & nos
Dexter adi, & civis factus, tua mœnia ſerva.
Tu quoque fida venis ales cuſtodia Divi
Quam non cygnæus candor, quam nulla volucrum
85 Anteibit, nec te vincet Jovis armiger antro
Dictus ab Ætnæo manibus fabricata cyclopum
Tela miniſtraſſe irato, ſine labe columbæ
86 Non Veneri tantum dilectæ, aut Palladi cornix
87 Nyctimene ve fuit, nec tam Junonius ales,
88 Quantumvis caudæ circum gemmante theatro
Gratus erat Divæ, nec qui capitolia celſa
89 Servavit, niveus tantum ille Quiritibus anſer
Pro meritis delectus erat: nec corve fuiſti
90 Ipſe magis Phœbo, fuerat dum nulla Coronis
Cum juvene Hæmonio tibi viſa, & candidus eſſes,
Quam nobis nunc carus eris: te namque Senatus
Noſtræ urbis, pupimque ſacram quæ numina vexit
91 Signa ſibi faciet, geſtat modo Oliſipo facti
Mnemoſynon, pupem atque pareis inſignia corvos.

Sive

Sive quis externas ibit legatus ad urbeis ,
Sive quid edicet , leges ve rogabit Olyſſis
Urbs , hæc ſigna fidem facient : ſeu bella parabit , 92
Præcedent noſtras acies, mediosque per hoſtes 93
Inrumpent cuneos , diſjectaque caſtra ſequentur.
Talia carminibus referunt , templumque ſubibant.
Scalptum marmor ibi parium fuit : undique totum
Artificesque manus , & ferrea cæla decenter 94
Levarant opere inſigni, ac velut arte Myronis. 95
Illic effigies Divi , nomenque notatum eſt ,
Et rerum ſeries pulchris diſtincta figuris.
Subtus Jaſpideæ monumentum utrimque columnæ
Suſtentant geminæ : tali clauſere ſepulchro
Magni relliquias herois : cætera tempus
Auxit , & humanis invecta licentia rebus ,
Inductuſque error concordi fœdere mundi ,
Qui ſummam in ſuperos pietatem credidit , auro
Veſtiri ſtatuas , & mortalem addere luxum ,
Quum potius placeat divis imitatio vitæ.

IN

IN L. ANDREÆ RESENDII
VINCENTIUM LEVITAM, ET MARTYREM
EJUSDEM LOCORUM OBSCURIORUM ADNOTATIONES.

AD STUDIOSOS ADOLESCENTES.

QUUM nequaquam conſilii mei eſſet in Vincentium noſtrum aliquid commentari, ſtudioſi adoleſcentes, & eo vel ſolum, vel potiſſimum animo edere conſtituiſſem, ut Martino Ferrariæ homini cum primis amico, ac de me bene merenti morem gererem, vobis faciliorem ejus poematis intellectum cupientibus, coactus ſum tumultuaria opera, dum carmina ipſa excuduntur, adnotationes has intra dies decem, & conceptas, & natas præcipitare. Veſtræ autem humanitatis erit, boni & æqui, quales quales eæ ſunt, rei ſive neceſſitate, ſive celeritate conſulere.

VINCENTI &c.) Status cauſæ eſt, *vera virtute, & religione cœlum adiri.* Quos Deos finxit antiquitas, etiam ipſum Herculem, falſo in cælum relatos. Divinos enim hono-

res, hoc eſt, ut homines divi fiant, Dei Opt. Max. munere heroibus vere piis, non autem ſceleratis tyrannis, ſolere contingere. Quum autem ſacratiſſimus Chriſti martyr Vincentius inter eos emineat, qui illuſtriori pietate ſe pro vera religione devoverunt, jure optimo & divum haberi, & a piis hominibus veneratione magna coli. Et adſumptionis hujus probatio, in demonſtrativo genere, priori libello abunde ſatis verſatur. Poſteriori, quonam modo Olyſipponem translatæ fuerint ejus reliquiæ, juxta annalium noſtrorum fidem, continetur.

1. Olympo adſeruit,) id eſt, in Deorum retulit numerum. Et dictum eſt ea formula, qua & illud Metam. primo.

Ede notam tanti generis, meque adſere cælo.

2. Falsò) abſque ratione. Salluſt. *Falſo queritur de natura ſua genus humanum.*

3. Votisque vocavit) ut Virg.

. . . . *& votis jam nunc adſueſce vocari.*

4. Ingenio quicumque &c.) Treis tangit modos claritudinis, & immortalitatis apud homines promerendæ. Ab ſtudiis, & ingenii dotibus, a rebus bellicis, & a meritis in rempublicam.

5. Æternis factis.) Participium eſt, non nomen. Durant, inquit, ſua præmia illis, qui ob talia merita æterni ſunt facti, hoc eſt, hominum memoriæ commendati.

6. Ignea virtus.) Etſi ita poſſit hic dici virtus ignea, quemadmodum apud Lucanum, lib. 9.

Semidei manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos vita, patientes ætheris imi,
Fecit.

& Maroni . . *ardens evexit ad æthera virtus*, tamen proprie virtutem eam intelligit, quam Theologi Caritatem vocant, quæ ignea, ardens divini amoris igne rectiſſime adpellatur, & omnium aliarum forma eſt. Pietatem vero in Deum, hic dicit, quam Græci Ευσεϐειαν, & λατρειαν, quæ ſoli Deo debetur.

7. Pura veſte.) Ex ritu pontificali dictum eſt. Tali enim utebantur Pontifices in ſacris faciendis. Æneid. 12.

. . . . *Puraque in veſte ſacerdos.*
Setigeræ fœtum ſuis, intonſamque bidentem
Attulit.

8. Caſti) Tam religioſi, quam a libidine alieni, ut Virgil.

Quique ſacerdotes caſti, dum vita maneret.

9 Phry-

9. Phrygis amphora, &c.) Senſus eſt; Dies Vincentio dicata, hodie voluto anno nobis rediit, quum ingreſſo in Aquarium Sole, Lyra obcidit; & ſignificatur dies 12. Kal. Februarii. Nam referente Columella lib. 12. cap. 2. decimo ſeptimo Kalend. Februarias Sol in Aquarium tranſit, & 12. Kal. Fidicula veſpere obcidit. Fidiculam autem, vel Fidem, Latini dicunt, quæ a Græcis Lyra nuncupatur, auctore Varrone cap. 5. lib. de re ruſtica ſecundi; Ovid. item Faſtorum primo, quatuor hoc carminibus declaravit.

Hæc ubi tranſieris capricorno Phœbe relicto,
Per juvenis curres ſigna regentis aquas.
Septimus hinc oriens, quum ſe demiſerit undis,
Fulgebit toto jam Lyra nulla polo.

Cæterum Aquarii ſignum ad Phrygem, hoc eſt, Ganymedem retulimus, Ovidium ſequuti, Faſtorum 2.

Jam puer Idæus media tenus eminet alvo,
Et liquidas miſto nectare fundit aquas.

Quum ſint, qui ad Deucalionem potius retulerint. Unde eſt illud Lucani.

Deucalionæos fudiſſet aquarius imbres.

Utraque tamen opinio recitatur apud Higinium, apud quem etiam de Lyra plus ſatis.

10. Bona mens) Mentem veteres ut Deam colebant. Plin. lib. 2. cap. 7.

11. Olyſſis mœnia. 1.) Olyſipponem. Narrabitur libro poſteriore.

12. Imperium Diocles.) Narratio eſt. Diocles autem idem eſt, qui & Diocletianus, de quo ita Sextus Aurelius Victor. ,, Diocletia- ,, nus Dalmata Amilini ſenatoris libertinus, ,, matre pariter atque oppido Dioclea, quo- ,, rum vocabulis, donec imperium ſumeret, ,, Diocles adpellatus, ubi orbis Romani po- ,, tentiam cœpit, Graium nomen in Roma- ,, num convertit. ,, Hactenus Victor. Quia vero *Diocletiani* vocabulum non tam commode verſus legem ingredi poterat, uſi ſumus potius nomine Dioclis.

13. Ulto pro Cæſare.) Hæc hiſtoria ſic habet. ,, Numerianus Cæſar, frugi & bona- ,, rum artium juvenis, in caſtris ab Arrio ,, Apro ſocero ſuo imperii cupido, per frau- ,, dem interfectus eſt. Id quum ægre tuliſſet ,, exercitus, Dioclem Imperatorem elegit, ,, quum prius juraſſet, non ſuo dolo Nume- ,, rianum interfectum. Cui rei ut fidem face- ,, ret, Aprum concionantem adortus, gladio ,, confodit. Quare & a militibus mox impe-

,, rator

„ rator ſalutatus eſt, & a Senatu poſtea con-
„ firmatus. „ Hæc diffuſius apud Eutropium, & Pomponium Lætum.

14. Se Divorum ſanguinis unum jactaret.) Diocletianus *Jovii* ſibi prænomen indidit, quaſi Jovis eſſet hæres, ſicut & Maximianus imperii ſocius Herculium ſe adpellavit. Præterea, ſe ut Deum adorari juſſit, ſicut in Chronicis refert Euſebius.

15. Decima ſtrage.) Decimam enim poſt Neronem in Chriſtianos perſequutionem movit Diocletianus.

16. Tanti collega furoris Maximianus erat.) Hunc ſiquidem Diocletianus prius Cæſarem, deinde Auguſtum fecerat: Conſtantio, & Galerio creatis Cæſaribus. Nam poſteaquam imperium conſortes habere cœpit, ſenior Auguſti retento nomine, ad conſortium adlecto Cæſaris nomen tribuebat, qui tamen Auguſtali majeſtati ut ſuperiori deferret. Hinc legimus Conſtantinum treis filios ſuos Cæſares feciſſe. Erant igitur Cæſares, quaſi deſignati Auguſti, ac imperii ſubceſſores, ut noſtra ætate, electi Reges Romanorum. Euſebius lib. 8. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, cap. 5. de Diocletiano, & Maximiano loquens,

quens, *Auguſto*, inquit, *in eadem urbe ſimul cum Cæſare conſtituto.* Imperator tamen Valentinianus, ut ait lib. 27. Ammianus Marcellinus, morem inſtitutum antiquitus ſupergreſſus, non Cæſares, ſed Auguſtos germanum nuncupavit, & filium. Benevole ſatis. „ Nec enim quiſquam ante hac (inquit Mar„ cellinus) adſcivit ſibi pari poteſtate conle„ gam, præter principem Marcum, qui Ve„ rum adoptivum fratrem abſque diminutio„ ne aliqua, majeſtatis imperatoriæ ſocium „ fecit. „

17. Alter in Heſperio, &c.) Oroſius ſic ait lib. 7. cap. 25. „ Interea Diocletianus „ in Oriente, Maximianus Herculius in Oc„ cidente, vaſtari Eccleſias, adfligi, interfi„ cique Chriſtianos decimo poſt Neronem „ loco præceperunt. Quæ perſequutio omni„ bus fere anteactis diuturnior, atque imma„ nior fuit. Nam per decem annos, &c. „

18. Cæde triumphali numeri crevere ſuperni.) Divorum numerum ſignificat, infinitis prope martyribus auctum. Si cui libet hæc latius videre, is octavum Euſebii librum Eccleſiaſticæ hiſtoriæ legat.

19. Sæva peracturus ſævus mandata miniſter.)

niſter.) Nota eſt in hiſtoriis Martyrum ſævitia Datiani.

20. Heſperiæ extremæ &c.) Mediterranei maris, periphraſis eſt. Heſperiam autem extremam, Hiſpaniam dicit, ut Horatius.

Qui nunc Heſperia victor ab ultima.

21 Fauces immiſſa per arctas.) Fretum Herculeum intelligit. Et videnda eſt Melæ deſcriptio, juxta quam hæc dicta ſunt.

22. Perpetuam dirimens Calpen.) Ex opinione eorum loquitur, qui Calpen montem ab Hercule diciſſum putavere, & utrimque poſitis columnis, altera in Hiſpaniæ parte, in monte ad quujus radices Calpe eſt oppidum, quod Gibaltare nunc vocatur, altera in Africæ monte, ad Septam urbem illam nominatiſſimam, Ceuta nunc dicitur, freti anguſtias ab illo fuiſſe deſignatas.

23. Ærumnoſa Saguntos.) De Sagunto multa paſſim. Eſt autem ea, quæ noſtra tempeſtate in ignobilem prope vicum redacta, ab indigenis *Monvedro*, hoc eſt, *Mons vetus* adpellatur.

24. Sucronis dixere ſinum.) De ſinu Sucronenſi, ita dicto a flumine, quem recipit, hæc Mela. *Prior Sucronenſis dicitur. Maior*

hic

hic magno ſatis ore pelagus adcipiens, & quo magis penetrat anguſtior, Sætabin, Thuriam, & Sucronem, non magna excipit flumina.

25. Valentia ſurgit; Bruti opus.) Viriatus Luſitanus ille, Hiſpaniæ Romulus, ut inquit Florus, quum poſt varias contra Romanos victorias, per fraudem, & inſidias domeſticas, agente Servilio interemptus eſſet: milites ejus qua ſe tutari poterant, diſperſi vagabantur. Interea quum in Hiſpaniam veniſſet Brutus, & e republica judicaret pacatas Viriati copiis conditiones offerre, agrum & ſedes ad habitandum, poſitis armis, illis adſignavit. Condiderunt igitur oppidum, quod Valentiam, credo a fortitudine militari, adpellaverunt. Meminit hujus rei etiam Sabellicus, lib. 9. quintæ Eneados.

26. Exauctorato.) Id eſt ab armis dimiſſo. Auctorare enim eſt obligare. Unde auctorati milites, idem eſt ac ſacramento adſtricti. Exauctorati vero a ſacramento quo obligati, & adſtricti tenebantur abſoluti. Livius lib. 6. belli Manedonici. *Milites exauctoratos demiſit.* Et ita ſæpe apud eundem. Erat tamen duplex exauctoratio, ſicut & duplex miſſio. Altera, quum militibus opus non erat, quæ vocabatur

tur honeſta, quemadmodum legimus in multis inſcriptionibus. *Miſſus honeſta miſſione.* Altera, quæ ignominiæ cauſa fiebat, quum jubebantur milites contumelioſe arma deponere. Dicebantur tunc *Fieri Quirites.* Lampridius in Alexandro. „ Severitatis autem tantæ fuit, ut ſæpe legiones integras „ exauctoraverit, ex militibus Quirites ad- „ pellans, „ Poſt. „ Continete igitur vocem „ truculentam &c. Ne vos hodie uno ore, „ atque una voce, Quirites dimittam. „ Sequitur: „ Quum nihilominus poſt iſta fremerent, exclamavit: Quirites diſcedite, atque „ arma deponite. „ Huc referendum eſt illud „ Cæſaris apud Lucanum.

Tradite noſtra viris ignavi ſigna Quirites.

27. Bruti mœnia.) Valentiam ſuperius dictum.

28. Valerus.) Conciſione dictum, pro Valerius. Ut Virgil. Æneid. X.

Quem tamen haud expers Valerus virtutis
avitæ
Dejicit.

29. Nigricans lanugo.) Subnigra aliquantulum nigra, qualis in juvenibus pubeſcentibus eſſe ſolet. Plin. lib. 10. cap. 3. co-

lore

lore nigricans. Et alias ſæpe.

30. Dictis pellacib.) Blandis, & ad decipiendum adpoſitis. Æneid. XI.

. . *Invidia poſtquam pellacis Olyſſi. &c.*

31. Suffite.) Hoc eſt, ſubfumigate. Georg. 4.

At ſuffire thymo, cerasque recidere inaneis.

Quis dubitet? Et altaria dixit *auguſta*. Religione, & augurio conſecrata, ſancta. Ovid. Faſtorum 1.

Sancta vocant auguſta patres, auguſta vocantur
Templa, ſacerdotum rite dicata manu.

Hinc etiam Dii, auguſti dicebantur, ſicut legimus in antiquis inſcriptionibus. MARTI. AVG. SACRVM. ISIDI. AVG. &c. Suetonius legendus.

32. Cognataque numina terris.) Deos ex hominibus factos finxit antiquitas. Quare erga homines Deorum benevolentiam ex cognatione arguit.

33. Proles Latoia.) Apollo Latonæ filius.

34. Nova factio.) Chriſtiana religio. Ex perſona enim Datiani ſervatur decorum. Nam factio, ſeditioſum vocabulum eſt. Et Chriſtianos ethnici ſeditioſos, factioſosque judicabant, imo etiam ſuperſtitioſos. Tanta cæcitate miſeri tenebantur.

35. O

35. O' Váleri.) Adcentu in prima ſyllaba ennunciandum eſt, contra vulgatos Grammaticorum canonas. Sicut & apud Horatium.

Nulli flebilior, quam tibi Virgili.

Item apud Martialem.

Quinte Caledonios Ovidi viſure Britannos.

Sed de hac re multa Gellius, & plura Arius Luſitanus magiſter olim noſter, in ſua Proſodia.

36. Adgredior.) Præſens eſt pro futuro, conſueta, & eleganti loquendi formula, quam in commentario latinæ conjugationis jam ante adnotavimus.

37. Dicere pro nobis.) Antiſtes Valerius beatum Vincentium a pueritia literarum ſtudiis adprime eruditum, diaconum ordinavit, & quod impeditioris ipſe eſſet linguæ, illi injunxit, ut ipſius in verbi miniſterio vicem ſuppleret.

38. Quæſitori.) Quæſitor eſt, qui quæſtionem habet in rei caput. Cicero in Vatinium. *Quæro ex te Vatini*, &c. *nunquid reus in tribunal ſui quæſitoris adſcenderit.* Hinc Maroni Æneid. 6.

Quæſitor Minos urnam movet.

39. Dia virtus.) Nunc divina, ut apud Hora-

Horatium . . . *ſententia dia* , & Lucretio lib. 5. *otia dia*. Aliquando Dius pro generoſo. De qua re multa a nobis alio loco diſputata.

40. Genitoris imago.) Filius in Divina Triade Patris imago dicitur , eo quod Pater Filium ſibi ſimilem abſque principio genuerit. Hinc Paulus capite 1. ad Hebr. epiſt. Chriſtum ſervatorem noſtrum , expreſſam imaginem ſubſtantiæ Patris , mire proprie adpellavit.

41. Flatus utrimque amor.) id eſt, Spiritus Sanctus , adſpiratus , & procedens utrimque , hoc eſt , & a Patre , & a Filio.

42. Solo effinxit ſermone.) Si ſermonem velimus adcipere pro ipſo Dei Filio , ſenſus eſt , per Filium , & cum Filio , Patrem omnia feciſſe , juxta illud : *Omnia per ipſum facta ſunt*. Nec eſt quur refugiat quis, Dei verbo , ſermonis vocabulum tribuere , ſatis uſitatum veteribus , quum etiam pientiſſimus ille Prudentius cecinerit.

Ades Pater ſupreme ,
Quem nemo vidit unquam ,
Patriſque ſermo Chriſte ,
Et Spiritus benigne.

Et Eccleſia publice in templis canat , *Dum medi-*

medium ſilentium tenerent omnia, &c. Omnipotens Sermo tuus Domine a regalibus ſedibus venit.. Si vero ſimplicius, Sermonem adcipere velimus, ſenſus erit, Deum ex ſolo imperio creaſſe univerſa juxta illud Davidis: *Ipſe dixit, & facta ſunt, mandavit, & creata ſunt.*

43. Fando omnia fecit.) Hoc eſt, quod modo expoſuimus. *Dixit, & facta ſunt.*

44. Ignibus micantibus.) Id eſt, ſtellis.

45. Anni horas.) Quatuor anni parteis, horas vocaverunt veteres. Hinc Horat in arte . . . *O ego lævus.*

Qui purgor bilem, ſub verni temporis hora.

Et primo epiſtolarum, *Septembreis horas*, dixit lepidiſſime. Heic horarum ambiguitatem tollit patrius caſus. Nam ideo *anni horas* dictum eſt, ne de horis diei partibus quis intelligeret.

46. Templum.) A *tuendo* dictum antiqui tradidére. Templumque, ait Feſtus, locum eſſe, qui ab omni parte videri, & ex quo pars omnis poſſit adſpici. A qua origine, verbum etiam, contemplor, derivatum eſt. Unde cœlum, quod ipſum maxime tuemur, Jovis templum Ennius adpellavit.

Contre-

Contremuit templum magnum Jovis altitonantis.

Univerſa igitur mundi fabrica, quam omnipotens ille Architectus nobis conſpiciendam propoſuit, non injuria Dei ipſius templum vocatur, in quo veluti in pulcherrimo creaturarum omnium theatro, homo collocatus eſt, ut quum ea cuncta contemplaretur, ad ipſum admirabilem univerſi hujus opificem intelligendum, excitaretur, & denique intellectum, ſumma pietate coleret. *Reddamus nunc rationem*, inquit Firmianus cap. 5. libri ſeptimi Divinarum inſtitutionum, *quare hominem ipſum fecerit. Sicut ergo mundum non propter ſe Deus fecit, quia commodis ejus non indiget, ſed propter hominem, qui eo utitur, ita ipſum hominem propter ſe.* Quæ utilitas Deo in homine, inquit Epicurus, ut eum propter ſe faceret? Scilicet ut eſſet, qui opera ejus intelligeret, qui providentiam diſponendi, rationem faciendi, virtutem conſummandi, & ſenſu admirari, & voce proloqui poſſet, quorum omnium ſumma hæc eſt, ut Deum colat. Is enim colit, qui hæc intelligit, is artificem rerum omnium, is verum patrem ſuum debita veneratione proſequitur, qui virtutem majeſtatis ejus de ſuorum

rum operum inventione , inceptione , perfectione , metitur. Hæc Lactantius. Ex quibus, ſatis patet octo horum carminum ſenſus.

Porro ad imaginem Dei factum hominem , atque non ex nobiliori, quam ex luto, materia, cognitiſſimum eſt ex Geneſi.

47. Altaque cœli Numina nil veritus &c.) Hoc eſt quod conqueritur Paulus ; cap. 1. ad Rom. *Mutaverunt gloriam immortalis Dei in imaginem non ſolum mortalis hominis , verum etiam volatilium , & quadrupedum , & reptilium.* David etiam exclamavit. *Simulacra gentium , argentum , & aurum : opera manuum hominum , os habent , & non loquentur ,* &c.

48. Signa hæc ſunt &c.) Præobcupatio eſt. Dicerent fortaſſe gentiles idolatræ. Hæc nos ſimulacra non colimus , nec Deos eſſe putamus. Tantum ſigna eſſe Deorum , qui in cælis ſunt , adfirmamus. Hæc illi ſi reſponderent , ſit ita ſane , inquit Vincentius. Sed quorum Deorum hæc ſigna ſunt , aut quoſnam Deos adpellatis ? Hominesve flagitioſos, turpeis , &c. Inde ſequitur probatio. *Talis tibi Jupiter* , &c. Exſtat feſtiviſſimus Luciani dialogus , in quo Diogenes apud inferos Her-

Herculem adloquitur, ſeque mirari dicit, quod ille mortuus ſit, cui tanquam Deo ſoliti eſſent homines ſacrificare. Cui Hercules ita reſpondit. Ego, inquit, verus Hercules non ſum, ſed ſimulacrum ejus. Ipſe vero Hercules, in cælo eſt cum ſua Heb. Tunc Cynicus. Imo profecto, tu verus Hercules es, ſimulacrum autem tuum apud ſuperos. Et reliqua, quæ ſummo lepóre Atheus ille diſſeruit. Uſque adeo, etiam ethnici, ſiqui paulo ſapientiores erant, ſuos irridebant deos.

49. Talis tibi Jupiter altus.) Pleni ſunt omnes poetarum libri ſtuprorum, & adulteriorum Jovis. Hinc illud Catulli.

Sæpe etiam Juno maxima cælicolum,
Conjugis in culpa flagravit quotidiana:
Noſcens omnivoli maxima furta ſui.

50. Helleſponticus.) id eſt Priapus, a patria Helleſponto, de quo ita ſacer Prudentius.

Hic Deus e patrio prænobilis Helleſponto,
Venit aduſque Italos ſacris cum turpibus hortos.

51. Deoidos.) ideſt, Proſerpinæ. Nam Ceres inter reliqua cognomina, etiam δεὼ a Græcis dicitur. Hinc *Deois* patronymicum nomen, hoc eſt, Proſerpina Deûs filia. Ovid. Metam. 9. . . . *Varius Deoida ſerpens.*

52. Ani-

52. Animoſa ſenectus oppetere.) id eſt ad oppetendum. Oppetere autem pro mori, abſolute etiam Virgil. dixit Æneid. 1.

. . . . Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere.

53. Lemurum flamen.) Lemures ſunt larvæ nocturnæ, malorum geniorum imagines. Quibus arcendis Lemuria, id eſt, ſacrum lemuribus feſtum, celebrabat antiquitas. Ovid. Faſtorum 5.

Ritus erit veteris nocturna Lemuria ſacri,
Inferias tacitis Manibus illa dabunt.

54. Piis heroibus.) id eſt Martyribus.

55. Iritatque.) Iritare eſt ad iram concitare. Quod videtur explicaſſe Ovid. Metam. 8. *Vulneris auctor adeſt, hoſtemque iritat ad iram.* Quare uno tantum *R.* ſcribendum eſſe ducimus. *Irito* non autem duplici *Irrito.*

56. Pulſabere.) idem eſt quod verberabere. Cicer. act. 7. in Verrem. „Sex lictores „circunſiſtunt valentiſſimi, & ad pulſandos, „verberandosque homines exercitatiſſimi.„

57. Exſilium.) Exſulo, dixerunt vetuſtiores Grammatici, quaſi ex ſolo eo. Quare teſtibus Scauro, Capro, ac Priſciano per *x* & *s* litteras ſcribendum eſt. Sic exſilium, id eſt, patrii ſoli priv atio.

58. Extorris.) idem eſt quod exſul, ſed extorris ideo dicitur, quaſi illi torris interdictum ſit. Aqua ſiquidem, & igni interdicebatur. Livius lib. 5. ab urbe. ,, Exſul, atque ,, extorris ab ſolo patrio. ,, Pontificii juris profeſſores, excommunicatum a participantibus eum, qui extorris jubeatur eſſe, adpellat.

59. Conſciſcat fata necemque ſibi.) De verbo Conſciſco, dictum ſatis a Valla lib. 5.

60. Fidibus diſtendit.) id eſt fidiculis, de quibus Valla lib. 1.

61. Proſcindere verbis.) id eſt lacerare, contumeliis adficere. Suetonius in Auguſto cap. 13. ,, Hunc fœdiſſimo convicio coram ,, proſciderunt. ,,

62. Faxoque.) id eſt faciam. Virgil. Æneid. 9.

Haud ſibi cum Danais rem, faxo, & pube
Pelaſga
Eſſe putent.

63. Intenſo luxata trocho.) ſuo loco mota. Plin. lib. 28. cap. 2. ,, Cato prodidit luxa- ,, tis membris carmen auxiliari. ,, Trocho, id eſt, rota tortoria, a Græcis excogitata, quæ apud illos τροχός a verbo τρέχω, id eſt curro, adpellatur. Cicero 5. Tuſcul. ,, In rotam, id eſt,

„ eſt, genus quoddam tormenti apud Græcos, „ beatam vitam non adſcendere. „

64. Ambeſt.) a verbo Edo, es, eſt, componitur Ambedo, ambes, ambeſt, interpoſita *B* inter verbum, & propoſitionem, *AM*, quæ *circum* ſignificat. Ambedere autem, vel ambeſſe, eſt circumedere. Plaut. Mercat. „ Suæ „ uxoris dotem ambediſſe. „ Et proprie de flamma dicitur, *ambeſt*, ut Æneid. 5.

. . . . flammiſque ambeſa reponunt
Robora navigiis.

65. Dilancinat.) a Lancino deductum eſt. Eſt autem lancinare, idem quod lacerare. Plin. lib. 11. cap. 34. „ Eſt & volucre ca„ nibus peculiare ſuum malum, aures ma„ xime lancinans. „ Apud Catullum, bona paterna lancinata dicuntur, hoc eſt, diſſipata, dilacerata, ac dilapidata.

66. Ille ſub hæc.) id eſt ſtatim ac mox, poſt hæc. Cicero Planco. lib. 10. „ Sub eas „ literas, ſtatim recitatæ ſunt tuæ. „

67. Cataſtæ.) Cataſta machina erat lignea, qua ſervi, aut vincti cuſtodiebantur, aut exponebantur venales. Plin. lib. 35. cap. 18. „ Talem in cataſta videre Chryſogonum „ Syllæ. „ Tibull. lib. 2. eleg. 3.

 . . . regnum

. . . regnum ipſe tenet, quem ſæpe coegit
Barbara gypſatos ferre cataſta pedes.

Pro eodem nonnunquam ſumi *caveam* putamus, Ovidius in Ibin.

Incluſusque necem cavea patiaris, ut ille
Non profecturæ conditor hiſtoriæ.

68. Bosque Perillæus.) Perillus Athenienſis, ut placeret Phalaridi famoſæ crudelitatis tyranno, ex ære taurum fabricavit, in quem, quum incluſi eſſent homines, ſubdito igni, mugitum potius quam vocem emittere viderentur. Pro quo invento, id a nunquam alias minus crudeli tyranno reportavit, ut primus ipſe in ſuum illum taurum incluſus, & exuſtus, ingenii male conlocati pœnas daret. De qua re multa paſſim apud Auctores. Ovidius lib. 5. de Triſtib. eleg. 1.

Ipſe Perillæo Phalaris permiſit in ære,
Edere mugitus, & bovis ore queri.

69. A ſcelus.) De *A* interjectione leni ſpiritu enuncianda, adnotabimus in fine. Cæterum „En trahitur per terram nobile corpus,„ pathos eſt, ad imitationem Lucani lib. 4.

. . . Libycas en nobile corpus
Paſcit aves, nullo contectus curio buſto.

70. Potis es) pro potes. Neque enim aliud

eſt,

eſt poſſum, quam potis ſum. Adnotavit Donatus in Terentium. Et interjectionem *PRO* ſine adſpiratione, & adcentu circumflexo ſcribimus.

71. Pectinibus.) ſcilicet ferreis, quales ſunt, quibus lanam pecti videmus.

72. Vota nec eludit.) id eſt non fraudat, caſſave eſſe permittit. Nam eludere, inter alia ſignificat etiam expectationem fallere. Cicero pro Milone. „ Rempublicam in ſuis cogi- „ tatis, & furoribus eludere. „ Et act. 2. in Verrem. „ Judicii exſpectationem eludere „ dixit Tibulus quoque „ Seges eludit meſſem. „

73. Jovi Lapidi.) Inriſio eſt, quum Jovi dixerit, addidit per adpoſitionem, Lapidi. Eſt & inter adagia, *Jovem lapidem jurare*, de quo videre licet Eraſmi Chiliadas.

74. Marmore cælato preſſum pulvinar.) Pulvinar hoc loco ſignificat pulvinum, ſuper quem ſimulacra recumbentia conlocabantur, ut eminentiora viderentur, Cicero pro domo ſua. *Aram, & ædiculam, & pulvinar, ſub ſaxo ſacro dedicavit.*

75. Nec prece adoratus.) Adoratus id eſt pie & religioſe cultus, &, ut faveat, venerabunde poſtulatus.

76. Se-

76. Semuſtum.) ſemiuſtum, ita ut adhuc torres arderent, nondum in prunas redacti. Quo ſignificatur maior incendii vis ab inflammatis titionibus. Dicitur autem ſemuſtus per ſyneresin. Æneid. lib. 3.

Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus.

77. Crepido.) id eſt ſalis in igne crepitantis impetus.

78. Cauteria.) Ea ſunt ferrea inſtrumenta, quibus morbi alioqui inſanabiles inuri ſolent.

79. Aruina.) Pingue illud inter cutem, & viſcus, aruina dicitur. Unde Æneid. 7.

. . , *& ſpicula lucida tergent*
Aruina pingui.

80. Muti.) pro Mutii, ſynæreſis eſt, aut potius ſynizeſis notiſſima nominum in *JUS*, aut *JUM* deſinentium, ut Terentio, *Id negoti.* Lucretio, *Nec ratio remedi.* Virgilio, *Urbem Patavi*, *Cura peculi.* Juvenali, *Antoni gladios*, & multa paſſim talia. Nec ſolis ea ſynæreſis poetis eſt familiaris, ſed illam etiam oratores adamarunt, quod in antiquis, & manuſcriptis codicibus frequentiſſimum eſt. Pridie quam hæc commentarer, deduxit me Franciſcus Hollandicus meus, juvenis admirabili

rabili ingenio, & Luſitanus Apelles, ad Oliſiponenſe ſuburbium, quod *Sanctos* vocant *veteres*, propterea quod ſepulti olim ibi fuere ſancti Chriſti Martyres fratres, Veriſſimus, Maxima, & Julia. Deduxit ergo me ad viridarium regium in maris plantatum crepidine, atque ibi antiquam hanc inſcriptionem oſtendit.

L. VALERIVS. GAL.
SEVERVS. AN. L.
H. S. E. S. T. T. L.
FILI. PATRI. P. C.
ET. Q. SERTORIVS
CALVVS. ATFINIS.

Ubi FILI unico I. in nominativo caſu numeri pluralis adnotavimus, ut nihil dicam de verbo *Atfinis* per T ſcriptum, quod ad præſens inſtitutum non pertinet, quod ipſum tamen nemo ſciolus reprehendat. Poſitum enim eſt T. pro D. litera ſibi cognata. Quod etiam Cariſius adnotavit, & innuit Quintilianus. Nos tamen per D *adfinis* ſcribimus, non per T. ſed hæc alio loco a nobis tractantur copioſius.

Cæ-

Cæterum Mutii Scævolæ, & Attilii Reguli vulgatior hiſtoria eſt, quam ut admoneri debeat.

81. & 82. Ad aurea ſidera vocetur.) ita Catullus.

Volo te ac tuos amores
Ad cœlum lepido vocare verſu.

Id eſt extollere, valde laudare.

83. Pietasque, Fidesque.) Fere idem nunc ſunt. Pietas enim pro ἐυσέβεια, & cultu veri Dei; Fides vero pro perſuaſione firmiſſima de divinis oraculis, & promiſſionibus adcipienda eſt. Sed in idem recidunt, quum magna ſit pietas, & veriſſimus cultus, Deum veracem credere, & ut talem ſumma pietate colere. Sed hæc hujus loci non ſunt.

84. Mens ferrea frangi.) id eſt non mollior ad frangendum, quam ferrum eſt. Et eſt Græca loquutio, qualis illa Horatii in Arte poetica. *Cereus in vitium flecti.*

85. Furva.) id eſt nigra. Ovid. Metam. 5. *Ex Acheronte ſuo furvis peperiſſe ſub antris.*

86. Æternaque in nocte.) id eſt continua, ut Ovid. Metam. 1. *Ver erat æternum.* Ita nox, id eſt, obſcuritas ſpeluncæ, æterna vocatur. Præceſſit enim *Nulli unquam ſoli penetrabilis.*

87. Triſ-

87. Triſtia convolvens inter ſolatia corpus.) Triſtia ſolatia vocat, tormentorum illam ceſſationem, cum horrore loci, & carcerali ſqualore conjunctam.

88. Diffiſſis . . . nubibus.) Fulmina, & fulgura, ſive fulgetra, fiſſis nubibus erumpunt. Plin. lib. 2. cap. 43. „ Si in nube luctetur flatus, aut vapor, tonitrua edi: ſi „ erumpat ardens, fulmina: ſi longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, „ illis perrumpi. „

89. Quidam niveis pulcherrimus alis.) Deſcribitur Angelus, qui beatum Vincentium adlocutus eſt.

90. Divumque miniſtri.) id eſt nuntii. Id enim Angelus ſignificat, unde & Paulus adminiſtratorios eos adpellavit ſpiritus.

91. Lætitia Chriſto ferremus.) Officium Angelorum eſt nos, noſtraque bona opera Deo offerre. Hinc eſt, quod Angelus Tobiæ dixit: „ Quum orabas cum lacrymis, ego „ obtuli orationem tuam domino. „ Et Servator noſter Lucæ 6. „ Adcidit autem ut moreretur mendicus, & deportaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ. „

92. Religio ſimulata.) Periphraſis eſt hypocriſeos. 93. Frau-

93. Fraudibus oblita vita.) a verbo Oblino, venit oblitus. Cicero Philip. 11. ,, Atque eum ,, nondum tanto parricidio oblitum, hoſtem ,, ſua ſententia indicavit. ,, Et Philip. 14. ,, Antoniorum vitam libidine flagitioſa obli- ,, tam ,, dixit idem Cicero.

94. Nunquam ſpe pavit inani.) id eſt falſo oblectavit ac tenuit, ut Æneid. 10.

. . . . ſpes paſcis inaneis.

95. Excubitor.) Cuſtos pervigil. Colum. lib. 7. cap. 12. ,, Quis excubitor inveniri poteſt ,, vigilantior ,, quum de canibus loqueretur.

96. Parnaſſia teſqua.) Agreſtia loca, quæ aliquujus dei ſint, teſqua dicuntur, Varrone auctore.

97. Hippocrenen.) id eſt fontem Bœotiæ muſis ſacrum, ſic dictum, quoniam ab equo Pegaſo factus ſit. Ovid. Faſtorum 5.

Dicite quæ fonteis Aganipidos Hippocrenes,
Grata Meduſæi ſigna tenetis equi.

Alii de Cadmo Græcarum literarum repertore, ad eum fontem talia meditari ſolito, fabulantur.

98. Inuusque.) id eſt Pan. Auctor Servius ſuper illud Æneid. 6.

Pomerios, caſtrumque Inui, Bolamque, coramque.

99 Qui

99. Qui præſidet Albæ Juppiter Iliacæ.) Duobus potiſſimum locis colebatur Jupiter a Romanis, in arce Capitolina, ſive Tarpeia, & apud Albam. A Capitolio dicebatur Capitolinus, a Tarpeia Tarpeius. Cicero pro domo ſua. ,, Te Capitoline, quem propter bene-
,, ficia populus Romanus Optimum, propter
,, vim, Maximum nominavit. Ovid. Faſtor. 6.

Junctaque Tarpeio ſunt mea templa Jovi.

Qui Albæ colebatur, adpellationem Latialis habebat. Hinc Lucanus lib. 1.

Et reſidens celſa Latialis Juppiter Alba.

Quærebant igitur nunc, quando ſimilia his miracula feciſſet Juppiter, ſive ille Urbanus, ſive Latialis, qui præſes eſſet Albæ Iliacæ, id eſt, Troianæ, a Troianis conditæ.

100. Suſurra . . Colchidos.) id eſt carmina magica veneficæ aliquujús, qualis fuit Colchis illa Medea.

101. Ut pigros, &c.) inter tormenta, calido adhuc ſanguine, vulnera recentia minus dolent. Sed poſtquam ſanguis interius receptus exteriora relinquit, & incipiunt frigere membra, ac vulnera præ frigore conſtringuntur, cutemve adducunt, tum ſi aſperius tractentur, nimio dolore excruciant. Quare tyran-

rannus decreverat beatum Vincentium ſinere tantiſper requieſcere, dum frigente jam ſanguine, vulnera ſolidari inciperent, ut ſic maiore cum dolore iterum torqueretur.

102. Suppurata,) id eſt loca læſa, quorum ſanies jam in pus convertebatur. Suppurari autem ſolent vel abceſſus, hoc eſt apoſtemata, vel vulnera, quum primum cutem adducunt, ſi negligentius curentur. Verbum autem Focillat, a foveo factum eſt.

103. Peluſiaca Plagula.) Faſcia lini Peluſiaci, a Peluſio Ægypti ad Nilum oppido. Dicta eſt autem plagula, per diminutionem a plaga, priori ſyllaba correpta, quæ cæli, vel terræ ſpatium longius quam latius ad modum faſciæ ſignificat. Unde Statius ſilvarum lib. 1. circulum cæli lacteum plagam lacteam adpellavit. Quin & viam Domitianam, ſtratam marmore quadrato, plagam dixit marmoratam, quarto ſilvarum libro. Inde & Plinius lib. 13. cap. 12. de chartis loquens, plagulas papyri, dixit faſcias illas, quas luſitane folia papyri nominamus. *Premitur* inquit, *deinde prælis, & ſiccantur ſale plagulæ, atque inter ſe junguntur.* Et quoniam huc deflexímus, adnotare libuit Plinium ſcapum

papy-

papyri dixiſſe, quod nos Luſitani manum papyri ſolemus vocare, dum vicenis plagulis ſcapum conſtare dixit, licet noſtras papyri manus vicenis quinis plagulis conficiatur. Vide Joſ. Scaligerum lib. 2. Auſonianarum lect. cap. 34.

104. Zœlica lina.) Plin. lib. 18. Cap. 1. ,, Ex eadem Hiſpania Zœlicum venit in Italiam, plagis utiliſſimum.,, Civitas ea Gallæciæ, & Oceano propinqua.

105. Diſſecat in philuras.) ideſt, in faſciolas longas, & anguſtas. Plin. lib. 13. Cap. 11. de chartis. ,, Præparantur ex eo chartæ, diviſo acu in prætenues, & quam latiſſimas philuras. ,,

106. Miniſtris æthereis.) Nempe angelis.

107. Bolides.) ideſt faces ardentes, Plin. lib. 2. Cap. 26. de facibus.,, Duo genera earum: ,, Lampades vocant plane faces, alterum bolidas, quale Mutinenſibus malis viſum eſt. ,, Diſtant quod faces veſtigia longa faciunt, priore ardente parte, bolis vero perpetua ardens longiorem trahit limitem. Græca dictio eſt ἀπὸ τȣ̃ βάλειν id eſt, a mittendo, quaſi miſſile dicas. Unde & *miſſiles haſtæ*,

tæ, bolides Græcis dicuntur. Dicitur etiam *bolis*, plumbum nauticum, quod funiculo adpenſum nautæ demittunt, marinæ altitudinis explorandæ gratia. Hinc in actis Apoſtolicis legimus Cap. 27. *Demiſſa bolide.*

108. Argenteo.) In argenteo, duæ ultimæ vocales, EO, per ſynizeſin unam tantum efficiunt ſyllabam, ut apud Virgil. *Ferreique Eumonidum thalami.* Tribus enim modis duæ ſyllabæ in unum coeunt. Aut enim geminæ vocales, quæ diphongon nequaquam conſtituunt, in unam ſolam ſcriptam vocalem mutantur, & eſt Craſis, ut *menſum* pro *menſium*, *ſemuſtus* pro *ſemiuſtus*, *ſemermis* pro *ſemiermis*. Aut tales vocales in dipthongum abeunt & eſt Synæreſis, ut Virgil. *Pellacis Olyſſei*, & *furias Ajacis Oilei. Fixerit æripedem cervam* pro *aeripedem. Phæton* pro *Phaeton*, apud Quintilianum ex Varrone. Aut manent quidem eædem vocales, ſed una tantum ſyllaba pronunciantur, & vocatur ſynizeſis, ut *Dii*, *Alvearia*, *Eodem*, diſſyllabum & hoc noſtrum *Argenteo*. Vulgo tamen Grammatici tenue hoc diſcrimen, uno ſynæreſis no-

mi-

mine compreendunt. Nos tamen curioſis adoleſcentibus voluimus ſatisfacere.

109. Sederat.) Sunt non ineruditi quidam, qui verbum *Sedeo, es*, putant ſolum manſionem in loco ſignificare, quujus contrarium ſit *Stare.* At ex his, quos ſubjungemus locis, liquido adparebit etiam motum ſignificare, ut ejus contrarium ſit, *Surgere.* Virgil. Æneid. 6.

Vix ea fatus erat, geminæ quum forte columbæ
Ipſa ſub ora viri, cælo venere volantes.
Et viridi ſedere ſolo.

Ovid. lib. 1. de arte

Proximus ad dominam nullo prohibente ſedeto

Idem Metamar 1.

Sedit Atlantiades, & euntem multa loquendo
Detinuit ſermone diem.

110. Ad ſatiem.) id eſt ad ſatietatem. Saties vero per quintam declinationem, & Satias Satiatis per tertiam, priſca ſunt, & poetis quam oratoribus adcõmodatiora. Sillius lib. 4. ,, Nec finis, ſaties ve, novi ſed ſanguinis ardor. ,, Sic Gellius lib. 7. ,, Quorum ſaties nunquam eſt. ,, Terentius Eunucho. ,, Ubi ſatias cepit fieri, commuto locum. ,, Lucretius lib. 2. ,, Feſſus ſatiare videndi,, & ſæpe alias. Saluſtius ,, Frumentique ex inopia ſatias ſancta ,, Livius

vius lib. 10. belli Punic. ,, Si forte jam ſatias ,, amoris in uxore , ex multa copia eum ce- ,, pit. Sic Tacitus nonunquam.

111. Superabat.) id eſt, ſuper erat, reſtabat. Ciceroad Atticum. lib. 15. ,, Siquid æri ,, meo alieno ſuperabit. ,, Ovid. dearte lib. 1.

Pars ſuperat cæpti, pars eſt exhauſta laboris.

Interdum ſuperare ponitur, pro abundare, copiaque affluere. Cicero 5. de finibus. ,, Deque eo, quod ipſis ſuperat, aliis gratifi- ,, cari volunt. ,, Ovid. Met. 7.

Robora non deſunt, ſuperat mihi miles.

Item pro eo quod eſt, ſuperſtitem eſſe.

Virgil Æneid. 3.

.... Satis una ſuperque
Vidimus excidia, & captæ ſuperavimus urbi.

Et lib. 3.

Quid puer Aſcanius, ſuperat ne; & veſcitur aura?

112. Inferne.) De inferiori parte. Ejus contrarium eſt ſuperne.

112. Ferocit.) Ferociam, ac ſævitiam exercet. Ovid.

Mox intractati more ferocit equi.

114. En trahitur per terram nobile corpus.) Pathos eſt, ut apud Lucanum lib. 4.

Li-

Libicas en nobile corpus.
Paſcit aves.

115. Lycaon.) Nota eſt ex Ovidio fabula Lycaonis in lupum verſi, quod Jovi adpoſuerit humanas carnes comedendas.

116. Audacem concurrere tauris.) Ut apud Horatium, Carminum lib. 1.

Audax omnia perpeti.

117. Arces nequa ſacrum tentet violare cadaver.) Ex hiſtoria dictum eſt. Nam quum Datianus Sancti Martyris corpus in agro canibus, & feris exponi feciſſet, adfuit corvus, qui ingenitæ voracitatis oblitus, non modo ipſe a Sancto cadavere abſtinuit, ſed etiam advenientem lupum, clamore, & alarum impetu effugavit.

118. Morte obita.) Imitatione Lucretii lib. 1. Item Ovid.

Morte obita, qualeis fama eſt volitare figuras.

119. Cerita mente.) Hoc eſt commota, non ſana, furiis agitata. Ceritos enim dicebant Cereris indignatione vexatos, quod in ejus ſacris furore corriperentur. Horat. lib. 2. Serm. ,, Ceritus fuit an commotæ cri- ,, mine mentis? ,, Eumorphi vero ſatelitis hujus nomen, apud ſacratiſſimum, doctiſſimumque

poetam Prudentium, qui noſtri martyris agonem iambicis verſibus decantavit, invenimus.

120. Ut quum polluto materna cæde &c.) Senſus eſt. Ita inſutum eſt corpus Sancti Martyris Coriaceo culleo, ut inſui ſolent paricidæ, ut demergantur. De quorum pœna, ſic legimus, ff. *ad legem Pompeam de paricidis*, ex Iuriſconſulto Modeſtino. *Poena paricidii more maiorum hæc inſtituta eſt, ut paricida virgis ſanguineis verberatus, deinde in culleo inſuatur cum cane, & gallo galinaceo, & vipera, & ſimia. Deinde in mare profundum culleos jactetur, &c.* Unde Iuvenalis Sat. 8. de Nerone matricida dixit.

Quujus ſupplicio non debuit una parari
Simia, nec ſerpens unus, nec culleus unus.

121. Ebuſo.) Ebuſos inſula eſt e regione promontorii Ferrariæ, ſinus ſucronenſis, noſtra ætate vulgo Ibyza nominata, de qua Pomponius in fine lib. 2. & Strab. lib. 3. & reliqui. Ejus ſecundam ſyllabam Silius correptam poſuit, lib. 3. *Iamque Ebuſos Phœniſſa movet, movet Artabus arma.* Aliter tamen Dionyſius in Periegeſi Νὲσος δ' ἐξειες γυμνέσιαι αγχι δ' ἐβοῦσος Nos tamen latinum poetam

tam maluimus imitari.

122. Adplicuit ſinu.) Quarta nominum declinatio duas olim genitivi terminationes habuit. *US.* & *UIS.* ex quarum utraque, remotione. S. extremæ literæ, fiebat tertius caſus. Ab illo quidem in *UIS*, qui ad huc exſtat apud Terentium Heaut. Scena 3. *Ejus anuis cauſa, opinor, quæ erat mortua*, & apud Varronem lib. de re ruſtica 1. Cap. 2. *Ejus enim ſalivam, eſſe fructuis venenum*, fit Dativus in *US.* nempe hic qui nunc eſt in uſu frequentiſſimo. Ab illo autem in *US.* Dativus exibat in *U.* Iuxta quam formationem Virgil. Georg. 4. cecinit *Quid nec concubitu indulgent* & Æneid. 1. *Curruque volans dat lora ſecundo*, & *Parce metu* &c. Nec ea forma Ciceroni diſplicuit, quum dixit, *Quibus, ſubito impetu ac latrocinio parricidarum reſiſtat.* Obſervavi etiam, hunc patrium caſum, dequo modo dixi, per *UUS* terminari, quemadmodum in venerandis Bracaræ Auguſtæ monumentis, adhuc ad ſummum templum legitur. *Sacerdos Conventuus Bracar. Aug.* Sed eam geminationem firmandæ ſyllabæ cauſa factum puto. Solebant enim veteres nonunquam ea gra-

tia vocales geminare. Notum vero eſt *US.* in genitivo inflexionis quartæ produci. Videte ſi libet, quæ adnotavit Gellius Cap. decimo ſexto quarti libri. Sed ad rem. *Adplicuitque Sinu*, ideſt, ſinui nempe Sucronenſi.

123. Propterque Zacynthia ... litora.) ideſt Saguntina. Saguntos enim, ut auctor eſt Strab. lib. 3. a Zacynthiis condita eſt.

124. Crudo cæſpite.) id eſt ſolido non orato. Colum. lib. 2. Cap. 2. *necubi crudum ſolum, & immotum relinquat.* Lucanus lib. 3.

. . . . *crudaque extruxit brachia terra.*

125. Donec ſidoniis, &c.) ſenſus eſt, Valentiæ ſepultum fuiſſe Divum Vincentium, uſque dum vile illud virorum par, nempe Olpius Epiſcopus, ſive Olpas, & Iulianus comes Hiſpaniam patefecit Sidoniis, hoc eſt, Afris. *Alter* id eſt, Iulianus, ſubcenſus furiis ob ſtuprum filiæ a rege oblatum. Ea enim fuit cauſa, ut ille de prodenda Mauris Hiſpania exſecrandum conſilium cæperit. *Alter*, hoc eſt, Olpius, concepto in regem odio ſtimulos furiis illius addidit.

126. Aurai.) Diæreſis eſt frequentiſſima Lucretio, nec infrequens Virgilio, unde apud

pud illum. *Aulai in medio. Furit intus aquai. Dives pictai veſtis.*

127 Verrit ſpumantia cærula tonſis.) ut Catullus Argonaut.

Cærula verrentes abiegnis æquora palmis.

Virgil. Æneid. 6.

. . . . *remis vada livida verrunt.*

Et idem ſunt, *tonſæ palmæ*, & *remi.* Æneid. 6.

. . . . *in lento luctantur marmore tonſæ.*

IN LIBRUM POSTERIOREM

ADNOTATIONES.

1. 2. REGNA Gothorum.) Notiſſimum eſt Gothos in Hiſpaniis diu regnaſſe, uſque ad tempora hujus Rodorici, qui eorum imperio finem attulit, bello infeliciter geſto cum Saracenis, a Juliano comite proditore in Hiſpanias, per Herculei freti anguſtias intromiſſis.

3. Inrupit ab Auſtro Afrorum. &c.) Conluvies Saracenorum ſignificatur, ex omni Africa, tametſi præcipui exercitus Marrochiorum fuerint.

4 Abderamen.) Exſtat annalium regum Saracenorum, qui in Hiſpaniis, poſt cladem Gothicam regnaverunt, quem librum Raſes Saracenus hiſtoriographus Miramolini Marrochiorum, Cordubæ regis, Arabice ſcripſit, atque ex Arabica lingua in Luſitanam vertit Magiſter Machometus itidem Saracenus. Ex hujus itaque annalibus conſtat Abderamenem Moabiæ filium, circiter annum centeſimum trigeſimum, ab invaſa a Mauris Hiſpania, regnare in illa cœpiſſe. In quujus laudem, ita ille idem Raſes ait. ,, Hic adflixit Chriſtianos, qui in Hiſpaniis erant, in ,, tantum, ut nulla fuerit civitas, nullum Caſtellum in Hiſpania univerſa, quod ei potuerit reſiſtere. Hic omnia corpora illorum, ,, quos Chriſtiani honorant, & vocant ſanctos, ,, in quos & credunt, adcipiebat & comburebat & eorum Eccleſias, ſane pulcherrimas, ,, deſtruebat. Quæ quum viderent Chriſtiani, ,, cum his talibus rebus fugiebant ad montes ,, aſperos, & præcipue ad Aſturiam. Et plæraque quæ in Hiſpaniis in honore habebantur ,, a Chriſtianis, ſecundum eorum fidem, ipſi ,, fugientes ad Aſturiam ſecum portabant.,, Hactenus ille. Quujus teſtimonio, quæ de

de Abderamenis tyrannide in his carminibus ſcribimus, confirmantur.

5. Multæ periere piorum reliquiæ herorum.) Declaratum eſt hoc in ſuperiori adnotatione, ubi ex teſtimonio Raſæ, diximus Abderamenem Sanctorum corpora combuſſiſſe.

6, Montibus Aſturicis.) Profligatis Gothorum copiis militum qualecunque robur ſuperfuit, ad Aſturum montes ſe recepit. Quo paulatim, quibus libertatis cura fuit, ex omni Hiſpania confluxere. De Aſturibus & eorum conventu, & urbe Aſturica, quæ nunc Aſtorga nominatur, Plin. lib. 3. Cap. 3.

7. Unde, & reſtitui cœpit.) Duce Pelagio, Faſillæ Cantabrorum ducis filio, quem Hiſpanorum reliquiæ regem creaverunt.

8. Sedes mutarunt divi.) Per illud tempus Sanctorum reliquias a fugientibus ad Aſturum montes deportatas, præter Raſen Saracenum, Hiſpanorum hiſtoriæ ſatis declarant. Quod ad Vincentium noſtrum attinet, ſic Raſes,, Anno, inquit, Saracenorum cente-
,, ſimo trigeſimo octavo, Abderamen ab Hiſ-

pali

„ pali cum exercitu movit, ut expugnatum iret „ Valentiam. Et appropinquavit Valentiæ. „ Chriſtiani autem, qui ibi habitabant, habe- „ bant ibi corpus quujuſdam hominis mortui, „ cui nomen erat Vincentius. Et ipſi adora- „ bant illum, tanquam Deum. Et qui ejus „ corpus in poteſtate habebant, perſuadebant „ vulgo, quod ille cæcos faciebat videre, mu- „ tos loqui, & claudos recte ambulare. Et ſic „ dementabant ſtultam gentem. Quum autem „ cognoverunt de Abderamenis adventu, ti- „ muerunt ne hæc fallacia detegeretur, & fu- „ gerunt, corpus illius hominis ſecum por- „ tantes. Et dixit Alliboaces ille bonus eques „ Fæcenſis ſe, quum quadam die cum ſuis co- „ mitibus, venationis cauſa, veniſſet ad oram „ maris in Algarbio, in fine montis qui mare „ illud ingreditur, inveniſſe ibi corpus illius „ hominis cum iis, qui cum illo fugerant á „ Valentia, qui ibi fecerant domunculas, qui- „ bus habitabant. Homines autem obcidiſſe, „ & pueros duxiſſe captivos, corpus vero ho- „ minis illius ibi reliquiſſe. „ Hæc ad verbum tranſtulimus, ut annalium noſtrorum fidem, tametſi nihil opus erat, teſtimonio, quod impudentiſſimis calumniis mixtum religio-

nis

nis Chriſtianæ hoſtis de hac re perhibuit, juvaremus. Videant ergo Galli quid in oppido Caſtrenſi, pro reliquiis beati Vincentii, a monacho neſcio quo non bene conficta fabula, venerentur.

9. Abylen Calpenque.) Abyle, mons eſt Africæ, juxta quem Septa urbs. Calpe autem mons Hiſpaniæ, dequo priori loco. Hi duo Herculeæ metæ ſunt exiſtimati. Plin. in procemio lib. 3. *Proxima autem faucibus, utrimque impoſiti montes coercent clauſtra, Abyla Africæ, Europæ Calpe, laborum Herculis metæ.* Similia Pomponius Lib. 2. Cap. 6.

10. A Libe.) Libs ventus eſt, flans ab obcaſu brumali, qui alio nomine Africus dicitur. Græci λίβα vocant, Latini Africum auctore Plinio lib. 2. cap. 27. Utrumque nomen a patria, a Libya Liba, ab Africa Africus. Et fretum noſtri maris egredientibus, ſi ad promontorium ſacrum deflexerint, flat a tergo Africus.

11. Mentitum effigiem, &c.) Hoc ita Strab. lib. 3. de ſacro promontorio loquens. *Id autem promontorium in mare procumbens, Artemidorus navigio æquiparat, &c.*

Quod

Quod huic figuræ tres exiguas adſumat inſulas, e quibus unam navalis inſtar roſtri, &c.

12. Dixerunt Hieron.) id eſt Sacrum. Cauſa redditur, quur ſacrum ita vocetur promontorium, a fabula notiſſima Geryonis, qui inter Herculeos labores connumeratur. Ab Hercule autem id impoſitum fuiſſe nomen, in tanta rerum obſcuritate, & fabularum deliramentis, delirabit profecto, qui voluerit adfirmare. Nos in eam opinionem noſtris his carminibus propenſi videmur, partim quia ita libuit, partim quia græca nominis origo, nimirum a Græcis impoſita, conjecturam, aut, ſi ita vultis, fictionem adjuvat. Et ſane videtur fabulæ congruere, eo loci veniſſe Herculem, quando cantatiſſima illa boum præda, ex Erytheia Geryonis inſula contra Luſitaniam ſita, facta eſſe perhibetur. Scio, referente Plin. Lib. 4. Cap. 22., Gadeis inſulam ab Ephoro, & Philiſtide Erytheiam vocatam, ſicut & a Pherecide, auctore Strabone. lib. 3., quamquam, ut obiter id adnotemus, libentius apud Plinium etiam Phereciden, quam Philiſtiden legerem. Sed quum idem Plinius addiderit: *ſunt qui aliam eſſe eam, & contra*

tra Luſitaniam arbitrentur , eodemque nomine quondam ibi adpellatam , horum opinionem ſumus ſequuti , præſertim quum Stephanus in libris τῶν πὲρι ϖολεων, & in periegeſi Dionyſius, Græcus uterque auctor, Gadeis inſulam aliam ab Erytheia fecerint , & quod maioris momenti eſt , Pomponius Mela Bæticus , ac regionis ejus indigena Lib. 3. Cap. 6. poſt Gadium hiſtoriam , ita de Erytheia loquatur.,, In Luſitania, Erytheia, quam Ge-
,, ryone habitatam adcepimus. ,, Nec mirum videri debet, ſi noſtro tempore nuſquam ea ſit, quum in exemplis earum , quæ perierint , ſola recenſeri non poſſit. Verum , ut auctorem nominis non adfirmamus , ita religionem , ſuperſtitionemve eorum , qui nocturnis temporibus montem hunc a diis poſſideri arbitrabantur, ſicut ait Strabo, cauſam fuiſſe, ut ita vocaretur , non inepte ſuſpicamur. ἔτοι , μέν, ναιεσι βοοτρόφον ἀμὰ ἐρυθειαν.

13. Erytheia.) Pœnultima hujus nominis ſyllaba diphthongo inſcribenda eſt , atque ideo producenda Dionyſius periegeſi.

14. Nocte Deos , &c.) Videndus eſt Strabo lib. 3. ne in nugis longiores ſimus.

15. Indigenæ templum poſuere.) Strabo ex Arte-

Artemidori teſtimonio, ſic ait. *Eo in tractu templum quoque Herculi dedicatum monſtrari. Qua in re mentitum Ephorum, nec aram illic Herculi, nec Deorum cuipiam.*

16. Herculis Argivi.) Hoc ideo, quia Græcus, ac Thebanus Hercules fuiſſe dicitur, is, qui Geryonem debellavit. At in Gadibus, templum fuit Herculis Ægiptii, a Tyriis conditum, ut ait Mela lib. 3. Cap. 9.

17. Numine Vectoris.) Vector etiam dicitur, is, qui in aliena vehitur navi. Cicer. 7. Philipp. *Et ſummi gubernatores in magnis tempeſtatibus a vectoribus admoneri ſolent.*

18. Texuerunt.) Vulgo jam innotuit pœnultimam tertiæ perſonæ præteriti exacti, in plurali numero, brevem interdum poni ut Virgil. *tulerunt*

19. Citra, .. delicias.) id eſt ſine deliciis, quibus ante forte vixerant in amœniſſima urbe Valentia. Sic Plinius lib. 3. *Citra faſtidium nominentur.*

20. Falcifero ſub rege.) Sub Saturno.

21. Glaucus.) Epitheton Neptuni, propter marinas undas, quæ viridi colori admiſtum habent alborem. De coloribus vero glauco,

co, cæſio, & cæruleo, alio loco egimus diffuſius, contra Antonium Thyleſium.

22. Plenum mare, plena malorum Terra.) Gnome eſt, Græcis celebratiſſima

23. Regulus Libys.) Alliboaces, de quo dictum eſt, adnotatione octava.

24. Pannonio genitore ſatus.) Alphonſus. Is eſt beatus ille, & nunquam ſatis laudatus Alphonſus Henricus, Henrici comitis filius, primus Portugalliæ rex, qui univerſam fere Luſitaniam a ſævo Maurorum dominatu in libertatem adſeruit. Noſtri hiſtorici Pannoniæ regis filium fuiſſe dicunt, Hiſpani Lotharingum faciunt. Siquis ejus legerit geſta, is laudationem noſtram non ſolum intra modum ſtetiſſe, ſed etiam citra conſtitiſſe judicabit.

Luſi autem regna.) Luſitaniam intelligimus. Plinius lib. 3. cap. 1. ex Varrone. *Luſum enim Liberi Patris, ac Lyſam cum eo bacchantem nomen dediſſe Luſitaniæ.* Quorum verborum hic eſt ſenſus. Luſum Liberi Patris filium, non autem ſocium, ut quidam contra loquendi uſum interpretantur, una cum Lyſa, nimirum Liberi ſocio, nomen Luſitaniæ noſtræ dediſſe. Filium vero debere in-

intelligi, oſtendunt illa. *Deiphobe Glauci*, *Aiex Oilei*, & in ſacris, *Alexander Philippi.* Igitur tam a Luſo, quam á Lyſa, regio nomen adcepit. Et a Luſo quidem, Luſitania dicta eſt. A Lyſa vero Lyſitania. Utroque enim modo adpellatur, teſte Stephano. *Et ff. de cenſibus* L. *In Luſitania. Pacenſes*, *& Emeritenſes*, *juris Italici ſunt.* Eboræ marmoreus Lapis eſt elegantiſſima litera, in quo ſic legimus.

LABERIÆ. L. F. GALLÆ
FLAMINICÆ. MVNIC. EBORENSIS
FLAMINICÆ. PROVINCIÆ
LYSITANIÆ.

Et reliqua quæ ſequuntur. Hæc probabiliora exiſtimamus de nominis patriæ noſtræ origine, quam quæ nugatur Joannes Annius cum ſuo fictitio Beroſo. Vide quæ Libro 1. Antiquitatum Luſitaniæ adnotavimus.

25. Inter Anam rutilumque.) Tagus Luſitaniæ fluvius eſt nominatiſſimus, a quo nos auſi ſumus hæc nomina derivare. *Taganus*, ut ad Britonium Italum;

Quan-

Quantum & Cygnæus vada per Tyberina Taganos
Vinceret, ut vincit, cantus onocrotalos.

Item patronymicum femininum, *Tagis, idis*, ut de obitu Beatricis Allobrogum reginæ.

Nymphæ etiam Tagides, nymphæ Oceanitides omnes.

Et *Ciſtaganus*, *Tranſtaganusque*, de quibus mox. Tagus autem mediam ſecat Luſitaniam, Anas vero Luſitaniam á Bætica ſeparat. Regio inter utrumque amnem, optima Luſitaniæ pars, Allentagio vulgo dicitur. Nos Tranſtaganam fecimus, & populos Tranſtaganos, ſicut veteres dixerunt, Tranſpadanos, & Tranſrhenanos. Et contra Ciſtaganos adpellavimus Olyſipponenſes, Scallabitanos, & reliquos uſque ad Durium, qui Turduli olim veteres dicebantur. Ratio eſt, quod Portugalliæ regnum, in initio, intra Durium, & Minium, quaſi in ſuis incunabulis continebantur. Deinde uſque ad Mundam fluvium propagatum, urbem Conimbricam his diebus ab Divo Joanne hujus nominis tertio celebri bonarum omnium artium academia exornatam, caput regni habuit.

buit. De qua urbe, deque ejus vetuſtate, & nomine aliquando non vulgaria neque obvia nos dicturos pollicemur, ſi vita ſuppeditaverit. Ergo qui in eis erant locis merito Ciſtaganos; & Tranſtaganos, eos qui cis Tagum, & ultra Tagum incolerent, nominabant. Manſit vetuſta ea conſuetudo etiam mutata regni ſede, poſt expugnatam, & regno adjectam utramque hanc regionem.

26. Iſmario.) Videat hiſtoriam Divi Alphonſi Henrici, qui plenius rem velit cognoſcere.

27. Vandaliam.) Gothi non una gens. Diverſæ enim nationes fuerunt, etſi vulgo uno adpellari ſoleant Gothorum nomine. Nam Hiſpanias Gothi, Vandali, Alani, & Suevi invaſerunt. Ex quibus, Suevi Gallæciam, Alani maxima ex parte Luſitaniam, Vandali Bæticam, Gothi reliquum Hiſpaniarum tenuere. A' Vandalis ergo, Bætica Vandalia facta eſt, inde Vandalica, poſtremo corrupta voce Andalucia.

28. Perfuſum Oceano regnum.) *Luſitania*, inquit Mela, *Oceano tantummodo objecta eſt, ſed latere ad Septentrionem, fronte ad obcaſum.*

29. Ubi parvus in anguem contortus rigat arva Chalibs.) Topographia eſt agri Orichienſis, in quo memorabilem illam Alphonſi Henrici regis adverſus Iſmarium, & quatuor alios Saracenorum reges pugnam, victoriamque fuiſſe legimus. Porro Chalibs is fluvium eſt, qui ex agro Pacenſi corrivatus, ac primum emendicatis aquis ignoblis inde paulatim creſcens, Salacienſem intrat ſinum, jam ſpatioſus, ac navigiorum capax. Raphael Volateranus illum juxta Aradum, & Pacem Juliam fluere dicit. Sed quam Aradum ibi ſomniet, non intelligo. Hic, niſi fallimur, Ptolemæo Calipus adpellatur, quum in eo tractu alius nullus ſit, qui debuerit nominari.

30. Quarto ſeclo.) Saraceni circa annum Servatoris noſtri ſeptingentiſimum quinquageſimum, Hiſpanias invaſerunt. At Alphonſus hic noſter, paulo poſt annum milleſimum centeſimum, regiam in Luſitania poteſtatem eſt auſpicatus.

31. Non procul hinc.) Ab Oricho ad Sacrum promontorium vix bidui iter eſt.

32. Libitina.) Plutarchus in vita Numæ Pompilii auctor eſt, Libitinam adpellari,

deam inſpectricem eorum, quæ mortuis juſta præſtantur, quam alii Proſerpinam, alii Venerem crediderunt, ad illam, quæ ad ortum, obitumque pertinent, referentes. Idem Plutarchus in problematis. ,, Quid cauſæ eſt, quod ,, in æde Libitinæ, quæ ad ſepulturam perti- ,, nent vendere conſueverunt, Libitinam ni- ,, hil aliud niſi Venerem eſſe exiſtimantes? &c. Ponitur ergo Libitina aliquando pro ipſa morte. Horat epiſtolar. lib. 2.

Miraturque nihil, niſi quod Libitina ſacravit.

Juvenalis Sat. 12.

. . . . *Nam ſi Libitinam evaſerit æger.*

Aliquando pro feretro, ac funerali pompa. Horatius lib. 3. Carminum.

Non omnis moriar, multaque pars mei
Vitabit Libitinam.

Aliquando pro conlegio eorum qui ex æde Libitinæ, funeribus neceſſaria, ſuas item operas, ſervorumve locabant, vendebantque. Livius lib. 10. belli Macedonici. *In urbe tanta fuit peſtilentia, ut tunc vix Libitina ſufficeret.* Suetonius in Nerone Cap. 39. *Peſtilentia unius autumni qua XXX funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.* Horatius 2. Sermonum.

Autumnusque gravis Libitinæ quæſtus acerbæ.

Hi autem dicebantur Libitinarii, Ulpianus L. *Quicunque ff. de inſtitoria actione. Si Libitinarius, quem Græci κτεριϛὴν vocant, ſervum pollinctorem habuerit.*

33. Barbarus Alboaces.) Hic eſt Alliboaces Fæcenſis, de quo diximus adnotatione octava.

34. Impacata.) Hoſtilia, nondum pacata ſubaudi loca. Virg. Georg. 3.

Aut impacatos a tergo horrebis Iberos.

35. Oliſipo.) In oratione quam pro roſtris pronunciavimus, antequam hinc Conimbricam migraret Academia, ſatis oſtendimus, urbis veſtræ nomen ſcribi debere non amplius quam ſeptem his literis. O. L. I. iota. S. ſimplici, Iota iterum, P. ſimplici, & O. Heic nihil addendum putavi, niſi ut ejus rei curioſi vetuſta marmora, quæ multa in urbe ſunt, ne graventur inſpicere.

36 Laertiaden jactabat condita ab illo.) Ab Olyſſe conditam Oliſiponem, auctor eſt Solinus, & Strabo, quanquam Strabonis teſtimonium Laurentius Vallenſis cavillatus eſt. Vide infra 45.

37. Male concordes.) De hac re ita Strab. lib. 3.,, Græcos autem barbaras nationes er-

„ rabundos peragraſſe, hanc cauſam habuit, „ quia parvas in portiones diſſipati fuerant, „ quum imperia per elationem atque contumaciam invicem minime coaleſcerent, & conſpirationem inter ſe nequaquam haberent.

38. Præpter Menelaon.) De Menelai erroribus. Strab. lib. 1. Ariſtonicum Grammaticum ſuæ ætatis ſcripſiſſe confirmat. Ex quo illum per Gades circunductum non ad Aethiopiam modo, verum & ad Indicam uſque regionem inducit.

39. Lunæ montis.) Lunæ mons eſt, is quem noſtra ætas Sintrienſem ab oppido adpellat, ad quujus promontorii radices, in litore templum olim fuit Solis & Lunæ, ſumma religione cultum. De quo in Antiquitatibus Luſitaniæ aliquando, Deo favente, dicemus.

40. Colles Barbarios.) Barbarium promontorium Straboni, & Ptolemæo id eſt, quod vulgo dicimus Caput Spicel, ultra oppidum Cecimbriam, Montem autem Barbarium. Rabidam vulgus adpellat, quujus omnes rupes ſunt jaſpideæ, terrenum cocco laudatiſſimo abundans. Populi vero promontorii hujus, ab urbe Neocetobriga, ſic enim recte Setubal

vo-

vocabitis, quaſi novam Cetobrigam, ex veteri Cetobriga factam, inde per oppidum Palmellam, uſque ad ſinum Oliſiponenſem, Barbarii nominandi ſunt. Quæ vero de Cætu Tubalis, unde civitas Cætubal dicta ſit, præter alios vetuſtiores, Florianus tradit, qui modo fabuloſas antiquitates edidit, quum tamen multo ſuperioribus fuerit diligentior, &, quantum ad hoc attinet, eruditior, deliramenta putate. Dicimus autem colles hos Barbarios, inſigneis Lenæo, & Pallade, hoc eſt, vino, & oleo, propter uberrimam utriuſque rei copiam toto hoc tractu provenientem, præcipue ad oppidum Almadam, in extremis tractus Barbarii collibus ſitum, e regione Oliſiponis.

41. Intima deinde ſinus.) Hic eſt ſinus Oliſiponenſis, in quem exoneratur Tagus, alter a Salacienſi. Quod expreſſit Pomponius lib. 3. cap. 1. *Sinus*, inquit, *interſunt*, *& eſt in proximo Salacia*, *in altero Oliſipo*, *& Tagi oſtium*, *amnis aurum gemmasque generantis.* Inqua re, turpiter, & ante pedes lucente via, Joachimus Vadianus hallucinatus eſt, qui Plinium. lib. 4. cap. 22. dixit Oliſiponem Salaciam nominaſſe. Sed decepit illum

for-

forte lectio punctis non ſuis locis interturbata. Legebatur enim ſic. *Oppida memorabilia a Tago in ora, Oliſipo, equarum e Favonio vento conceptu nobile, Salacia cognominata. Urbs imperatoria Merobriga.* Sed non videbat Vadianus, male quadrare *nobile*, cum, *cognominata*? Saltem admoneri poterat ab ipſo Mela quem interpretabatur. Vos ergo ita diſtinguite. *Oppida memorabilia a Tago, in ora, Oliſipo equarum e Favonio vento conceptu nobile*, ſcilicet *oppidum* Inde adfixa hypodiaſtole; *Salacia cognominata urbs imperatoria*, & ibi ponatur hypodiaſtole altera. Tum ſequitur, *Morobriga*, *Promontorium Sacrum* &c. Error autem Vadiani uſque eo ſerpſit, ut etiam qui Ptolemæum impreſſerint, ubi *Oliſipon* ille ſcripſit, addiderint, *vulgo Lisbona*, *Salacia Plinio*, *Ulyſſea Straboni*. Cæterum *Salacia* eſt, quæ a Saracenis nomine mutato, nunc *Alcaſſar Salis* vocatur, urbs noſtro tempore non admodum clara, niſi civem haberet *Petrum Nonium* Mathematicum cum primis nobilem. Quia vero Plinii locum unum emendavimus, qui ad noſtram patriam pertinebat, non ab re fuerit admonere, diſpungendum

eſſe

eſſe titulum ejuſdem capitis. Nec enim ibi incipit, ſed continuanda lectio eſt cum ſuperiori capite uſque ad hæc verba. *Ex adverſo Celtiberiæ.* Ibi enim caput incipit, & ibi ponendus eſt titulus *Inſulæ in Oceano.*

42. Rura videbat Morigera.) id eſt cultui apta. Strab. lib. 3. *Ager circum circa bonitate conſpicuus.* Nos experimur quinquageſimo a ſatione die, meſſem ibi fieri, nec propter conſuetudinem admiramur.

43. Longeque per arva refundit.) Strabo. „Hoc in loco, & maris infuſiones ingruunt, „quarum una ultra ſtadia CCCC. extenditur. &c. Poſt. Superioribus autem in campis, „quum æſtus fit, duæ inundationes diffunduntur, ut ad ſtad. C. & L. facies exſtet pelagi, „reddaturque planities tota navigabilis.

44. Nam lingua fere communis.) Probabilior redditur res, ex eo quod dicitur, linguam fere eamdem Luſitanis fuiſſe, utpote a Luſo adceptam. Et revera, durant adhuc in noſtra lingua, quæ pœne latina eſt, multa græcitatis veſtigia.

45. Colle ſuper.) Videlicet in colle orientali. Nam ibi tantum civitas erat, etiam Romanorum temporibus. De templo vero Palladis,

ladis, Strab. lib. 3. *Superiora regionis montanæ loca Olyſſeiam oſtentant, inqua eſt Minervæ templum.* Atque hic eſt Strabonis locus quem ſupra 36 diximus, Laurentium fuiſſe cavillatum, cui modo reſpondere non vacat.

46. Signaque naufragii.) Strabo „ Aſcle-„ piades, inquit, Myrlianus, qui in Turdeta-„ nia literarii ludi magiſter extitit, deque re-„ gionis illius gentibus exponendis librum „ edidit. Is monumenta quædam de Olyſſis er-„ rore in Minervæ templo eſſe commemorat, „ parmas ſuſpenſas, apluſtria, roſtraque nava-„ lia.

47. Clariſſima.) Oliſiponis urbs nobilitas, longiorem tractatum poſtulat.

48. Inter Luſiadas.) A' Luſo, unde Luſitania dicta eſt, Luſiadas adpellavimus Luſitanos, & a Lyſa Lyſiadas, ſicut ab Ænea Æneadas dixit Virgilius. Nec male ſubceſſit. Nam video id multis adlibuiſſe, præſertim autem *Georgio Cœlio*, Luſitaniæ noſtræ ornamento, ſive poeticam facultatem, ſive Ciceronianæ orationis æmulationem ſpectes.

49. Quot habet Libye latiſſima jugera.) Africa, qua colitur, fertilitati, nulla terra-

rum

rum comparanda eſt. Hinc Horatius Carminum I.

Quidquid de Libycis vertitur arcis.

50. Graiam urbem.) Nempe Oliſiponem.

51. Stravitque mare.) id eſt planum, & immotum fecit. Virg. Æneid. . . .

Placidi ſtraverunt æquora venti.

52. Saltim.) id eſt per ſaltus, ſaltuatim. Vetuſtum adverbium eſt. Quumque eadem opera potuiſſemus verſum explere, ſi dixiſſemus, *adplaudere ſaltu*, quia tamen *ſaltim* ſignificantius eſt, exprimitur enim corvorum geſtus ille, & ſaltatio, maluimus illo uti, bona doctorum venia.

53. Rerum prudentia maior, Aut datur.) Adluſio eſt ad Virgilianum illud Georg. I.

Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior.

54. Oſcinibus.) Quia de augurio loquebatur, augurali verbo uſus eſt. Vocant autem augures aveis oſcines, quæ ore auſpicium faciunt, quemadmodum alites, quæ volatio. Cicero de natura Deorum lib. 2. *Quamquem aveis quaſdam, & alites, & oſcines, ut noſtri augures adpellant.* &c. Et ad Cecinnam. *Non igitur ex alitis in volatu,*

ne-

neque ex cantu ſiniſtro oſcinis , ut in noſtra diſciplina eſt. Ubi videtis apertam etymi utriuſque vocabuli rationem. Nempe ab *alis*, *alites*, a *cantu oris*, *oſcines* dici. Horat. 3. Carm. *Oſcinem corvum prece ſuſcitabo . . . . Solis ab ortu.* Ad Alterum genus, *alituum* videlicet, pertinet, quod ſequitur , *Præpetis omnia pennæ.* Quid autem ſint aves præpetes , videre poteſtis apud Gellium lib. 6. cap. 6. Nam de ſignificatione iſta communi, pro veloci , nihil opus eſt adnotare.

. 55. Ovatio corvi.) Et hoc exeadem diſciplina eſt, & proprie corvorum. Virgilius. Georg. I. . . *& ovantes gutture corvi.*

56. Alituum oſcenarum.) Alites oſcenæ ſunt , auctore Servio , quæ canendo adverſa ſignificant. Feſtus etiam , quæ mali ominis eſſent, *Oſcena* veteribus dicta fuiſſe ait. Hinc Æneid. 12.

. . *Ne me terrete timentem.*
Oſcenæ volucres.

Heic pro immundis adcipimus , & ingluviei deditis , quales ſunt corvi , & quæ cadavera ſequuntur, ſicut Virgil. *Oſcenos* dixit *Canes* , Georg. I. Quod ad ſcribendi rationem attinet , *Oſci* populi fuere Italiæ , de

de quibus Æneid. 7. *Oſcorumque manus.* Hi notati ſunt á veteribus, de ſpurcarum libidinum frequentiori uſu. Unde verba impudentia & ſpurca, auctore Feſto, Verrius tradit *oſcena* adpellari. Ergo in prima Syllaba *b* Scribendum non eſt, neque diphthongus in pœnultima. Quinetiam ſi ab *ſcena* deriventur, ut Varroni placet, qui ſane etymologias coactiores facit, abſque diphthongo ſcribi oportet, quoniam in *ſcena*, quæ Græce σκευὴ dicitur, nulla eſt. Memini plura de hac re Baptiſtam Pium in Lucretium eſſe commentatum. Vos ſive ab *Oſcis*, ſive ab *ſcena* magis probetis, pœnultimam ſimplici *e* ſcribite. De prima vero Syllaba vel per *b* vel ſine *b* ſcribenda, veſtro arbitrio ſtatuite.

57. Iteris.) *Iter*, *iteris*, dicebant antiqui. Et *itiner*, *itineris* Lucretius. lib. 5.

Conquuſſos itere, & labefactos aere multo,
Idem lib. 6.
Obvia diſquutiat plagis, itinerque ſequatur..
Et apud Plautum ſæpe.
Maniius item lib. 1.
Fecit & ignotis itiner commercia terris.

Recentiores in tribus caſibus numeri ſingu-

gularis alterum nomen receperunt, nempe *iter*; ab altero, declinationem reliquam. Licet poetis utrumque raro imitari.

58. Pæana.) Laudem, hymnum. Etſi pæan proprie in laudem Apollinis ſit, qui Pæan dictus eſt, a medendo.

59. Effoſſum feretrum.) Modo extractum ex terra ubi prius latebat. Plaut. Pſeudolo.

Ex hoc ſepulcro vetere, viginti minas
Effodiam ego hodie.

Cicero Off. 2. *Argentum effoderetur penitus abditum.*

60. Clam ſocios.) Clam etiam adcuſativo eleganter præponimus. Plaut. Caſina. *Bona multa faciam, clam meam hanc uxorem.* Cicer. in Saluſt. *timens ne facinora ejus clam vos eſſent.*

61. Baſſaridi Ogygiæ ſimilis.) Bacchus inter cætera cognomina, etiam dicitur Baſſareus. Horat. 1. carm. . . . . *Non ego te candide Baſſareus, Invitum quatiam.* Inde *Baſſarides* dicuntur Bacchæ ipſius dei ſacerdotes. *Ogygiæ* vero, id eſt, Bacchi cultrices. Unde & Bacchus ipſe Ogygius, & Thebanus. Nam patria Thebanus fuit Bacchus. Sacer Prudentius contra Symmachum.

The-

Thebanus juvenis ſuperatis ſit Deus Indis.
Senſus autem eſt, ita provolutum illum, qui ſancti Martyris oſſa furatus erat, ut provolvi, & rotari ſolens Bacchæ multo vino onuſtæ, & inſanæ.

62. Hydrargyron.) *Argentum vivum* duplex eſt, alterum naturale, quod invenitur in argenti fodinis, de quo Plinius lib. 33. cap. 6. alterum factitium, quod vocatur *hydrargyron*, utique a colore argenti, & aqueo liquore. Utrumque rerum omnium venenum eſſe, præterquam quod id teſtatur Plinius, omnes experiuntur officinæ. Corpora & membra tractantium aſſidue, reddit tremula. Ob id igitur dicitur *tremulum venenum.*

63. Intemperiis.) Plaut. Amphitruone. *Dii veſtram fidem, quæ intemperiæ noſtram agunt familiam.*

64. Sacrilegà attrectare.) Inreligioſe tangere. Æneid. 2.

Me bello e tanto digreſſum, & cæde recenti
Attrectare nefas.

Quid vero ſit ſacrilegium, & ſacrilegus, oſtendit Cicero 2. de legibus; *ſacrilego pœna eſt, neque ei ſoli, qui ſacrum abſtulerit, ſed etiam ei qui ſacro commendatum.*

63. Pi-

65. Pigrantur.) Pigri fiunt, Mataphora eſt ab iis, qui pigritia diſſolvuntur. Verbum antiquum eſt, quo tamen etiam Cicero utitur, ad Attic. lib. 14. *Scribere ne pigrere*, Lucret. lib. 1. *Quod ſi pigraris, paulumve receſſeris a re.*

66. Multosque per annos duravere.) Ex hiſtoria translationis ſumptum eſt.

67. Tantum vitæ.) Longiſſimam eſſe corvorum vitam, quamquam fabuloſe, Heſiodus cecinit, quujus teſtimonium poteſtis videre in Chiliadibus Eraſmi.

68. Corvorum montem.) Sacrum promontorium, ex quo tempore eo reliquiæ Divi Vincentii deportatæ ſunt propter corvorum horum ibi frequentiam, a Saracenis ea loca tenentibus, *corvorum mons*, ſive *caput corvorum* appellari cœptum eſt, eaque adpellatio duravit, donec a Luſitanis ab invento corpore martyris, *Sancti Vincentii* vocabulum adcepit, *El Cabo de Sant Vicente.*

69. Urbem Dulichiam.) id eſt Olyſſeiam. Dulichium enim inſula Olyſſi paruit. Unde ipſe Dulichius, & rates Dulichiæ, id eſt, Olyſſeiæ. Virgil. Eclog. 6. *Dulichias vexaſſe rates.*

70. Divæ

70. Divæ penetralia Juſtæ.) Paræcia eſt antiquiſſima Oliſipone, ſacra Divæ Juſtæ Virgini, quæ una cum ſorore Rufina, Hiſpali, ſub præſide Diogeniano Chriſti Martyr effecta eſt, ſicut alio loco prolixius enarravimus.

71. Non ita ſed famam.) Nota ſunt, quæ Virgilius, quæque Ovidius Metam. 22. *de fama* ſcripſerunt, ad quorum imitationem hæc quoque dicta ſunt.

72. Sua per figmenta.) Ovidius ita

. . . . . . *menſuraque ficti.*
Creſcit, & auditis aliquid novus adjicit auctor.

73. Sacra æra.) id eſt tintinabula templorum.

74. Scythicæ Dianæ.) Ea erat Taurica. Tauri enim populi Scythiæ, Dianæ hoſpites immolabant, ut præter cæteros Lactantius ſcribit lib. 1. cap. 21. Eſt & Euripidis Iphigenia in Tauris.

75. Teutates.) Sunt qui Mercurium Gallorum lingua Teutatem, Martem vero Heſum, vocatos ſcribant. Gallos autem Diis homines ſacrificare ſolitos, multi auctores prodidere. Certe Plinius ad ſua uſque tempora barbarum eum morem duraſſe confirmat.

mat. Lazarus Bayſius Gallus, Juriſconſultus, vir admodum doctus, hanc gentis ſuæ labem omnino ſe deleturum ſperavit, in libello *de re veſtiaria*, ſi Luſitanis noſtris exprobraret, quod ex inteſtinis hominum captivorum divinationes captare eſſent ſoliti, ut refert Strabo. Hoc Lazaro immanius videtur, quam Gallos homines damnatos, ut ipſe dicit, diis immolaſſe. Ego Luſitanorum factum non defendo, quum ſimili errore & nota laboraverint etiam Romani. Poteram tamen reſpondere, longe minus barbarum eſſe hominem captivum, in quujus vitam, necemque victori poteſtas eſſet, ad exta inſpicienda obcidere, quam cervicibus equorum capita hoſtium ſuſpenſa domum portare, eaque pro ſpectaculo poſtibus adfigere, ſtatuam idoli concavam, pecoribus, atque hominibus replere, & ſuppoſito igni holocauſtum facere, ac interim juxta ſaltare, & plaudere. Non addo, ſolere illos etiam ex hominibus vaticinia capere, quod id Luſitaniam etiam crimen eſt. Multo tamen noſtri humanius, qui eos ſagis velabant, Galli vero ſagittis configebant, & intra ſacras ædes ſuffigebant patibulo, Strabone referente. Reliqui

certo

certe Luſitanorum mores, innocentes, & bene mares; ac ſpartanis non diſſimiles, traduntur ab eodem illo Strabone. Saltem pueros non proſtituebant, nec nuptui dabant, quem morem ſolemnem Gallis fuiſſe tradunt auctores, etiam ſacri. Hæc Bayſio laceſſiti reſpondimus, non in gentis odium, ſed quia non merito Luſitanos voluit perſtringere. Cæterum de Diana Scythica, Teutate, & Heſo, ita Lucan. lib. 1.

Et quibus immitis placatur ſanguine diro,
Teutates, horrensque feris altaribus Heſus,
Tt Taranis, Scythicæ non mitior ora Dianæ.

76. Idæa Berechynthia.) Id eſt Cybele, culta in monte Ida. Vulgo huic nomini adſpirationem addunt, in pœnultima ſyllaba. Atqui Servius id non eſſe faciendum docet Æneid. 9. Græci quoque Βερεκύντια per *T* non per Θ ſcribunt. Cybeles autem ſacerdotes, Galli dicebantur, ab ejus nominis flumine in Phrygia. Hi vaticinantes nimio furore, ac dementia correpti, & fanatici, ſibi virilitatem adimebant. Ovidius Faſtor. 4.

Cædunt jactatis vilia membra comis.

Capita rotabant, terræ adlidentes, magnaque ſe inſania, ac ululatu convulnerantes. Ex-

preſſit hoc Lucanus Pharſaliæ primo.

. . . . *crinemque rotantes*
Sanguineum, populis ulularunt triſtia Galli.

Talia ſacra erant Cybeles, nec multo ſaniora quam Bellonæ, quorum ſacerdotes cultris brachia diſſecabant. De quibus Lactantius lib. 1. cap. 21. Tametſi ex Apuleii ſententia, eadem eſt Bellona, Cybele, & Iſis. In ſacris 3. Reg. cap. 18. ſacerdotes Baal legimus ſe incidiſſe cultris, & lanceolis, donec perfunderentur ſanguine.

77. E cælo demiſſa.) Chriſtum ſervatorem noſtrum lucem eſſe, teſtatur Evangeliſta Joannes, *Erat*, inquit, *lux vera &c.* E cælo autem demiſſa hæc lux eſt, ſicut legimus, *Exivi a Patre; & veni in mundum.* Magna igitur Chriſto gratia, quujus benignitate longe a barbarie illorum ſeculorum diſtant, quicumque magis tenebras quam lucem non dilexerunt.

78. Non ſperare.) Non timere, ut, *At ſperate deos.*

79. Ille propinquus.) *Prope eſt Dominus,* inquit David; *omnibus invocantibus eum, at in veritate.*

80. Exoriente capella.) Indicatur dies 17. Cal.

17. Cal. Octobris. Idibus enim Septembris Capella exoritur, ut ait Ptolemæus in libello *de inerrantium ſtellarum ſignificationibus*, & 13. Cal. Octobris Sol in Libram tranſitum facit, eodem Ptolemæo, & Columella lib. 11. cap. 2. auctoribus. Decimo autem ſeptimo Cal. Octobris Eccleſia Oliſiponenſis ſolemnem translationis beati Martyris diem, a veteribus decretum celebrat, jam inde ab anno Domini M.C.LXXIII.

81. Solymum in morem.) Solymi populi fuere juxta Lyciam, Homeri carminibus nobilitati, a quibus Judæorum cepiſſe initia, fuere qui exiſtimarint, Corn. Tacito atteſtante. Unde & Hieroſolyma quaſi ab illis condita, nomen retinuerit. Quare Solimos pro Judæis nonnunquam poſſe dici, auctor eſt Juvenalis, Satir. 6. *Interpres legum Solymarum*: *Solymum igitur in morem*, intelligimus, ad ritum quem Deus Moyſi Judæorum duci præcepit, ut indueret Aaron Pontificem. Juxta quem ritum, religionis noſtræ ſacerdotes Pontificalia indumenta ſuſceperunt, paucis immutatis, & correctis.

82. Fercula.) Quantum ad hunc locum pertinet, *fercula*, ſunt ſtatuæ, aut imagines,

aut ſimilia, quæ in ſolemni pompa feruntur. In Chriſtianorum pompis, & ſupplicationibus publicis, elevatæ cruces in haſtilibus, id eſt, dominica tropæa, & divorum imagunculæ, reliquiæve, *fercula* dicenda ſunt.

83. Salii.) Cantores intelligi debent, aut præcentores potius, qui laudes Divi præcinebant, reſpondentibus cæteris, ut in ſupplicationibus fieri videmus. Eſt autem Virgilii imitatio Æneid. 8. *Tum ſalii ad cantus &c.*

84. Et nos dexter adi.) Ut Virg.

... *& tua dexter adi pede ſacra ſecundo.*

85. Jovis armiger.) id eſt aquila, quam fulmina Jovi miniſtraſſe fabulatur antiquitas.

86. Palladi cornix, Nyctimeneve.) De cornice, & Nyctimene, id eſt, noctua, nota fabula eſt Met. 2.

87. Junonius ales.) id eſt *Pavo*, Junoni ſacer. Ales proprie feminine dicitur, poetæ tamen etiam maſculinum faciunt, in numero ſingulari. Non memini in præſentia, an etiam in plurali. Arbitror tamen adcidiſſe huic nomini, idem quod nomini *Dies*. Recipit enim *Dies* in ſingulari utrumque genus, at in plurali tantum maſculine effertur. Sic *ales*, in unitatis numero, utriuſque ſexus no-

tam

tam habet, in plurali, tantum feminini. Nimis vero ſcrupuloſe diſtinxerunt quidam, *ales* tunc dici maſculine, quum bonum augurium ſignificaretur, tunc feminine, quum malum. Non diffiteor tamen, in ſuperſtitioſis ſacrorum gentilium ritibus, maſculinum potius genus adamatum, ut felicius. Hinc nata eſt non minus faceta, quam ridenda religio, eum qui ſuæ uxori vellet dominari, ac muliebres evadere inſidias, cavere oportere, Lunam genere femineo nuncupare, ſed Deum Lunum, *marem* adpellare. At qui *Lunam* ſexu feminino diceret, eum ſemper uxori inſerviturum. Hæc invenietis apud Spartianum, in Antonino Caracallo. Et fors hinc Virgilius quum de Venere loqueretur, dixit, *Ducente Deo.* Servent igitur augures ritus ſuos. Vos in tanta copia exemplorum, ubi hæc differentia non ſervatur, nimis religioſos eſſe non convenit. Ovid. Faſtor. 1.

Nocte, deæ noctis criſtatus cæditur ales.

Metam. 2. . . . *ſed ales*

Senſit adulterium Phœbeius . . .

88. Caudæ circumgemmante theatro.) Pavo quum caudam explicat, effigiem theatri repræſentat, & oculis illis picturatæ caudæ gra-

graduum theatralium ſimilitudinem efficit, diſtinctis interordiniis.

Gemmante, id eſt ad gemmarum ſimilitudinem ſplendente. Unde Martialis *gemmeos pavones* dixit.

Argutus anſer, gemmeique pavones.

89. Niveus anſer.) Hiſtoria eſt apud Florum lib. 1. cap. 13. Virgil. Æneid. 8.

Atque hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus, gallos in limine adeſſe canebat.

90. Coronis.) De Coronide puella a Phœbo dilecta, quujus adulterium corvus deprehendiſſe dicitur, & Apollini indicaſſe, Ovid. Metam. lib. 2. Fuiſſe autem prius candidum corvum, & ab Apolline mutatum in nigrum, veraciſſimus teſtis idem eſt Ovidius.

91. Geſtat modo Oliſipo facti &c.) Urbs Oliſipo in memoriam Translationis D. Vincentii, inſignia ſibi fecit navem, & duos corvos, quorum unus in puppi reſidet, alter in prora, eaque hodie geſtat.

92. Hæc ſigna fidem facient.) Nempe in ſigillo. Senatus enim, & Curiæ Oliſiponenſis ſcita, his inſignibus cera impreſſis, ad fidem faciendam muniuntur.

93. Præcedent noſtras acies.) In vexillo.

94. Fer-

94. Ferrea cæla.) Cælum a cælando inſtrumentum eſt argentariorum, ſtatuariorum, marmorariorum, & ſimilium. Luſitani a ſculpendo ſculprum vocant. Stat. ſilvarum 4.

. . *Laboriferi vivant, quæ marmora cælo*
Praxitelis.

Auſonius. *Talem fecerunt ferrea cæla deam.*

95. Levarant.) id eſt levigarant, leve & ſine aſperitate reddiderant. Sicut in ſacris legimus. Geneſ. 27. *Noſti quod frater meus Eſau homo piloſus ſit, & ego levis*, ubi hactenus male legitur *lenis*. Arte autem Myronis dictum eſt, quantum ad perfectionem attinet, non quantum ad materiam. Myron enim fingendi æris artificio claruit. De quo Plinius lib. 34. cap. 8.

DE ORTHOGRAPHIA.

PAucula, quæ ad ſolam Orthographiam pertinebant, ad calcem harum Adnotationum rejeci, de induſtria, ne in unaquaque adnotanda, mihi opus excreſceret. Sed neque heic de ea re diſputare decrevi. Tantum breviter admonere lectorem volui, ſi forte ſcriptionis novitatem admiraretur.

A, &

A, & *Pro* interjectiones, ſine ſpiritu ſcribimus. Probi Grammatici auctoritatem ſequuti; ſolo enim adcentu a præpoſitionibus differunt.

Aenus, *a*, *um*. Quum *æneus* dicamus, & ſolutione diphthongi, *aeneus*, & *aenus*, qui huic nomini inter *A*, & *E*, adſpirationem poſuerunt, non tam mihi videntur voluiſſe vegetiorem ſyllabam reddere, quod tamen ait Gellius, quam diphthongum indicare ſolutam. Nulla tamen ratione adſpiratio interponitur. Et Gellius teſtatur vidiſſe ſe mirandæ vetuſtatis codicem, qui ipſius Virgilii fuiſſe crederetur, in quo:

Undam tepidi deſpumat aeni,

Et illud . . . *Et luce coruſcus aena*, abſque adſpiratione in contextu ſcriptum erat, licet ſupra additam haberet, aliena manu.

Cæpit a *Capio*, monet Caper eſſe per *Æ* ſcribendum. *Cœpit* vero, a verbo *Cœpio*, per Œ. Extant adhuc ejus verbi reliquiæ apud Terentium, Adelph. act. 3. ſcen. 4.

. . . . *An non ſex totis menſibus*
Prius olfeciſſem, quam ille quidquam cœperet?

Scio omnes typis excuſos codices *Cœperit* habere;

bere ; ſed habeo ego manuſcriptum codicem vetuſtiſſimum , ubi *Cœperet* plane legitur ; id expoſcente lectione.

Conlata , *Conlega* , *Concludunt* , *Inlapſa* , *Inlæſa* , *Inrorant* , *Inrupit* , *Inruere* , *Obcultare*, *Obciduus* , *Obcumbere* , *Obcurrunt* , *Subcedere* , & in ſumma , omneis præpoſitiones integras ſcribimus , ubi patitur decor, veterum probatiorum Grammaticorum præcepto ; niſi quum ſequitur cognata litera , qualis eſt *B* ad *P* , & *D* ad *T*. Tunc enim mutari poteſt , ut *Oppono* , ex *ob* , & *pono*. *Attraho* , ex *ad* , & *traho*. De quo diffuſius alio loco egimus.

Exſanguis , *Exſoluit* , *Exſtruxit* , ſicut & *Exſul* , quod alibi adnotavimus ſup. lib. 1. num. 57. poſt *X* literam *S* habent , teſte Scauro , & omnibus veteribus. Quur enim ſecunda compoſiti pars ſuam principalem literam amitteret ?

Heic adverbium , per *ei* diphthongon ſcribendum præcipiunt veteres. Quare ſemper longum.

Lacrymas , ſine adſpiratione , & per Ypſilon debere ſcribi , græca probat origo δάκρυον.

Preendit , Terentius Scaurus peccare ait eos , qui in verbo *preendo* adſpirationem ſcribunt.

bunt. Indicium eſt non debere ſcribi, quod ubi per ſynizeſin dicimus *Prendo*, nuſquam eſt adſpiratio, ut ſup. *aenus*. Recte tamen dici *deprehendere*, & *deprendere* auctor eſt Quint. lib. 9. cap. de compoſit.

Compoſita a *Quatio*, *Perquutio*, *Inquutio*, &c. per *Q* ſcribimus. Non enim videmus quur per *C* potius, niſi quis tueri velit *Secutus* a ſequor, *Locutus* a loquor. Doctiores tamen *ſequutus*, & *loquutus* ſcribunt.

Quujus, genitivum a *Quis*, per *Q* ſcribimus Terentiani Mauri auctorirate. De qua ſcriptione alibi diſputavimus.

Sepulcrum, ſine adſpiratione ſcribendum adſeveramus, quia a ſupino *ſepultum* fit, *Tum* ſyllaba in *Crum* mutata, ſicut *lavacrum* a lavatum; *ſimulacrum* a ſimulatum; *Involucrum* ab involutum. Et Valer. Probus auctor eſt, tria tantum latina nomina poſt *C* adſpirationem habere, *Lurcho*, *Pulcher*, *Orchus*, & *orcus orci* a græco ὄρκος.

Stipuere, *ſtipefactus*. Quia horum verborum origo a *ſtipite* venit, mutato tamen ſyllabæ tempore, *I* litera in illis ſervanda eſt, quam multi in *U* mutant, quomodo quum dicimus, *Decimus*, & *decumus*; *Maximus*, & *maxumus*. *Tin-*

Tinguebat. Attius jubet in verbo *Tinguo*, *U* poſt *G* ſcribere, ſicut in *Unguo*, quod probat *Unguentum* ab eo derivatum, non *Ungentum*.

Hæc, ſtudioſi adoleſcentes, non per otium in bibliotheca mea, ſed in veſtra urbe, a me aliud agente tumultuarie conlecta ſunt, ad Vincentium noſtrum pertinentia. Quæ ſi placuerint, bene ſane eſt. Sin diſplicuerint, equidem neque culpam deprecor, neque vetabo, quin pereant, ut diſcam poſthac ſcriptoris extemporalis titulum minus ambire.

NARRATIO
RERUM GESTARUM IN INDIA
A LUSITANIS ANNO M. D. XXX.

Juxta exemplum Epiſtolæ, quam Nonius Cugna, Dux Indiæ max. deſignatus, ad Regem miſit ex urbe Cananorio IIII. Idus Octobris anni ejuſdem.

L. ANDREAS RESENDIUS
LUSITANUS
CONRADO GOCLENIO
VIRO PRÆSTANTIS.
S.

PEtis, Conrade Gocleni, ut exemplum epiſtolæ miſſæ ad Regem Luſitaniæ de iis, quæ nunc recens ad rubrum mare geſta ſunt, latinum faciam. Petis tu quidem, ſed is petis, qui mihi & jubere, & imperare potes. Equidem latinum faciam, gravate tamen, facturus minime, niſi tu, cui multum debeo, juberes. Nam ut ſileam de humilioribus Luſitanorum victoriis in India hanc ſuis.

fuiſſe unam, nec præ cæteris dignam, quæ omnium prima vulgo ederetur, duabus aliis rationibus merito ab hoc faciendo abſtinerem. Primo, quod noſtræ gentis ingenium adeo præpoſtere verecundum ſit in commendandis rebus a ſe bene geſtis, ut pudeat referre, aut ſi referant, bona pars inde decidatur ab hominibus conſcientia benefactorum domi ſuæ contentis, ne etiam ea foris prædicent. Deinde, quod epiſtola hæc non tam fuit narratio rerum geſtarum, quam epitome. Multo illi melius, qui ſiquid proſpere egerunt, verbis commendare, & adaugere curant, & ſcriptis editis orbem conſcium, poſteritatemque facere rerum ſuarum. Quod non laudare, non poſſum. Conſulitur enim hiſtoriæ, niſi modeſtiam excederet, & ſupra quod res habeat nimia adfectatione creſceret commendatio. Noſti, tametſi diſſimulo, quoſnam intelligam. Cogor autem in hac epitome hiſtoricum potius agere, quam alienæ interpretem epiſtolæ, ut interim topographiæ ratio haberetur. Magna ei voluptatis pars adceſſerit, ſi, quo res geſta ſit, ob oculos quaſi ponatur. Nam qui epiſtolam miſit, hiſtoriam non condebat, atque ob id de hoc minimum ſollici-

tus

tus fuit; quum ſcriberet ad regem locorum peritum, quod tametſi non eſſet, habet tamen, qui terræ ſitum non ex libris modo, verum etiam experientia quotidiana didicerunt. Regum noſti delicias, & aulicorum ambitionem. Circunſtant, digito oſtendunt, tum demum beati, quum interrogantur, & reſpondent. Scribam igitur bona fide, quod exemplo ipſius epiſtolæ Nonii Cugnæ ducis Indici compertum habeo.

NARRATIO.

QUum a Luſitanorum Rege Joanne, ejus nominis tertio, Nonius Cugna nobili, & antiqua familia prognatus, Indiæ dux maximus deſignatus eſſet, claſſe electiſſimo milite ſtipata, ab Uliſipone ſolvit abhinc fere triennium. Ubi Cananorium regiam Arianorum urbem, ad Agaricum ſinum pervenit, quanvis juſſu Regis conſtituerat expugnare Dium, quum potentiſſimam, tum ſuperbiſſimam urbem regni Cambaiæ, quo nomine nunc Carmania ulterior, & pars Arianæ adpellatur, tamen Indorum nonnullis rebellantibus, & infeſtantibus utrumque maris rubri ſinum Turcis,

cis, & Rhomæis, optimum ratus eſt, ſi eos motus prius pacaret. Rhomæi veró vocantur partim Turcæ, partim Veneti, & Chriſtiani transfugæ, colluvies ſceleratorum hominum. Unde adparet Rhomæorum nomen græca conſuetudine penes iſtos, quoniam Romani ſint ſanguinis, manſiſſe. Audivimus elapſo anno famam victoriæ Nonii, bello navali, contra Turcas, & Rhomæos, quam ego quidem libentius exponerem tanquam ſpecioſiorem. Nam ut de illa nihil aliud dicerem, quam quod eſt veriſſimum. Superiore æſtate terrifico, & inſolito cymbalorum ſacrorum ſtrepitu commotam fuiſſe Antuerpiam, quum tamen ejus nihil intereſſet aliud, quam amicæ gentis gratulari victoriis, ex hujuſce rei novitate, illius conjectari licet magnitudinem. Ea res permagna ſit oportet, quæ exterorum calculis, & judicio comprobatur. Verum quoniam nec tu illam antiquatam fere petis, nec nos, præterquam ſummatim, compertam habemus, ad recentiora geſta feſtinabit calamus. Eo ipſo anno Nonius Gugna dux maximus deſignatus, Antonium Silværiam, Diodocum Silværiam, Hectorem Silværiam, quorum hæc victoria tota eſt, in diverſa Indiæ loca

loca miſit. Antonium, ut eam Arianæ oram, quæ a Cananorio protenditur per ſinum Agaricum; Chaulium urbem, quaque Indus exoneratur, ſinum Canticolpum, quem noſtri Cambaiæ vocant, præternavigaret, atque incenderet urbeis, & oppida litoralia, modo alterum ejus ſinus promontorium, qua Dium ſita eſt; non attingeret. Is conſcenſa claſſe quinquaginta navigiorum, quorum quadriremes erant duæ; actuariæ naves totidem, cæteræ liburnicæ, & phaſeli quidam non maiores multo fluviaticis lembis, Indi Catures vocant, profectus eſt. Secum non plureis nongentis viris Luſitanis habebat. Quoniam vero hujus oræ celebriora oppida magnitudine, populo, divitiiſque ſunt Surrate, & Reinelium, utrinque ſita in altero illius Cambaiæ ſinus promontorio, ſuper flumen non magnum; nec certum habeo ſit ne aliquod ex Indi fluminis oſtiis, hæc primum adortus eſt. Cavens tamen vadoſum flumen, habilioribus tantum navigiis intravit. Jam ipſemet præiverat celeri cataſcopio, & jacta bolide aquæ profunditatem pertentaverat. Ut perventum eſt Surrate, quod vi. mil. p. diſtat ab oſtio introrſus per flumen, aut potius æſtuaria an-

 guſta,

guſta, quorum magna pars maris refluxu, ſiccatur, urbem oppugnare cœperunt. Quæ quoniam a Baneanibus, quod hominum genus Pythagoricam, de non obcidendis animalibus, diſciplinam pertinaciter adeo ſervat, ut ne pediculum quidem obcidere ſibi licere putet, & mercatoribus habitabatur, magis quam cætera, non diu duravit oppugnatio, cedentibus, & fugientibus incolis relicta urbe. Noſtri quum inibi manſiſſent, poſtridie ejus diei incenderunt urbem, arſitque ad ſolum uſque. Interim maris adceſſione parant milites invadere Reinelium fere e regione in alio litore ſitum, flexus tamen fluvii facit ut diſtet duo mil. p. a Surrati. Erat vero ea urbs, ut fertur, totius regionis nobiliſſima. Nulli heic Pythagorici Baneanes habitabant, aut imbelles viri, verum Machometani Naiteæ, omnium Cambaiæ populorum bellicoſiſſimi. Si quando terræ ejus Rex claſſem pararet, nunumeroſiorem, electioremque militum manum, ex hac urbe colligebat. Viderant ii Surratis oppugnationem, & incendium, atque interea ſe ad urbis ſuæ tutelam ſedulo comparaverant. Primum omnia capita viarum, compita, & tribus fortiſſimis caudici-

bus,

bus ; & tabulatis munierant, exteriora vallo, & tormentis æneis ; tum ad arcendam portu noſtrorum claſſem, tormentorum numerum ingentem ordine conlocaverant. Ad hæc equites, ſupra quadringentos, præter peditatum, ſub ipſa urbe jactu fere arcus chalybei, tanquam prælium, ut videbatur, commiſſuri, in ordine quiſque ſuo præſtolabantur. Jam noſtri adpropinquabant urbi, quum tormentis æneis excepti ſunt ; adeo crebis, ut miraculo reputetur intacta ab his navigia fuiſſe. Profuit non parum eſſe omnia biremes, & liburnicas, quas ferrei globi a bombardis emiſſi transcendebant. Prohibiti ergo ea parte litus prendere, quum equitatum, qui ſub urbe in planicie erat receptum, in urbem vidiſſent, illuc impingentes egreſſi ſunt, fruſtra jam barbaris prohibentibus. Cœpere itaque vallum, & caudices oppugnare, nam hæc tantum pro muris erant, ſed tormentorum vi, & undique concurrente barbaro arcebantur ſtrenue, donec creſcente noſtris indignatione, globo impetuoſius adunato, in urbem irruptum eſt. Cæſi eo congreſſu ex barbaris quadraginta. Cæteri terrore hoſtis intra mænia recepti, præſidio fugæ ſervati ſunt. Atque

graſſantibus per urbem pauci reſtiterunt, pauci quoque inventi, qui gladio obcumbere digni eſſent. Manſerunt ibi milites eo die, dum deprædarentur urbem. Nec mercibus, quæ oneri claſſi eſſent, manus adjecerunt, licet paſſim invenirent domos plenas cupro, ebore, & ſimilibus, quorum ingentem copiam, ſi capaciora fuiſſent navigia, ſecum vexiſſent. Inventa tormenta plurima ænea, præter ea, quæ ante commemoravimus, atque adeo ubique maxima copia vaſorum fictilium, quæ porcelania vocant, aliarumque mercium Chinenſium. Nam his præcipue cum regno Chinæ commercium erat. Domus pleræque adfabre ædificatæ, & expoliatæ opere pulcherrimo, lecti quoque aurati, indicia nobilitatis civium. Ad hæc inventa multitudo falconum, auratis capitiis, ad avium vænationem, cui rei terra eſt aptiſſima. Eſt enim plana adeo, ut Scallabitani agri, quos adluit Tagus in Luſitania, nec gleba minus fertilis. Gignit præcipue triticum, & oryzam. Igitur oneratis navigiis ex æneis tormentis, ſelectiſſimis quibuſque reſervatis, cæteris in fluvium, ubi profundior erat vorago, ſubmerſis, quum milites adhuc e præda minime quieſcerent, veritus

ritus dux Antonius Silværia, ne natare non poſſent in æſtuario vadoſo, urbem incendi juſſit, nec diſceſſit, donec in cineres redacta eſt. Combuſtæ ſunt etiam multæ naves onerariæ, & gauli, quæ Navigia Indi zambucos vocant, præter eas naveis, quæ in Surratis everſione combuſtæ fuerant, quarum nonnullæ refertæ erant mercibus, aliæ vacuæ. Incuſſit ea res terrorem regioni maximum. His ita geſtis, noſtri æſtuarium ad naveis egreſſi ſunt, atque inde præter legentes oram Chaulium verſus, venere Damonium oppidum ingens ſuper æſtuarium, & fluvium non magnum, nobili & fortiſſimo caſtro. Murus latus erat pedes octo, quadratus, ſingulæ turres, in angulis ſingulis, intus ciſterna aqua plena. Ibi etiam maioribus navigiis extra relictis, cum biremibus, & liburnicis ingrediuntur. Obcurrit autem nemo. Siquidem incolæ ut noſtros inſtare reſciverunt, ex iis qui Surrati, & Reinelio fugerant, deſerto & ipſi oppido, fuga vitæ conſuluere. Quare otioſius ibi res acta fuit. Primum arietibus concuſſæ valvæ caſtri, fortes quidem, & ferratæ, ut autem neminem ineſſe intus ſenſerunt, verſa manus eſt ad dirutionem, exuſtionemque, donec omnia ſolo æqua-

æquarentur. Nonnullis etiam navibus, & gaulis admotus eſt ignis, ingenti præterea copia cæſæ materiæ, quæ in portu inventa eſt. Par fortuna fuit oppidi alterius, & pagorum complurium in eodem æſtuario. Navis item magnitudinis, pulchritudinisque eximiæ, cui in ora ædificatæ jam jam ſumma imponebatur manus, exuſta eſt. Egreſſi inde invadunt in eadem ora urbem Gaſnyiam ſitam in oſtio fluminis alterius, & æſtuarii. Ea cingebatur undique cœnoſis æſtuariis, & ſudibus denſo aggere, niſi ea parte qua fluvio imminebat, parte item alia, qua exitus anguſtus patebat in continentem. Heic ſtabant in armis equites CCCC. ſub ipſam urbem, peditum vero quinque millia, ſuis ſtationibus ad tutanda mœnia diſtributi erant. Dux non commiſit, ut claſſis male tuto flumine ad urbem adcederet, ſed ſexto ab urbe ſtadio litus prendit, atque ibi partitus milites, CL. in cuneo collocavit, ipſe cum reliquis in acie effigiem cornuum referebat potius, quam vere præſtabat. Mixtus cuneus eſt equitatui, & aliquandiu varie pugnatum, tandem ceſſerunt barbari. Ceciderunt eo primo congreſſu ex equitibus XV. ex noſtris autem quinque. Noſtri

dum

dum fugienteis inſequuntur, eodem impetu in urbem irruerunt. Quem impetum, quum non ferret peditatus, terga etiam dat, & per eam portam, per quam in continentem exitur, fuga ſervati ſunt. Obciſi, & capti ſunt viri CC. urbs tota incenſa, & everſa. Naves ſimiliter complures, & gauli, partim cæſa materia, partim annona, aliiſque rebus onerati. Hæc præter, multa alia oppida, & pagos incenderunt eodem litore, eſt enim regio frequens, ſed quoniam minus hæc ſunt inſignia, nec nos quoque referemus. Summa navium combuſtarum, & gaulorum CCC., quarum complures oneratæ mercibus, nonnullæ annona, hæ Dium, illæ ad Arabicum ſinum navigaturæ erant. In partem Luſitaniæ Regis præter alia, ceſſerunt captivi numero CLX. viri remigio ſtrenui. His peractis noſtri adnavigarunt in inſulam Bazaim, in eodem tractu, ut illic dulciores aquas claſſi providerent, exigerentque tributa Bandaratii, Tanæ, & Carangiæ, urbium, quas Hector Silværia tributarias fecerat. Atque hic quidem Antonii Silveriæ per eam oram excurſus.

Nunc

Nunc ad Diodocum properandum, cui data erat provincia arcendi hoſtis ab ea ora, quæ a Cananorio ad extremum uſque Narſingæ promontorium excurrit. Tractum ſiquidem illum Arianorum, qui in Oceanum longo ſe ductu inſinuat, Narſingam noſtra ætas adpellat. Creſcit enim in eo promontorio piperis magna copia ad oppidum Cailen, & cognominem fluvium, atque inde invehitur a Rhomæis, & Turcis Mecham, & Alexandreiam, & Venetias. Quin & reportandarum mercium aliarum gratia, indigenæ ipſi exportant. Omnium vero maxime, quidam ſemiregulus mercatorum Indiæ potentiſſimus, Chetinus illic vocatur. Is in Mangalorio oppido, non procul a Cananorio urbe regia, caſtrum habebat ſuper mare, ædificiis, viris, armis, tormentisque munitum. Infeſtus noſtris, Turcis amicus, ad quos naveis ſuas aromatis oneratas mittebat quotannis. Quod ut ne fieret, cavere volens Nonius Cugna, Diodocum claſſe mediocri obſervare juſſit oram Cailes, & quum Rhomæorum claſſis egrederetur, illi obcurreret. Quæ quoniam aliquanto pluſculum morabatur egredi, receptis a Nonio literis, Diodocus Mangalorium contendit.

tendit. Quo perveniens ad VII. Calendarum Aprilium, quia portu arcebatur multitudine ſagittariorum, & funditorum caſtrum tuentium bene ordinata ſtatione, & bombardarum fragore terribili duobus fere paſſuum millibus ab oppido, jactis ancoris egreſſus eſt cum viris CCXL, quorum CXX, æneis machinulis, vulgus ſclopetas adpellat, utebantur. Oppidani caſtro, ut arbitrabantur viris, & tormentis probe munito, ipſum oppidum caudicibus contextisque trabibus, & tormentis tutabantur. Nec eo contenti, egreſſi ſtatione, excipiunt venienteis. Incruduit prælium aliquantiſper in campo, ſed urgentibus noſtris, illi nonnullis cæſis, pluribus vulneratis, ad ſtationem ſe recepere. Unde tormentorum magiſter quum ignem adhibere, & jaculari meditaretur, Luſitano quopiam ſerpentinulam æneam exarmante, ictus interiit. Commodum ergo præbita obcaſione noſtri irrumpunt in oppidum, prædantur, evertuntque ſingula, atque adeo ſubceſſu felici adrecti animis ad caſtrum oppugnandum adcinguntur. Illud quidem forti muro cinctum erat, tum per murorum minas lapideæ quædam manſiunculæ exterius prominentes, unde ſagittis,

verut-

ventis, ſerpentinis, ſaxis, plenisque ollis nitri tormentarii adhibito igne, noſtros arcebant ſtrenue. Nec noſtri ſegnius, pars machinulis æneis impetere, pars molaris fuſtibalis contorquere, alii ſcalis contendere in murum, infringere alii portas arietibus, donec barbari deſperatis rebus, in flumen ſe ſaltu dejicientes, nando pars evaſerunt, pars intus cæſa eſt, perfractis jam foribus, alii præobcupati a liburnis, & phaſelis jam adpropinquantibus in ipſis undis obciſi ſunt, inter quos ipſe Chetinus caſtri dominus. Capta ſunt in caſtro, & in ſtatione illa oppidana LX. ænea tormenta. Caſtrum refertum erat cupro, corallio, hydrargyro, pannis coccineis, & ſericis heteromallis, quos vulgus villutos adpellat, quæ a Mecha invehebantur. Erant & aliæ merces quamplurimæ, copia nitri tormentarii, ad hæc annonæ, cæterorumque victui neceſſariorum. Ex quibus oneratis navigiis, quum capacitas non ultra permitteret, & adhuc a præda non temperarent milites, Diodocus receptis ad navigia tormentis, juſſit oppidum, & caſtrum incendi. Ea vero pars muri, quæ ſuper mare erat lapide quadrato, quum igni reſiſteret, tormentis diruta eſt. Combuſtæ ſunt in portu onerariæ naves

XIII. Ex Luſitanis vulnerati ſunt nonnulli; deſideratus nemo. Hoc quidem factum maximam in India Luſitanorum rebus commoditatem attulit. Nam ſemiregulus iſte indies fiebat ſuperbior, & notior divitiis, & potentia, & quotannis Mangalorii Rhomæis onera dabat, aut ipſe naveis ſuas pipere onerabat in Mecham. Jam Malabares Indi in illum ſacram figebant ancoram, Quo ſublato, fracti animis, a novis motibus temperant.

Poſt hæc Diodocus Cananorium rediit, atque navigia exonerabat, quum egreditur claſſis Callicutii oryzam invectura. Erant autem LX, naves, quas Indi Paroos vocant, nobis parones ſint latino nomine. Obcurrit illis Diodocus biremi una, liburnicis ſex, non enim exonerata erant navigia cætera, Quoniam vero reflabat Diodoco ventus obciduus, quo inſequi cogebatur eos, quibus notus flabat proſperior, quantum licuit tonſarum remigio adceſſit, tormentisque ſubmerſit parones ſex, alii nonnulli bombardarum ictibus ſemifracti & hiantes, plures intacti evaſerunt. Una ex liburnicis, quæ biremem remigio anteverterat, ſubmerſa eſt. Nam quum Malabares Callicutii harpagonem in eam jam injice-

injicerent, & vellet retroverti, oppreſſa a maioribus navigiis, receptoque intra ſe mari, obruta fuit. Perierunt in undis VI. aut VII. viri, qui a ſociis ſervari nequierant. Joannes quoque Silveria, frater Diodoci, ſaxo tormentario a paronibus ejaculato vulneratus eſt, at curatus. Sic evaſit claſſis Callicutia aura noſtris reflante, Diodocus vero Cochinum ad ibi hyemandum petiit.

Hector Silværia XII. Cal. Januarii, Goa, nobili ultra Chaulium urbe, profectus Syagrum extimum promontorium Eudæmonis Arabiæ, cum quatuor longis navibus, duabus celocibus, quas Luſitani caravelas vocant, liburnicis quatuor, atque in his viris DC. Eoque præterito, Zocotoram inſulam in Azanio mari attigit, cauſſa aquæ dulcis recipiendæ. Cæterum, quando nos etiam ſitus movet locorum, diſtat ea inſula a Syagro promontorio CCLXXX. mil. p. Plinio auctore, veteribus Dioſcuriada nominata. Inde claſſem diviſit in parteis ante ipſum ſinum, ne Turcarum claſſis egredi, ingredive, niſi viſa a noſtris poſſet. Heic quum ſic claſſis ſparſa præternavigaret, fortiſſima quædam Chetini navis, quam ſuperſtes adhuc e Mangalorio

galorio Mecham miſerat pipere, gariophylo, cynamomo, zinzibere, nuce myriſtica, & macere oneratam, Hectori obviam fit. Hæſerunt miſſis utrinque harpagonibus, atque pulchre ab aliis defenſa diu, impetita ab aliis. Sed prævalentibus noſtris capta eſt, obciſis quotquot in ea erant. Quo factum eſt, ut toto eo anno nihil quicquam piperis per Arabici ſinus anguſtias invectum ſit. Habuit præter hanc, non paucas prædas alias, ſed minutiores quam ut referre libeat. Non pigeat tamen, & hoc memorare. Navem quamdam Dio profectam, refertamque viris albis, aliisque Pellaconenſibus, quum conſpicatus eſſet Martinus Caſter, navarchus longæ navis, cui nomen Divus Hieronymus, adhæſit jacto harpagone, atque ipſe primus omnium ingreſſus eſt, aliis ſequentibus. Prælium diu anceps, & navis ſtrenue adeo defenſa, ut ipſe Martinus Caſter, & X aut XII. Luſitani alii a Turcis obciſi ſunt. Navis tamen ſat plena divitiis capta eſt, & viri ad unum obciſi. Nec caruerunt ſuis prædis alia navigia ſparſa, ſed nos celebriora recenſemus. At vero quoniam Dienſis, & Cambaienſis claſſes, adcepto noſtrarum navium nuncio, egredi non audebant,

Hectori

Hectoris Silveriæ claſſis in inſula Mete, ſive Barbara, ut Ptolemæus vocat, ſinus Troglo-ditici, congregata eſt; ubi in fine prædarum dulces aquæ Nonii Cugnæ præcepto providendæ erant. Ab eo etiam inſtitutum fuerat, ut Hector inde navigaret Adenam e regione ſitam in Eudæmone Arabia, & ſi quas naveis, gaulosve inveniret maioris æſtimationis momentive caperet, tentaret præterea vellet, ne Rex parere, & tributum ſolvere Regi Luſitanorum, obcaſionemque quamcunque tempus offerret, raperet. Eſt autem Adena, ſive ut a noſtris hominibus dicitur Aden, urbs regia felicis Arabiæ, non procul a Poſidio promontorio, paulo exterius, quam ubi Ptolemæus Saninam urbem ponit, non tam magnitudine, quam natura, & operibus munitiſſima. Magnitudo quidem, citra larium eſt ſex millium, ut adcepi, verum tribus partibus altiſſimis clauditur jugis, & perpetuis, ſolumque avibus perviis. Ipſa inter juga montis, ut conjectamus, Cabubathræ, quoad convallis qua ſita eſt permittit, extenditur, atque ob malignius ſpatium, quod in latitudine creſcere negatur, ædium celſitudine, & viarum anguſtia compenſat. Nam ædes Uliſiponenſi

modo

modo illic exſtruuntur. Jam ad mare, qua parte ſolum oppugnabilis eſt, muro, & caſtris ad miraculum fortibus ambitur. Cæterum quia in continentem nullibi patebat exitus, mons a ſummo jugo ad radicem vi diſciſſus eſt in gurgitis anguſti modum, turribus, & ferratis portis emuniti. Habet intus ciſternas complureis, ingentem unam extra muros ad latus, quam domum aquæ vocant. Aqua camelis importatur quotidie. Eſtque dies, quo camelorum duo millia, mille & DC. mille & quingentos numerare quis poſſit. Hi ſi interdiu veniunt, intus in urbe exonerantur. Sin nocte, in illa exteriore ciſterna, quoniam clauſis murorum portis quemquam ingredi non licet, aut egredi. In ſumma, talis urbs eſt, ut toti mari rubro, ſive Arabico ſinui, poſſit facile dominari, ipſaque negante nulla claſſis ejus maris anguſtias penetret. Quare noſtri jam olim hanc fruſtra pertentarunt, expugnaverunt ſemel duce Alphonſo Alboquerco, ſed excedere coacti ſunt, urbis viribus ſe integrantibus. Sed ad narrationem revertamur. Hector Silværia a Mete inſula prædas miſit Maſcaten oppidum ſitum in promontorio Corodamo, altero ſinus Perſici.

ſici. Nam huc ſe venturum ex Adena ſociis declaraverat. Profectus igitur a Mete pervenit Adenam nonis Aprilibus. Ubi jactis ancoris, regii nuncii advenerunt adventui ejus gratulatum; adferentes ad naveis boves, & arietes multos, frugumque copiam; regio munere. Atque per duos civium nobiliſſimos, Rex Hectoris Silveriæ animum requiſivit; quidnam vellet, quidve facere proponeret. Hector, miſſo etiam munere quo Regem intellexit gaviſurum reſpondit, ſe miſſum a Nonio Cugna duce Indiæ maximo deſignato, in ipſius Regis auxilium contra Rhomæos, & Turças, quoniam reſciſſet ipſum ab illis oppugnari. Siquidem Rhomæi X. triremibus actuariis navibus, & gaulis XL. improviſo Adenam obſederant mari, terra vero equitatu, & peditatu maximo, copiis videlicet auxiliaribus. Nam ipſi Rhomæi DC. erant, plus minus. Duravit obſidio menſes quinque. Oppugnabatur quotidie mari præcipue, atque adeo terra, extructo in modum muri tabulato contextis trabibus ad exteriorem ciſternam, & tormentis conlocatis, quorum quatuor erant baſiliſci, tormentorum omnium genus impetuoſiſſimum, quibus mu-

rum

rum totum ea parte diruerant, propeque expugnaverant urbem, niſi defenſa pertinaciſſime fuiſſet. At ut reſcitum eſt claſſem noſtram adventare, Rhomæi obſidione levata diſceſſerunt, deſideratis ex ipſis CC. præter eos, qui ex auxiliis mortui ſunt. Civium fere turba pauperior fame, & ſiti periit. Addebat etiam Hector, ſe majorem claſſem duxiſſe, verum quia in inſula Zocotora levatam audiiſſet obſidionem, partem claſſis alio cum prædis miſiſſe. Nunc ſi ipſe Rex vellet parere; & ſolvere honeſtum aliquod tributum Luſitanorum Regi, ut & alii Reges Indiæ; pro certo haberet ſe ſemper a Luſitanis contra Rhomæos, & Turcas, aut quamcumque aliam nationem, tutandum. Ad hæc Rex: Dicite, inquit, Hectori, me dignum memet arbitrari cui gratia habeatur, quod bellum ſuſtineam contra Rhomæos, non tam mihi, quam ipſis Luſitanis infeſtos. Rhomæos hoc agere, ut aut amicitia, aut vi Adena potiantur; unde tuto in Indiam navigare poſſint; tutarique contra Luſitanos mare rubrum. Quare ſatis ſuperque erat me cum Rhomæis, & Turcis amicitiam nolle, interdicere illis urbe & regno meo, at Luſitanorum cupere amicitiam,

& ſocietatem, ne etiam parere, & ſolvere tributum exigat. Cui contra reſpondit Hector, illud eſſe veriſſimum, Rhomæos conari illac irrumpere in Indiam contra noſtram voluntatem, idque adeo Venetos, & Turcas eniti maxime. Verum ſi a Luſitanis jam omnino profligati & deſtructi non erant, in cauſſa eſſe, nuſquam certo loco eoſdem inveniri. Quod ſi Adena in Luſitanorum eſſet arbitrio, haud dubium, quin aut profligarentur, aut penitus Indicam contentionem relinquerent, quum nullibi certius quam ad anguſtias ejus maris intercipi poſſent. Ideoque ipſe videret, & ſibi conſuleret, quodque optimum factu judicaret, maturius eligeret. Hæc & ſimilia reſpondente Hectore, additis blande minis, & iterum iterumque nuntiis hinc inde commeantibus, adquievit Rex, ut pareret Luſitanorum Regi, ſolveretque quotannis, jure tributi, ſeraphinorum decem millia ponderis & valoris Ormuzii, quæ regia urbs eſt, cognominis inſulæ inter ſinus Perſici anguſtias. Ea ſumma latina ſupputatione quingenta facit ſeſtertia. Gratis etiam dedit ſtatim ſeraphinos mille quingentos, id eſt, ſeſtertia LXXV. ut Ormuzii ex puriori auro fieret corona,

quam

quam Regi Luſitaniæ mittit in ſymbolum amicitiæ, & obedientiæ. Scriptæ ſuper ea re ſunt tabulæ, ſubſcribentibus Rege, & Hectore Silværia, quujus exemplum Nonius Cugna ad Regem Luſitaniæ miſit. Id ad nos perlatum non eſt. His ita ſe habentibus, Rex Xaerii ſcripſit ad Hectorem, ne gravaretur regnum ipſius adcedere, quod eſt in exteriore flexu Arabici ſinus in regione Homeritarum, juxta Ptolemæi traditionem, ſe pariturum Luſitanorum Regi, & penſurum tributum, ut conſtitueret. Daturum præterea quidquid tormentorum æneorum Xaerii & Dopharii haberet. Profectus igitur Hector, petente Rege, ibi liburnicam unam reliquit cum triginta viris Luſitanis. Quæ finita hyeme, Cananorium adplicuit cum literis Regis ad Nonium Cugnam, quibus nunciabat Rhomæos poſt Adenenſem obſidionem partim reverſos Judam, quæ eſt circa Mecham in intimo Elanitis, ſive Arabici ſinus receſſu, partim & plures, quum reverti Judam non auderent, obciſo proditorie duce a Turca deſignato, Zebiben adiiſſe, oppidum in continenti, ſic eorum lingua, ab uvis paſſis, quibus abundat, ficto nomine, atque ex his nonnul-

los obciſos in itinere ab incolis terræ illius. Nam eorum deprædationibus fatigati incolæ, ſummo eos odio proſequebantur. Horum præcipuos Muſcophaaum, Soſcum, Reiſolemanum, & Zopharem theſaurarium ejus, adiiſſe Camarum inſulam in interiori ſinu, procul ab anguſtiis, & ibi adcepiſſe eos nuncium magni Turcæ exigentis omnia tormenta ænea, & trecenta ducatorum millia, id eſt, centies vicies ſeſtertium, quæ ab ipſo adceperant ad bellum Luſitanis inferendum. Quod niſi facerent, nuſquam evaſuros minabatur, quin ultimum luerent ſupplicium. Ipſos vero nuncio hoc interfecto XXX. millia, hoc eſt, ſeſtertia mille ducenta miſiſſe Cairi gubernatori, quo intercedente reconciliarentur Turcæ. Cepiſſe quoque ad XXVI. navigia mercatorum, quæ ab India Mecham navigabant, quibus impoſuerint magnum tormentorum numerum, quorum multi erant baſiliſci. Verum ad egreſſum anguſtiarum rubri maris periiſſe illis navem, in qua maior bombardarum pars vehebatur, & inde profectos verſus Indiam. Atque hæc quidem Rex ad Nonium ſcribebat. Cæterum liburnica, illos circa Xaerii litus invenit gyris, & flexibus conten-

contendentes promontorium ſuperare, reſiſtente vento. Quin ut continui flabant ſubſolani, & vulturni, eo anno minime Dium adnare poſſent. Idem quoque retulit Hector Silværia, qui oram Dii ad finem uſque menſis Septembris præternavigaverat exſpectans illos. Proponebant hyemare Xaerii, quamvis dubii num facerent, Rege noſtram amicitiam expetente. Quod ſi prohiberentur, lecta ora Æthiopiæ Mombazam contenderent. Quædam tamen navis cum centum ex illis, Cambaiæ adpulit menſe Auguſto, nec in urbe Dio recepti ſunt, ut retulit Judæus quidam, quem Nonius ad explorandam Dium miſerat. Jubebat illos Rex Cambaiæ ire Surrate. Quin alii fere CC. quos Rex fecerat prætorianos milites, defecerunt ad Regem Majulium. Sunt autem Majules gens Tartarorum, a Perſidis confinio, per Gedroſos, & Arachoſios effuſi, viri bellicoſi nimis, & qui regnum Sindæ expugnaverint, quod inter ipſos & Cambaiam omnium regionis ejus eſt maximum. Pervadunt jam Cambaiæ regnum paulatim, atque uno prælio militum Regis Cambaiæ XXX. millia confecerunt. Qui propterea triſtis, & perterritus eſt, quum præ-

cipue

cipue Rezbutii Majulibus jungantur. Id ſi fiat, non longo tempore regnum Cambaiæ expugnabunt. Cæterum ut ad Luſitanos redeat oratio, Hector Silværia quum proficiſceretur a Mete, ut ante dictum eſt, claſſem cum prædis juſſerat ire Maſcaten, relicta ibi liburnica una cum navi quadam ex captis. Quod ut Rhomæi reſciverunt, mittunt illuc triremem cum viris XXX. Rhomæis, ſclopetariis, & ſagittariis, & Arabibus decem. Noſtrorum quindecim, qui in liburnica erant. conſpicati triremem procul, putantesque eſſe ex noſtris quampiam, egrediuntur ad illos. At cognito errore, ſe comparant ad prælium. jactis utrinque uncis. Præliatum eſt tot horis, quoad utriſque ſublato ſigno ad halitum recipiendum quieſcere placuit. Deinde inſtaurato prælio, triremis capta eſt, viri omnes obciſi, præter Luſitanum quemdam cognomine Boccarrum, qui a Chriſtiana religione ad ipſos Turcas defecerat. Hic in undas deſiliens clamore maximo ſervari flagitabat, quia Chriſtianus eſſet. Ductus eſt Goam, luiturum capite ſupplicium publice. Ex noſtri deſiderati duo, cæteri omnes vulnerati evaſerunt. Congregata itaque claſſe apud Maſca-

tem,

tem, ut convenerat, Hector Cananorium reverſus eſt. Dedit in ærarium Regis Luſitanorum ex prædis XXXII millia nummum aureorum, quos Indi pardaos vocant, ad latinam rationem, duodecies ſeſtertium. Urbs Dium, ut ſcribit Nonius, in ſua manet fortitudine, & ſuperbia, ſecura Luſitanorum, quos non credit commiſſuros, ut ſe oppugnent. Atque adeo hæc confidentia Nonio placet, datque operam prudens, ut ſecurior ſit, quo incautam invadat.

Habes, Conrade Gocleni, ſummam rei totius, ſi minus latine, aut ordinate, tuum erit boni conſulere quando & exemplum ipſum epiſtolæ minus adhuc ordinem ſervabat. Et in re mihi male comperta, ſeriem narrationis maiori ordine texere non potui. Cæterum orationem, ubi hæc ſubjecero, cludam. Quum hæc jam, ut petiveras, ſcripta ad te deferre meditarer, commodum litteris Martini Ferrariæ mei, adoleſcentis bene eruditi, mireque candidi, quujus patruus in Belgica Luſitaniæ præeſt negotiationi, ſum factus certior, delatus ab Alexandreia litteras ad ipſum negotiationis præfectum, quibus nunciatur

Luſi-

Luſitanos abſolute rerum in India potiri, CC. navibus mare ultro, citroque pervadere, Turcæ copias male ibi multatas, illiusque tyrannidem tota India depulſam, ideoque ſuſpicari Dium a noſtris expugnatam, certo tamen neſcire. Luſitanum nomen Turcis eſſe capitaliter odioſum. Ipſorum tyrannum, qui rumor heic etiam creber eſt, ad haſce vindicandas injurias, ſibi a noſtris hominibus inlatas, feſtinare, atque adeo cum Pannoniis, ob id pactas inducias. Id ſi verum eſt, neſcio mehercules, quando opportunius Chriſtiani Principes, ſi religioni deeſſe nolint, Eccleſiæ ruinas vindicarent. Nam hoſtem pluribus locis impetitum, nemini dubium eſt infirmiorem multo, quam fuerit huc uſque futurum. Atque utinam Europa tumultibus his, & inteſtinis diſſidiis in melius compoſitis, tantillum ad ſe colligendam reſpiraret, ſpes erat rempublicam ex conlapſa reſtitutum iri, eaque vulnera curari poſſe, quæ nuper adcepta maiori cum dolore recordamur. Nam ſpem recuperandi Græcorum ne jam Aſiæ, Lybiæque dicam imperium, Regum aliorum in alios invidia, & rerum inter ſe publicarum diſcordiæ

cordiæ mihi omnino ademerunt. Sed hæc ad muſarum candidatos nihil. Vale. Lovanii XI. Cal. Jul. M.D.XXXI.

FINIS.

INDEX

Omnium, quæ in hoc volumine continentur.

Epiſtola Reſendii ad Joannem Vaſæum de Æra Hiſpanorum. Pag. 1.
Altera ad eundem pro Colonia Pacenſi. 7.
Altera ad Bartholomæum Kebedium pro Sanctis Chiſti Martyribus. 33.
Altera Ambroſii Moralis ad Reſendium. 118.
Altera ad Ambroſium Moralem de Trajani Pontis inſcriptione, & aliis. 127.
Vita Vincentii Levitæ, & Martyris. 162.
Adnotationes in hujuſce Heroici Poematis libros. 208.
Narratio rerum in India geſtarum. 285.

INDEX
RERUM NOTABILIUM.

ABderramen Rex. pag. 246.
Abylen mons Africæ juxta Septam urbem. pag. 249.
Adena ſive Aden ubi. pag. 302.
Æra unde ſignificationem ducat. p. 2. & 3.
Agrorum Tagi fertilitas, pag. 196. 263.
Alliboaces Saracenus. pag. 248.
Alites oſcenæ. pag. 266.
Almada oppidum. pag. 261.
Alphonſus Albuquercus. pag. 303.
Alphonſus Henricus primus Portugaliæ Rex. pag. 253.
Cujus filius. ibid.
Anas fluvius. pag. 255.
Angelus quid ſignificet. pag. 233.
Anni horæ. pag. 221.
Antonius Silværia. pag. 288.
Aquarium ſignum. pag. 211.
Arachoſi populi. pag. 309.
Areius Luſitanus, quis. pag. 92.
Aruina quid. pag. 230.

Aſtor-

Aſtorga urbs. pag. 247.
Aſturum montes, & Aſturia urbs. ibid.
Athanagilde oppidum ubi. pag. 38.

B.

Bachus Baſſareus dictus. pag. 268.
Baneanes, qui nulla animalia nequidem pediculum occidunt. pag. 290.
Barbarium promontorium. pag. 260.
Barbarius mons. ibid.
Ejus rupes jaſpideæ. ibid.
Barbarii populi. ibid,
Berecynthia Dea Cybelle. pag. 273.
Bos Perillæus. pag. 228.
Boccarrus quis fuerit. pag. 310.
Ejus ſupplicium. ibid.
Bolides quid. pag. 237.
Brutus Valentiæ conditor. pag. 216.

C.

Calpen mons, & oppidum Gibaltare. p. 215. & 249.
Calybs fluvius. pag. 257.
Cananorium urbs. pag. 287.
Camarus inſula. pag. 303.

Capel-

Capella ſignum cæleſte. pag. 275.
Caritas eſt virtus ignea. pag. 210.
Caſtrenſe oppidum. pag. 249.
An in illo maneant reliquiæ Vincentii. ibid. & pag. 41.
Cataſta quid. pag. 227.
Cavea, ſive locus ubi Luſitani plures obcubuere Martyres. pag. 54.
Cauteria inſtrumenta ferrea. pag. 230.
Celticorum, vel Celtarum origo. p. 11. & 20.
Eorum urbes juxta Ptolemæum, & Plinium. pag. 26.
Chelinus potentiſſimus Indiæ mercator. pag. 296.
Chorographia Barrerii lectione digna. p. 103.
Cippus Emeritæ in domo Petri Meſſiæ. p. 98.
Alter in muro Pacis Juliæ, qui eam eſſe Bejam ſatis comprobat. pag. 12.
Alter. pag. 13.
Alter in domo Reſendii. pag. 99.
Claritudinis, & immortalitatis gradus. pag. 209.
Cælum inſtrumentum. pag. 279.
Cænobium Canonicorum S. Vincentii. p. 45.
Ejus conſtructio, & fundationis cauſa. ibid.

Cognomen Legionenſis urbis. pag. 106.
Coloniæ Luſitanorum juxta Plinium. p. 23.
Conimbrica urbs. pag. 255.
Ejus vetuſtas. pag. 256.
Non eadem ac Munda. pag. 69.
A Joanne III. celebri bonarum artium Academia exornata. pag. 255.
Corduba erat Turdulorum metropolis. p. 25.
Coronis puella a Phœbo dilecta. pag. 278.
Corpus S. Vincentii an Oliſipone, an in oppido Caſtrenſi maneat. pag. 41. & ſeq.
Ejus inventio. pag. 45.
Corvorum mons. pag. 44.
Corvorum promontorium. pag. 270.
Corvorum vita longiſſima. ibid.
Cryſthetidis martyrium. pag. 79.

D.

Damaſus Pontifex fuit Vimaranenſis, non vero Igæditanus. pag. 38.
Damonium oppidum ingens. pag. 293.
Datianus ad Iberos religionis cauſa torquendos mittitur. pag. 166.
Dea Mens. pag. 212.
Deois eadem ac Proſerpina. pag. 224.

Didacus Covaſruvias quis. pag. 94.
Diocles idem ac Diocletianus. pag. 212.
Ejus natales. ibid.
Quomodo Imperator ſalutatus. ibid.
Jovii prænomen aſſumpſit. pag. 213.
Deum ſe adorari juſſit. ibid.
Decimæ perſecutionis fuit auctor. ibid.
Diodocus Silværia. pag. 288.
Ejus victoriæ. pag. 296. & ſeq.
Dius ſuperbiſſima regni Cambaiæ urbs. pag. 287.
Dulichia urbs quæ. pag. 270.

E.

Ebura vetus Carpetaniæ oppidum. pag. 85.
Ebuſos Inſula. pag. 242.
Elbora quæ urbs. pag. 65.
Cur dicatur Ebora. pag. 70. & ſeq.
An eadem quæ Talaveria. p. 82. & ſeq.
An eadem quæ Libora. ibid. & p. 87.
Præter Toletanam Eccleſiam eſt ditior Hiſpaniarum. pag. 65.
Erytheia inſula. pag. 250.
Eſures erat oppidum in Bætica poſtea appellatum *Xeriz*. pag. 12.

Euge-

Eugenii Toletani Epiſcopi , & Martyris traslatio. pag. 107.
Eulaliæ martyrium. pag. 79.
Exarrama fluvius ubi. pag. 158.
Exauctorare milites in quo conſiſtat. p. 216.

F.

Fabella percurioſa de Eboſenſis Eccleſiæ Sanctis. pag. 54.
Fanum Juſtæ & Rufinæ pag. 46.
Fercula quid. pag. 275.
Fides & Pietas quid. pag. 232.
Flavii prænomen cur uſitatum ab omnibus fere Gothorum Regibus. pag. 138.
Flectius celeberrimus Conimbricenſis urbis, & arcis præfectus. pag. 104.
Fons ſanctus lippientibus ſalutaris. pag. 54.

G.

Galli ſacerdotes. pag. 273.
Gallorum mores antiqui. pag. 271. & 272.
Gaſparis Barrerii Chorographia lectione digna. pag. 103.
Gaſnyia civitas ubi. pag. 294.
Gedroſi quinam populi. pag. 309.

Gibaltare oppidum. pag. 215. & 249.
Gothi non una gens, ſed diverſæ nationes. pag. 256.

H.

Hector Silværia. pag. 288.
Ejus predæ & victoriæ. pag. 300. & ſeq.
Tributarias fecit Bandaritiam Tanam, & Carangiam. pag. 295.
Hercules Argivus, & Ægyptius. pag. 252.
Hidrargyron quid. pag. 269.
Hieroſolyma unde. pag. 275.
Hiſpaniæ diviſio. pag. 4.
Altera diviſio. pag. 73.
In tres juridicos conventus. pag. 14.
Diviſio Eccleſiaſtica a Conſtantino facta. pag. 111.
Hiſtoria celeberrimi Conimbricæ Præfecti. pag. 104.
Hiſtoria Vincentii ſummatim expoſita. pag. 43. & ſeq.
Homo ad imaginem Dei factus. p. 171. & 222
Honorii filiæ. pag. 144.

I.

Igæditana Eccleſia in urbem Gardiam tranſlata. pag. 30.

Incunabula Luſitaniæ. pag. 96.
Inſcriptio lapidis in via Pacenſi. pag. 81.
Inſcriptio Turegiæ in priſtino Dei Matris fano reperta. pag. 56.
Inſula Camarus. pag. 308.
Ebuſos. pag. 242.
Erytheia. pag. 250.
Mete. pag. 303.
Ormuzius. pag. 306.
Zocotora. pag. 305.
Inventio corporis Vincentii. pag. 43. & ſeq.
Inuus idem ac Pan. pag. 234.
Joannes III. Luſitaniæ Rex. pag. 255.
Joannes Vaſæus laudatur. pag. 8.
Julia, Maxima, & Veriſſimus martyres Oliſiponenſes. pag. 231.
Julianus Comes Hiſpaniæ proditor. p. 244.
Jupiter Libidinoſus. pag. 224.
Capitolinus. pag. 235.
Latialis. ibid.
Tarpeius. ibid.
Juſta, & Rufina martyres. pag. 46.

L.

Lapis in via Pacenſi. pag. 81.
Legionenſis urbis cognomen. pag. 106.
Leucadiæ martyrium. pag. 79.

Lemu-

Lemures larvæ nocturnæ. pag. 225.
Libitina quæ Dea, pag. 257.
Linum Peluſiacum. pag. 236.
Zœlicum. pag. 237.
Luna , & Lunus Deus. pag. 277.
Lunæ mons. pag. 260.
Luſitania, & Lyſitania unde. p. 254. & 264.
Unde dicta. ibid.
Ejus incunabula, pag. 96.
In tres conventus diviſa. pag. 14.
Alia diviſio, pag. 73. & 98.
Luſitanorum coloniæ juxta Plinium. p. 23.
Lingua. pag. 263.
Mores antiqui. pag. 272.
Eorum victoriæ Antuerpiæ celebratæ, p. 288.

M.

Machometani Naiteæ. pag. 290.
Majules qui. pag. 309.
Mangalorium oppidum. pag. 296.
Martinus Caſter. pag. 301.
Martinus Aſpilcueta Navarro Doctor Conimbricenſis. pag. 9.
Maſcaten oppidum. pag. 303.
Mauri non recte noſtras literas pronuntiant, ſed Hiſpanorum more eas in mutuo inter ſe cognatas commutant. pag. 14. & 15.

Unde Pacem Juliam dicebant Baxe, & Bexa. pag. 16.
Maxima, Julia, & Veriſſimus Martyres Oliſiponenſes. pag. 231.
Mens Dea. pag. 212.
Mercurii nomina galice. pag. 271.
Mete inſula. pag. 303.
Milites exauctorare in quo conſiſtat. p. 216.
Minervæ templum. pag. 263. & 264.
Modi claritudinis, & immortalitatis apud homines promerendæ. pag. 209.
Montes Aſturum. pag. 247.
Munda fluvius. pag. 255.
Myron inſignis artifex. pag. 279.

N.

Narſinga Promontorium. pag. 296.
Nonius Cugna Dux Indiæ Max. pag. 287.
Numerianus Cæſar. pag. 212.

O.

Oliſipo ab Olyſſe condita. pag. 259.
Quomodo ſcribendum. ibid.
Ejus inſignia. pag. 278.
Oliſiponenſis ſinus. pag. 261.
Orichum oppidum. pag. 257.
Orichienſis agri victoria. pag. 257.
Ormu-

Ormuzius quænam civitas. pag. 306.
Oſcines aves quæ. pag. 265.

P.

Pacenſis urbs (Pax Julia) eadem ac Beja. pag. 9. & 11.
In quo ab Auguſta diſtinguitur. p. 27.
Cur ita vocetur. ibid.
Palladis tumplum. pag. 263. & 264.
Pan idem ac Inuus. pag. 234.
Papyri plagula. pag. 236.
Papyri ſcapus. ibid.
Parricidarum pœna. pag. 242.
Pavonis cauda. pag. 277.
Pelagius Paſilæ Cantabrorum ducis filius. pag. 247.
Perillæus bos. pag. 228.
Phalaridis crudelitas. ibid.
Ejus bos ad homines cremandos. ibid.
A Perillo inventus. ibid.
Pietas & fides quid. pag. 233.
Plinius colonias quinque in Luſitania enumerat. pag. 23.
Poeni literam *P* in *B* commutant. pag. 15.
Unde Pax Julia a Mauris dicebatur Baxe, & inde Bexa. pag. 16.
Promontorium Abila. pag. 249.
Barba-

Barbarium. pag. 260.
Corodamus. pag. 303.
Corvorum. pag. 270.
Narſingæ. pag. 296.
Sacrum, & cur ita dictum. pag. 250.
Syagrum. pag. 300.
Vincentii. pag. 47.

R.

Rabida mons. pag. 260.
Raſes Maurus librum de rebus, & urbibus Hiſpaniæ compoſuit. pag. 14.
Teſtimonium ejuſdem de Beato Vincentio. pag. 50. & 247.
Reinelium. inſula pag. 289.
Reliquiæ Vincentii in Oliſipone jacent. p. 41.
Rhomæi qui vocentur. pag. 288.

S.

Sabinæ martyrium. pag. 79.
Sacrum promontorium cur ita dictum. pag. 250.
Saguntus a Zacynthiis condita. pag. 244.
Eadem ac Monvedro ſive Mons vetus pag. 215.
Salacia urbs. pag. 262.
Salii cantores erant. pag. 276.

Sani-

Sanina urbs pag. 302.
Sancius regno privatus. pag. 104.
Saraceni quo tempore Hiſpaniam invaſerunt. pag. 257.
Septa urbs. pag. 215
Setubal oppidum. pag. 260. & 261.
Sinus Angaricus. pag. 287.
Canticolpus. pag. 289.
Sucronenſis. pag. 215.
Trogloditicus. pag. 302.
Solymi populi. pag. 275.
Spelunca in qua incluſerunt Vincentium. pag. 178.
Surrate. pag. 289.
Syagrum promontorium. pag. 264.

T.

Tagus fluvius. pag. 254.
Tamaca, ſeu Tamaga fluvius. pag. 39.
Ubinam naſcatur. ibid.
Tarteſſii qui, & quæ eorum habitatio. p. 21.
Templi etymologia. pag. 221.
Teſqua quid ſit. pag. 234.
Toletana Eccleſia quando Metropolitanam Dignitatem fuit adepta. pag. 113.
Tonſæ idem ac remi. pag. 245.
Traslatio Eugenii Toletani Epiſcopi, & Martyris. pag. 107.

Translatio Vincentii. pag. 247. & 275.
Trochus rota, & genus tormenti. p. 226.
Trogloditicus ſinus. pag. 302.
Turdetani erant qui hodie Algarbienſes appellantur, & circa ſacrum Promontorium habitant. pag. 11.
Turduli veteres populi. pag. 255.
Turdulorum Metropolis erat Corduba. p. 25.
Typographorum indoctorum oſcitantiæ neque tres Argi ſufficiunt. pag. 102.

V.

Valentia urbs a Bruto condita. pag. 216.
Vandalia Bætica. pag. 256.
Veriſſimus, Maxima, & Julia Martyres Olſiponenſes. pag. 231.
Vincentii reliquiæ ubinam ſint conditæ. pag. 41.
Ejus martyrium. pag. 78. & 79.
Viriatus Luſitanus. pag. 216.

Z.

Zambuci quid. pag. 293.
Zebiben quodnam oppidum. pag. 307.
Zocotora inſula. pag. 305.

FINIS.